

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI**

**ANTALYA MÜZESİNDE BULUNAN HAT LEVHALAR VE
SÜSLEMELERİ**

Güldane ÇALAP

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Naile Rengin OYMAN

Isparta/2018

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

Bu tez 25/05/2018 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri tarafından Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

DANIŞMAN

Doç. Naile Rengin OYMAN

İmza:

ÜYE

Doç. Dr. Mehmet ÖZKARTAL

İmza:

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Şeyda ALGAÇ

İmza:

Yukarıda İmzaları geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza ve Mühür

SDÜ Güzel Sanatlar Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Abdullah Şevki DUYMAZ

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları aldığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (25/05/ 2018).

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı Soyadı

Güldane ÇALAP

İmzası

ÖNSÖZ

Geleneksel sanatlarımızı kendi içinde bölümlere ayırdığımız zaman ne kadar zengin ve geniş sanat kollarını içerisine aldığı görüyoruz. Bütün sanatlarımız gibi Geleneksel Türk Sanatlarımızda dönemler içerisinde ilerlemeler kaydetmiştir. Bu ilerlemelere ortam hazırlayan şüphesiz ki dönemin devlet adamları, diplomatları olmuştur. Sanatın gelişmesi için her türlü imkânı sağlayan devlet adamları kurdukları nakkaşaneler ile kültür ve sanat ortamına katkılar sağlamışlardır.

Geleneksel sanatlarımızın geçmişten gelen dönemler için kaynak oluşturması ve ışık tutması açısından oldukça önemlidir. Geçmiş yüzyıllarda üretilmiş olan eserleri ve oluşturulmuş olan üslupları halen bu dönem eserlerinde de kullanabiliyorsak bu durum Geleneksel Türk Sanatlarımızın evrenselliğini bir kez daha bizlere göstermektedir.

Bu araştırmada Antalya Müzesi'ne farklı müzelerden getirilmiş olan hat levhalar ele alınmıştır. Bu eserler; ebat, malzeme, teknik, motif, kompozisyon gibi özellikleri açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında ele alınan bu eserler daha önce herhangi bir literatür araştırmasında kullanılmamıştır. Antalya Müzesi'nde yer alan bu 16 eser detaylı bir katalog incelemesi halinde literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır.

Tez konumun belirlenmesinde ve çalışmalarımın oluşumunda hoşgörüsünü, desteğini, bilgi, birikim ve yardımlarını eksik etmeyen danışman hocam Doç. Naile Rengin OYMAN'a, Tez çalışmamın her aşamasında tecrübesi ve bilgilerini hiçbir zaman benden esirgemeyen hocam Dr. Ayşe TANRIVER CELASİN'e, Arapça ve Osmanlıca metinlerin okunmasında bana yardımcı olan Öğr. Gör. Adem SAKAL'a ve Fatma BOZ ÖZDEMİR'e, İngilizce çeviri kısmındaki yardımlarından dolayı Öğr. Gör. Nihan ERDEMİR'e eserlerin incelenmeleri sırasında hoşgörülerinden dolayı Antalya Müzesi çalışanlarına ve eğitim hayatım boyunca hep yanımda olan maddi ve manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen sevgili aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Güldane ÇALAP

Mayıs, 2018

ÖZET

ANTALYA MÜZESİNDE BULUNAN HAT LEVHALAR VE SÜSLEMELERİ

Güldane ÇALAP

Süleyman Demirel Üniversitesi,

Güzel Sanatlar Enstitüsü, Geleneksel Türk Sanatları Anasanat Dalı,

Yüksek Lisans Tezi, Yıl: 2018, Sayfa: 159

Danışman: Doç. Naile Rengin OYMAN

Türk sanatımız içerisinde zengin ve güzel örneklerle sahip olan tezhip, hat, minyatür, cilt, ebru gibi sanatlarımız geçmişten gelen kültür sanat birikimini günümüzde de gözler önüne sermekte bu kültür ve sanat birikimini gelecek kuşaklara aktarmamızda bizlere yol göstermektedir. Geçmişte buldukları dönemler içerisinde de zengin ve oldukça emek gerektiren eserler ortaya çıkaran dönemin sanatçılarına gereken önem verilmiş, aynı zamanda bu sanatçılar ürettikleri eserler ile buldukları dönemin siyasi ve ekonomik alanda devletin gücünü de temsil etmişlerdir.

Bu çalışmada, Antalya Müzesi Etnografya Bölümü'nde teşhirde bulunan 16 adet hat levhanın süsleme özellikleri incelenmiştir. İncelemiş olduğumuz her bir eser için fotoğraflar çekilmiş, desen çizimleri yapılmış ve bilgi fişleri oluşturulmuştur. Bilgi fişlerinde hat levhaların dönemleri, ebat bezemelerinde kullanılan teknikler ve süsleme özellikleri gibi bilgiler envanter kayıtlarına dayanarak verilmiştir. Araştırmada incelemiş olduğumuz 16 adet hat levhanın XVII. ve XX. yüzyıl tarihleri arasına ait olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antalya, Antalya Müzesi, Hat Levha, Bezeme

ABSTRACT

CALLIGRAPHY PANELS AND ORNAMENTS IN ANTALYA MUSEUM

Güldane Çalap

Suleyman Demirel University,

Institute of Fine Arts, Department of Traditional Turkish Arts,

Master's Thesis, Year: 2018, Page: 159

Supervisor: Assoc. Doç. Naile Rengin OYMAN

The arts of illuminated manuscript, calligraphy, miniature, binding and water marbling which have substantial and favorable samples in Turkish Arts reveal the artistic and cultural richness coming from the past, and at the same time lead the way to transfer these artistic and cultural background to next generations. The artists who produced great and demanding works in their own period were always considered important and in this way they represented the power of the state during these periods in terms of politics and economy.

In this study, the ornament features of the 16 works of calligraphy panels displayed in the ethnography section of Antalya Museum were analyzed. For each work, photos were taken, patterns were drawn and information tags were prepared. On information tags the periods of calligraphy panels, the techniques and embellishing features used in sizes ornaments and other information were indicated on the basis of inventory records. It was determined that these 16 works of calligraphy panels which were analyzed in the study date back to the period between the 17th and 20th centuries.

Keywords: Antalya, Antalya Museum, Calligraphy Panel, Ornament

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

1. ANTALYA MÜZESİ'NİN TARİHÇESİ VE BÖLÜMLERİ.....	3
1.1. Antalya Müzesi'nin Tarihçesi	3
1.2. Antalya Müzesi'nin Bölümleri	4
1.2.1. Tabiat Tarihi Prehistorya Salonu	4
1.2.2. Tanrılar Salonu	5
1.2.3. Lahitler Salonu.....	6
1.2.4. Seramik Eserler Salonu.....	6
1.2.5. Mozaik Salonu	7
1.2.6. Ölü Kültü Salonu	7
1.2.7. Bölge Kazıları Salonu.....	7
1.2.8. Mermer Portreler Salonu	8
1.2.9. Küçük Eserler ve İkonalar	8
1.2.10. İmparatorlar Salonu	9
1.2.11. Perge Tiyatrosu Salonu.....	10
1.2.12. Etnografya Salonu	10
1.2.13. Herakles Heykeli Salonu	11

II. BÖLÜM

2. HAT SANATININ TANIMI VE HAT SANATI İLE KULLANILAN BEZEMELER	12
2.1. Hat Sanatının Tanımı ve Tarihçesi.....	12
2.2. Antalya Müzesi'nde Yer Alan Hat Levhaların Yazı Çeşitleri.....	20

2.2.1. Sülüs Yazı	20
2.2.2. Celi Sülüs Yazı	21
2.2.3. Nesih Yazı	22
2.2.4. Tâ'lik Yazı	23
2.2.5. Muhakkak Yazı	24
2.2.6. Gubari Yazı	25
2.3. Tezhip Sanatının Tanımı ve Tarihçesi	25
2.4. Antalya Müzesi'nde yer alan Hat Levhalarındaki Tezhipli Bölümler	46
2.4.1. Hilye	46
2.4.1.1. Baş Makam	46
2.4.1.2. Göbek	47
2.4.1.3. Hilal	47
2.4.1.4. Çihar Yâr Köşeleri	47
2.4.1.5. Ayet	47
2.4.1.6. Etek	48
2.4.1.7. Koltuk	48
2.4.1.8. Pervazlar	48
2.4.2. İcazetname	49
2.4.3. Levhalar	50
2.4.4. Kıt'a	50
2.5. Katı' Sanatının Tanımı ve Tarihçesi	50
2.6. Ebru Sanatının Tanımı ve Tarihçesi	57

III. BÖLÜM

3. ANTALYA MÜZESİ'NDE YER ALAN TEZHİPLİ HAT LEVHALARI VE SÜSLEMELERİ	63
3.1. Katalog No: 1	63
3.2. Katalog No: 2	66
3.3. Katalog No: 3	68
3.4. Katalog No: 4	73
3.5. Katalog No: 5	78
3.6. Katalog No: 6	83
3.7. Katalog No: 7	88
3.8. Katalog No: 8	92

3.9. Katalog No: 9	94
3.10. Katalog No: 10	97
3.11. Katalog No: 11	100
3.12. Katalog No: 12	104
3.13. Katalog No: 13	107
3.15. Katalog No: 15	118
3.16. Katalog No: 16	122

IV. BÖLÜM

4. ANTALYA MÜZESİ'NDE TEZHİPLİ HAT LEVHALARI BULUNAN HATTATLAR

4.1. Ali Haydar Bey (1802-1870).....	127
4.2. İsmail Zühdi Efendi (Yeni Zühdi) (?-1806)	128
4.3. Seyid Halil Şükrü (?-?).....	129
4.4. Muhammed Nazif (?-?)	129
4.5. Mehmed Nuri (?-?).....	129
4.6. Hasan Sırrı (1836-1907).....	131
4.7. Mehmed Emin Efendi (1883-1945)	132
4.8. Mehmed İzzet (?-?).....	133
4.9. Bahâüddin (?-?)	133
4.10. Said Muhammed Hilmi (?-?).....	134
4.11. Yesarizade Mustafa İzzet (?-1849).....	134
4.12. Muhammed İzzettin Efendi (?-?).....	135
4.13. İsmail Bağdadi (?-?)	135
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	136
KAYNAKÇA	139

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. : Antalya Müzesi İlk Müze Binası	3
Şekil 2. : Antalya Müzesi İkinci Müze Binası	4
Şekil 3. : Tabiat Tarihi Bölümüne Ait İki Önemli Eser	5
Şekil 4. : Tanrılar Salonuna Ait İki Önemli Eser	5
Şekil 5. : Lahitler Salonuna Ait İki Önemli Eser	6
Şekil 6. : Seramik Eserler Salonuna Ait İki Önemli Eser	6
Şekil 7. : Mozaik Salonuna Ait İki Önemli Eser	7
Şekil 8. : Bölge Kazıları Salonuna Ait İki Önemli Eser	8
Şekil 9. : Mermer Portreler Salonuna Ait İki Önemli Eser	8
Şekil 10. : Küçük Eserler Bölümünden İki Önemli Eser	9
Şekil 11. : İmparatorlar Salonuna Ait İki Önemli Eser	9
Şekil 12. : Perge Tiyatrosuna Ait İki Önemli Eser	10
Şekil 13. : Etnografya Salonuna Ait İki Önemli Eser	10
Şekil 14. : Yorgun Herakles Heykeli	11
Şekil 15. : Şeyh Hamudullah'ın "Aklâm-ı Sitte" Yazılarından Muhakkak-Reyhani Kıt'ası, TSM, EH, 2084.	16
Şekil 16. : Şeyh Hamdullah'a Ait Ketebe Sayfası İÜK, AY, 666.	17
Şekil 17. : Ahmed Karahisari'nin En'am'ından İki Sayfa Süleymaniye Ktp. No: CK, 5.....	17
Şekil 18. : Ahmed Karahisari'nin Tipik Bir Kıt'ası Süleymaniye, Ktp. No: 15.....	18
Şekil 19. : Hafız Osman'ın Murakkası'ndan Sülüs- Nesih Yazı Örnekleri, İÜ, AY, 6489.....	19
Şekil 20. : Hafız Osman Hilyesi, TSM, GY, 1430.....	20
Şekil 21. : Hattat Davud Bektaş Sülüs Yazısı (Enbiya Suresi, 107.ayet)	21
Şekil 22. : Hattat Hamid Aytaç'a Ait Celi Sülüs Yazısı.	22
Şekil 23. : Hattat Şeyh Hamudullah'a Ait Kur'an-ı Kerim Sayfası.....	23
Şekil 24. : Hattat Mustafa Rakım Efendi'ye Ait Farsça Şiir.....	24
Şekil 25. : Hattat İsmail Hakkı Altunbezer'e Ait Muhakkak Yazı	25
Şekil 26. : Uygurlara Ait Bezeklik XIX. Tapınaktaki Uygur Duvar Resimlerinden Bir Parça (Berlin Staatliche Museen, I B 8383).	26
Şekil 27. : Uygurlara Ait Bir Yazma Parçasından Türk Resim ve Süsleme Sanatlarının İlk Örneklerinden Olan Figürler ve Bitkisel Motifler Görülmektedir (Berlin Staatliche Museen, III 6368).	27

Şekil 28. : IX. ve XI. Yüzyıllara Tarihlenen Yazma Kur'an Sayfası (TSMK E. H. 12)	29
Şekil 29. : Yakut El Mustasimi Hattı ile Yazılmış Selçuklu Tarzı Zahriye Madalyon Tezhibi (S. K. Ayasofya 2765).	30
Şekil 30. : Selçuklu Dönemine Ait Başlık Tezhibi (S. K. Ayasofya 2442).	30
Şekil 31. : Beylikler Dönemine Ait Zahriyede Yuvarlak Madalyon Tezhibi (S. K. Halet Efendi 171).	31
Şekil 32. : Fatih Dönemi Saray Nakkaşhanesi Tezhibi (S. K. Süleymaniye 1025)	33
Şekil 33. : Fatih Sultan Mehmed Dönemi Saray Nakkaşhanesinde Tezhiplenmiş Başlık Tezhibi (S. K. Süleymaniye 1025).	34
Şekil 34. : II. Bayezid Dönemi Besmele Yazılı Başlık Tezhibi (S. K. Ayasofya 3510).	35
Şekil 35. : XVI. Yüzyıla Ait Bir Başlık Tezhibi (S. K. Damad İbrahim Paşa 257)	36
Şekil 36. : XVI. Yüzyıla Ait Tam Sayfa Tezhip içinde Fatıha Suresi (S. K. Hamidiye 5).	37
Şekil 37. : Şah Kul'una Mal Edilen Ejder Resmi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İÜK. F. 1426, 48a).	38
Şekil 38. : Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Muhibbi Divanı Nakkaş Karamemi'nin Koltuk ve Ayırma Başlık Tezhipleri (Nuruosmaniye 3873).	40
Şekil 39. : XVII. Yüzyıl Sayfa Kenarı Şikaf Halkar Tezhibi (S. K. Turhan Valide Sultan 150 m).	41
Şekil 40. : XVII. Yüzyıl Sultan III. Murad Dönemine Ait Muradi Divanı Koltuk Tezhibi (S. K. Fatih 3874).	42
Şekil 41. : XVIII. Yüzyıla Ait Yazısız Tam Bir Sayfa Tezhibi Köşebentlerde Tezhip Arası Halkar (S. K. Halet Efendi 5).	43
Şekil 42. : XVIII. Yüzyıl Rokoko Başlık Tezhibi (S.K. Hafid Efendi 298).	44
Şekil 43. : XIX. Yüzyıl Mustafa Resmi Efendi Hattı ile Yazılmış Rokoko Başlık ve Sayfa Kenarı Tezhibi (S. K. Nuri Arlasez 317).	45
Şekil 44. : Hilye-i Şerif Formu	49
Şekil 45. : Viyana Milli Kütüphanesi'nde Sultan II. Murad'a Ait Bir Albüm İçerisinde Sanatkâr Bursalı Fahri'ye Atfolunan Oyma Bahçe Manzarası.	52
Şekil 46. : Fatih Sultan Mehmed Dönemine Ait Oyma Süsler.	53
Şekil 47. : XVI. Yüzyıl Cilt İçi Oyma ve Köşebent Motifi.	53
Şekil 48. : Mehmed Bin Gazanfer'in Eseri Olan Guy ve Çevgân'dan Bir Sayfa (T.S.M. H. 845).	54
Şekil 49. : Gazneli Mahmud Albümü İçindeki Çiçekler.	55
Şekil 50. : XVII. Yüzyıl Gazneli Mahmud Kâğıt Oyma Çiçekler.	55

Şekil 51. : Bazı Türk El Yazmalarının Ciltleri İçinde Bulunan XVIII. Yüzyıla Ait Oyma Vazolar.	56
Şekil 52. : XVIII. Yüzyılda Türk Kâğıt Oyma Sanatında Görülen Vazo Örnekleri	57
Şekil 53. : Suminigaşi Örneği.	59
Şekil 54. : Guy-i Çevgan Arifi'nin Yazdığı Kıtalar, Miladi 1441, Sayfa 21b ve 22a, Ebrusu İmzasız, Topkapı Sarayı Koleksiyonu'ndan.	60
Şekil 55. : Tertib-i Risâle-i Ebrî" (Ebru Yapım Tekniklerine İlişkin İlk Kılavuz Kitap Çalışması).	61
Şekil 56. : Celi Ta'lik Levha.	65
Şekil 57. : Celi Ta'lik Hat Levhanın Desen Çizimi	65
Şekil 58. : Celi Tâ'lik Levha.	67
Şekil 59. : Celi Tâ'lik Hat Levhanın Desen Çizimi	67
Şekil 60. : Celi Sülüs- Nesih Hilye.	71
Şekil 61. : Celi Sülüs- Nesih Hilye Desen Çizimi	72
Şekil 62. : Muhakkak-Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha.	76
Şekil 63. : Muhakkak- Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha Desen Çizimi	77
Şekil 64. : Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha.	81
Şekil 65. : Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha Desen Çizimi	82
Şekil 66. : Celi Tâ'lik-Gubari Hat Levha.	87
Şekil 67. : Celi Ta'lik- Gubari Hat Levha Desen Çizimi	87
Şekil 68. : Celi Sülüs-Nesih Hilye Levha.	90
Şekil 69. : Celi Sülüs-Nesih Hilye Levha Desen Çizimi	91
Şekil 70. : Celi Sülüs Hat Levha.	93
Şekil 71. : Celi Sülüs Hat Levha.	96
Şekil 72. : Celi Sülüs Hat Levha Desen Çizimi	96
Şekil 73. : Sülüs-Nesih İcâzetnâme Kıt'ası.	99
Şekil 74. : Sülüs-Nesih Hat İcâzetnâme Kıt'ası Desen Çizimi	99
Şekil 75. : Sülüs- Nesih Kıt'a.	103
Şekil 76. : Sülüs-Nesih Kıt'a Desen Çizimi	103
Şekil 77. : Celi Sülüs Hat Levhası.	106
Şekil 78. : Celi Tâ'lik Hat Levha	109
Şekil 79. : Celi Tâ'lik Hat Levha Desen Çizimi	109
Şekil 80. : Nesih Hat Levha.	116
Şekil 81. : Nesih Hat Levha Desen Çizimi	117

Şekil 82. : Sülüs- Nesih Hat Levha.	121
Şekil 83. : Sülüs- Nesih Hat Levha Desen Çizimi	121
Şekil 84 : Sülüs- Nesih Hilye Levha.	125
Şekil 85. : Sülüs – Nesih Hilye Levha Desen Çizimi	126
Şekil 86. : Ali Haydar Bey’e Ait Ta’lik Yazı (Ekrem Hakkı Koleksiyonundan). ...	127
Şekil 87. : İsmail Zühdi’ye Ait Bir Yazı (Ekrem Hakkı Koleksiyonundan).....	128
Şekil 88. : Halil Şükrü Efendi’ye Ait Sülüs-Nesih Yazı (İbnülemin Mahmud Kemal Koleksiyonundan).	129
Şekil 89. : Nuri Efendi’ye Ait Sülüs Nesih Yazı (İbnülemin Mahmud Kemal Koleksiyonu).	131
Şekil 90. : Hasan Sırrı’ya Ait Celi Sülüs Yazı	132
Şekil 91. : Neyzen Emin Efendi’ye Ait Bir Yazı (Ekrem Hakkı Koleksiyonundan)	133
Şekil 92. : Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi’nin Celi Nestâ’lik Levhası, İÜK.	135

KISALTMALAR DİZİNİ

AŞ.....	Anonim Şirketi
c.....	Cilt
cm.....	Santimetre
DİB.....	Diyanet İşleri Başkanlığı
EBE.....	Eğitim Bilimleri Enstitüsü
GSE.....	Güzel Sanatlar Enstitüsü
H.....	Hicri
Hız.....	Hazreti
IRCICA.....	İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İUK.....	İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi
KB.....	Kültür Bakanlığı
KTB.....	Kültür Turizm Bakanlığı
M.....	Miladi
MEB.....	Milli Eğitim Bakanlığı
mm.....	Milimetre
MÖ.....	Milattan Önce
MS.....	Milattan Sonra
ra.....	Radiyallâhü Anha
sav.....	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
SBE.....	Sosyal Bilimler Enstitüsü
SDÜ.....	Süleyman Demirel Üniversitesi
SK.....	Süleymaniye Kütüphanesi
TDV.....	Türkiye Diyanet Vakfı
TDVİA.....	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TİB.....	Türkiye İş Bankası
TSM.....	Topkapı Sarayı Müzesi
TTK.....	Türk Tarih Kurumu
YEM.....	Yapı Endüstri Merkezi Yayınları
YK.....	Yapı Kredi
YTY.....	Yeni Türkiye Yayınları
yy.....	Yüzyıl

GİRİŞ

Geleneksel Türk Sanatlarımız içinde önemli bir yere sahip olan hat, tezhip, minyatür, cilt, katı', ebru gibi sanatlarımız kıymetli sanatçılarımız sayesinde içinde buldukları dönemin özelliklerini yansıtarak; geçmişten günümüze bizlere ışık tutmaktadır.

Bu araştırmanın konusu "*Antalya Müzesi'nde Yer Alan Hat Levhalar Ve Süslemeleri*" olarak belirlenmiştir. Araştırma dâhilinde toplamda 16 adet eser incelenmiştir. Bu incelenen eserler başta Alanya Müzesi olmak üzere Topkapı Sarayı Müzesi ve Türk İslam Eserleri Müzesi olarak farklı müzelerden getirilerek Antalya Müzesi içerisinde toplanmış ve Etnografya bölümünde teşhirde sergilenmektedir.

Tez; beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Antalya Müzesi'nin tarihinden kısaca söz edilmiştir. İkinci bölümde hat, tezhip, katı ve ebru sanatlarımızın tarihsel gelişimi vurgulanmıştır. Üçüncü bölümde eserin katalog kısmı yer almaktadır. Bu bölümde hat levhaların yazı özellikleri, bezemelerinde kullanılan üsluplar ve teknikler, kompozisyon özellikleri, kullanılan motifler ile eserin yazılmış olduğu dönemi yansıtıp yansıtmadığı belirlenmiştir. Söz konusu eserlerin süsleme özelliklerinin daha önceden incelenmemiş olması sebebiyle bu araştırma okuyucuya katkı sağlaması noktasında önem teşkil etmektedir. Araştırmanın katalog bölümünde hat levhaların envanter kayıtları temel alınarak eserlerin; temin edildiği yer, müzeye geliş tarihi, hattatı, dili, yazı cinsi, yazım tarihi, boyutları ve süsleme özellikleri ele alınarak ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Tezin dördüncü bölümünde ise; tezde eserleri yer alan hat sanatçılarının hayatlarından bahsedilmiştir. Beşinci ve son bölümde ise; değerlendirme yapılarak sonlandırılmıştır.

Araştırma Antalya Müzesi envanterine kayıtlı 12 adet hat levha ve 4 adet "Hilye-i Şerif" olmak üzere 16 eser ile sınırlı tutulmuştur. Araştırma kapsamında incelenen levhaların XVII. ve XX. yüzyıl tarihleri arasına rastladığı belirlenmiştir. Tez içerisinde eserler teknik, kompozisyon, üslup, renk, motif gibi özellikler belirlenerek bu çerçevede içerisinde değerlendirmeler yapılmıştır. Eserlerin teşhirde sergilenmesi ve teşhir düzeninin bozulmaması sebebi ile levhalar fotoğraflar üzerinden incelenmiştir.

Araştırmada; kaynak tarama kullanılarak yazılı kaynaklar, elektronik ortamdan ulaşılan bilgiler ve Antalya Múzesi'nden alınmış olan envanter bilgileri hat levhalar úzerine yapılan incelemelerde kaynak oluşturmuştur.

Araştırma kapsamında ilk olarak Antalya Múzesi ile iletişime geçilerek müzede yer alan 16 adet levhanın daha önce herhangi bir literatür araştırmasına konu olup olmadığı öğrenilmiştir. Müze de yer alan hat levha örneklerinin herhangi bir literatür araştırmasında ve tez konusunda yer almadığı bilgisine ulaşıldıktan sonra SDÜ, Güzel Sanatlar Enstitüsü aracılığı ile Antalya Múzesi'nden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra müzenin belirlediği günlerde gidilerek eserler ile ilgili envanter bilgileri alınıp, eserlerin fotoğrafları çekilmiş, müze ile ilgili bilgiler alınmıştır. Daha sonra envanter kayıtları incelenerek eserlerin saklanma şekilleri ve herhangi bir restorasyona uğrayıp uğrayamadıkları belirlenmiştir.

I. BÖLÜM

1.ANTALYA MÜZESİ'NİN TARİHÇESİ VE BÖLÜMLERİ

1.1.Antalya Müzesi'nin Tarihçesi

I. Dünya Savaşı'nın ardından İtalyanların Antalya'yı işgal etmesi ile bölgedeki eski eserleri toplamaya başlaması üzerine o dönem Antalya Lisesi'nde öğretmenlik yapan Süleyman Fikri Erten bu duruma sessiz kalmayarak Antalya'da bir müze kurulmasını sağlamıştır. Bu çabalarından dolayı Süleyman Fikri Bey 1919 yılında Fahri Müze Memuru olarak görevlendirilmiş 1923 yılında Müze Memurluğuna getirilmiş ve 1924 yılında Müze Müdürlüğüne atanmıştır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Süleyman Fikri Bey müze oluşumuna ilk olarak Antalya merkezinde bulunan Bayraktar Baba Türbesini müze deposu olarak kullanmaya başlamış ve eserleri orada toplayarak müzenin ilk temellerini oluşturmuştur. Bu oluşumun ardından Antalya Müzesi Rumların mübadelesi sonrasında ilk müze binası olan Alaaddin Camii'ne (Panaya Kilisesi) taşınmış daha sonra 1937 yılında ikinci binası Yivli Minare Camii'ne bir süre burada kaldıktan sonra 1972 yılında ise; şuan hizmet vermekte olan binasına taşınmıştır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 1. : Antalya Müzesi İlk Müze Binası(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Antalya Müzesi 1982 yılında bir süre kapatılarak tadilatından geçirilmiş ve 1985 yılında yeniden ziyarete açılmıştır. Antalya Müzesi bu sürecin ardından 1988 yılında

“Avrupa Konseyi Yılın Müzesi” ödülüne layık görülmüştür (www. antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]). Günümüzde Antalya Müzesi 30.000 metre karelik bir alan içerisinde on dört sergi salonu ile açık hava galerilerinden ve bahçeden oluşmaktadır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 2. : Antalya Müzesi İkinci Müze Binası(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2. Antalya Müzesi'nin Bölümleri

Antalya Müzesi; “*Tabiat Tarihi ve Prehistorya, Tanrılar Salonu, Lahitler Salonu, Seramik Eserler Salonu, Mozaik Salonu, Ölü Kültü Salonu, Bölge Kazıları Salonu, Mermer Portreler Salonu, Küçük Eserler ve İkonalar Salonu, İmparatorlar Salonu, Perge Tiyatrosu Salonu, Etnografya Salonu, Çocuk Salonu, Herakles Heykeli*”nin bulunduğu salon olmak üzere toplam on dört bölümden oluşmaktadır.

1.2.1. Tabiat Tarihi Prehistorya Salonu

Bu bölümde dünyanın oluşumu ile birlikte fosiller ve insanlık tarihinin ilk buluntularına rastlanılmaktadır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 3. : Tabiat Tarihi Bölümüne Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.2. Tanrılar Salonu

Müzenin bu bölümünde ise; heykeltıraşlık ve mitolojik eserler bir arada bulunmaktadır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 4. : Tanrılar Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.3. Lahitler Salonu

Bu salon içerisinde sergilenen eserlerin çoğuna Perge nekropolünde yapılan kazılardan ulaşılmıştır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 5. : Lahitler Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.4. Seramik Eserler Salonu

Bu bölümde uygarlıkların pişmiş toprak eserler üzerindeki gelişimi gözler önüne sermektedir (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 6. : Seramik Eserler Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.5. Mozaik Salonu

Mozaiklerin en etkileyicilerinden biri Pamfilya Seleukeiası'nın agorasında bulunmuş olan "Filozoflar Mozaïği"dir (www.antalyakulturturizm.gov.tr, [28.04.2018]).

Şekil 7. : Mozaik Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.6. Ölü Kültü Salonu

Ölü gömme geleneklerine ait eserler Müze ek binasının alt katında sergilenmektedir (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.7. Bölge Kazıları Salonu

Bölge kazılarında elde edilen eserler bu salonda sergilenmektedir (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 8. : Bölge Kazıları Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.8. Mermer Portreler Salonu

Bu bölümde yer alan çoğu eser M.S. II. yüzyıla tarihlenen ve Roma dönemine ait olan kadın ve erkek başlarından oluşmaktadır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 9. : Mermer Portreler Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.9. Küçük Eserler ve İkonalar

Müzenin 2. katında yer alan bu salonda geçmiş uygarlıklara ait sikkeler sergilenmektedir (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 10. : Küçük Eserler Bölümünden İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.10. İmparatorlar Salonu

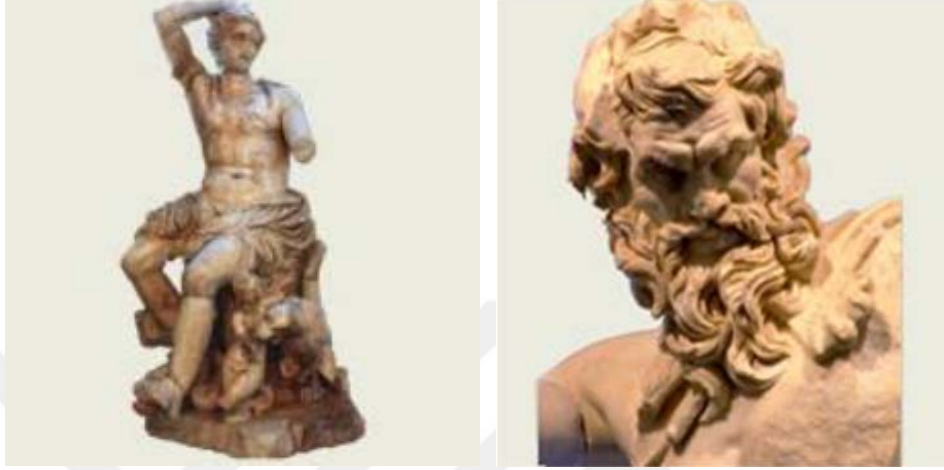
Bu bölümde Roma dönemine ait imparatorlar ve imparatoriçeler yer almaktadır (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 11. : İmparatorlar Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.11. Perge Tiyatrosu Salonu

Perge Tiyatrosunda yapılan kazılara sonucunda sahne binasından elde edilen eserler bu bölümde sergilenmektedir (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 12. : Perge Tiyatrosuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.12. Etnografya Salonu

Müzenin iç salonlarında ve bağlantı koridorlarında Anadolu Türk Sanatı ve Selçuklu Dönemi'nden günümüze kadar süre gelmiş, hala devam eden Türk Kültürü örnekleri sergilenmektedir (<http://www.antalyakulturturizm.gov.tr>, [28.04.2018]).

Şekil 13. : Etnografya Salonuna Ait İki Önemli Eser(www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

1.2.13. Herakles Heykeli Salonu

Herakles Heykeli ünlü sanatçı Lysippos tarafından M.Ö. 330-320 yıllarında bronz orijinali yapılan Roma dönemine ait “Herakles Farnese” isimli eserin bir kopyasıdır. Bu eserin 60’a yakın kopyasının olduğu bilinmektedir. Eserdeki hüznü ve içe dönük olan ifadenin “Geç-Klasik-Erken Helenistik” dönemin özelliklerini taşıdığı bilgiler arasındadır.

Herakles Heykelini dünya çapında önemli repliklerini incelemiş olan Prof. Dr. Jale İNAN sanat üstünlüğü ile bu eserin diğer repliklerden daha üstün olduğunu belirterek Herakles Heykelinin “Perge Herakles Farnese’si”ismi ile anılmasını önermiştir (www.antalyamuzesi.gov.tr, [09.10.2015]).

Şekil 14. : Yorgun Herakles Heykeli(www.antalyakulturturizm.gov.tr, [28.04.2018]).

II. BÖLÜM

2.HAT SANATININ TANIMI VE HAT SANATI İLE KULLANILAN BEZEMELER

2.1.Hat Sanatının Tanımı ve Tarihçesi

Arapça bir kelime olan hat kelimesi sözlükte “*ince, uzun, doğru yol, birçok noktaların birbirine bitişerek sıralanmasından meydana gelen çizgi, çizgiye benzeyen şeyler ve yazı*” gibi anlamları taşımaktadır (Serin, 1999:19).

Hat kelimesi İslam kültüründe yazı ve güzel yazı (hüsnü’l hat, el- hattü’l- hasen) anlamlarında da kullanılmıştır. Bunun yanında İslam kültürü içerisinde derin ve estetik bir boyut kazanmıştır. Bu sanat ile uğraşan sanatkârlara önceleri lakap, kâtip, muharrir ve verrak dahasonraları X. yüzyıldan sonra hattat olarak isimlendirilmişlerdir (Serin, 1999:19).

Hat sanatı güzele ulaşma arzusu ve gayreti ile kamyş kalemi ve is mürekkebinin mükemmel uyumu ve birlikteliği fikir ve duyguların alfabe ve yazı aracılığı ile resmedilmesidir. Ünlü matematikçi Öklid de bu konuda: “*Hat her ne kadar maddi aletlerle meydana gelirse de o, ruha ait bir hendesedir*” demiştir (Serin, 1999:19). Arap harfleri ile oluşturulan hat sanatının şüphesiz ki ortaya çıkmasında ve gelişmesinde İslam dininin etkisi ile her dönem kendini geliştirmiştir.

Yazı insanoğlunun büyük buluşlarından biridir. Özellikle geçmiş yüzyıllarda insanlar bilgilerini tespit etmek, yaşamış oldukları olayları kaydetmek için birtakım yollar geliştirmişlerdir. İfade etmek istedikleri olayları duygu ve düşüncelerini duvarlara, taşlara kemiklere resmetmişlerdir. Daha sonra hiyeroglif yazısı ile Mezopotamya ve Çinlilerin eski yazılarının ardından medeniyetlerin kurulmasına ortam hazırlamıştır. Bilinen ilk yazı ise; Sümerlerin kullandıkları M.Ö. 4.000’e kadar inen çivi yazısıdır. Bu yazının ardından ise; hece ve ses sistemine dayanan Fenike yazısı doğmuştur (Serin, 1999:41).

Arap yazısının ortaya çıkışı konusunda ise; çeşitli görüşler yer almaktadır. Bazı yazarların vermiş oldukları bilgiler farklı olmuş olsa da Arap yazısının Güney ve Kuzey Arabistan’da bulunan Arap devletlerinin kullandıkları yazıların ve özellikle Nabati yazının etkisi ile ortaya çıktığını göstermektedir (Serin, 1999:41). Bu yazı

çeşidi köşeliği fazla yuvarlaklığı az olan ve yavaş bir gelişme göstermesinden dolayı ancak Hz.Muhammed (s.a.v.) devrinde okunabilir hale gelmeye başlamıştır (Alparslan, 2002:266-273).

Hz.Muhammed (s.a.v.) döneminde İslamiyet'in de etkisi ile yazının gelişmesi sağlanmıştır. Yine bu dönemde ayet ve hadislerde okuma ve yazmayı öğrenmenin önemi ve ne kadar ihtiyaç duyulduğu üzerinde durulmuş ve yazı öğrenmeye teşvik edilmiştir (Serin, 1999:47). Tabii bütün bunların yanında İslam dininin ilk emrinin oku olması, yazı içerisinde kullanılan mürekkep ve kalemin öğretim aracı olarak kullanılması ve övülmesi vahiy kâtipleri aracılığı ile Kur'an ayetlerinin yazı ile tespit edilmesi yazının büyük bir önem kazanmasına ve bu yolla gelişmesini sağlamıştır (Ulusal, 2008:12).

Hz.Muhammed (s.a.v.) döneminde Arap yazısının halen gelişim aşamasında bulunduğu nokta ve hareketlerden yoksun olduğu anlaşılmakta bu durum İslam'dan sonra Kur'an-ı Kerim'in doğru ve anlaşılır okunmasını sağlamak için Arap yazısında bir takım ek düzenlemelere gidilmiş, bunun için Hz.Muhammed (s.a.v.) Arap Alfabesinin yazılış ve okunuş kusurlarını gidermek ve harflerin birbirinden ayrımını sağlamak için rakşı (yazının noktalanması) önerisinde bulunduğu söylenmektedir (Ulusal, 2008:12).

Peygamberimiz Hz.Muhammed (s.a.v.) yazı ve öğretimin konusunda oldukça hassasiyet ve önem göstermiştir. Şöyle ki sahabeleri arasında güzel yazı yazan kişilerin Medine halkına yazı yazmayı öğretmesini emrettiği yine sahabelerinden b. Samit'in Suffe ehlinde bir kısmına Kur'an ve yazı yazmayı öğrettiği şeklinde kaynaklarda yer almaktadır (Serin, 1999:47). Bunun yanı sıra Bedir Savaşı'nın ardından esir alınan yazı bilen ve fidye ödemeyen müşriklerin on Müslüman erkeğe okuma yazma öğretmesi halinde serbest bırakılmaları Hz.Muhammed (s.a.v.)'in okuma ve yazmaya verdiği önemi bir kez daha ortaya koymaktadır (Serin, 1999:47).

Hulefa-i Raşidin (Dört Halife) devrinde ise; yazı da önemli ölçüde bir değişiklik olmamasına rağmen o devirden kalmış bazı belgelerden (vesika) az da olsa bir gelişme gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu belgeler bir takım meskukat, papirüs ve taş kitabelerden oluşmaktadır. Bu önemli belgelerden biri de ne tarihleri ne de

hattatları konusunda fikir birliği sağlanamamış olan Kur'an'lardır (Alparslan, 2002:266-273).

Bu dönemde İslamiyet fetihler ile birlikte Hicaz Bölgesi'nin dışına taşmaya başlaması ile yazı da önemli görülen şehirlerin isimleri ile anılmaya başlanmıştır. Arap yazısı en fazla bölgeye nispet ile İslam öncesi Enbari, Hiri, Mekki hicretten sonra ise; Medeni, Basra'ya nispetle Basri ardından da kısa zaman içerisinde kurulan siyasi, askeri ve ilmin merkezi olan Küfe'ye nispetle Küfi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Derman, 1999:18). Yine bu dönem içinde dini ve idari hayatta bunun yanında günlük işlerde de yazının öneminin artması ile Hz.Ömer (634-641) zamanında yazı öğretimi için resmi mektepler açılmış ve öğretmenlerin tayin edildiği bilgiler arasındadır (Ulusal, 2008:14).

Emeviler döneminde de ilim, sanat ve siyasi alanlarda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönem içinde Şam'ın devlet merkezi olması ve hilafetin ilan edilmesi ile birlikte siyaset ve ilmin kalbinin buraya kaymasının ardından Arap yazısı "Şami" ismini almıştır (Özcan, 2009:28). Fakat bu yazı kufi yazı ile aynı özelliklere sahiptir. Dönem içinde yetişmiş yazı sanatçısı olarak kabul edilen "Kutbe el Muharrir" ismi ile anılan hattat kufi yazıda şekil değişiklikleri yaparak dört çeşit yazı meydana getirmiştir. İbn Nedim bu yazıların isimlerini vermez; Kalkaşandi yalnız ikisinin, yani "celil ve tumar"ın ismini anar. C.Huart ise; bunların "celil, tumar, sülüs ve nısf"dan ibaret olduğunu bildirir (Alparslan, 1992:459).

Hattat Kutbe'nin kufi yazıyı az çok değiştirdiğini ve bu yazıdan birkaç yazı meydana getirdiği düşünülmektedir. Bunun yanında kufi yazıda zorlanıldığı düşünülerek kalemin farklı formlarda tutularak küçük veya iri şekillerde yazılması ile farklı tarzlarda ve değişik isimlerde bir takım yazı çeşitleri ortaya çıkmıştır (Özcan, 2009:28).

Emeviler döneminin ardından Abbasiler döneminde ilim ve kültür merkezi olan bunun yanında siyasi ve idari bir merkezde olan Bağdat karşımıza çıkmaktadır. Bağdat gibi çeşitli büyük merkezlerde bu dönem sanat faaliyetleri hız kazanmıştır.

Abbasilerin ilk dönemlerine kadar "Tumar, Celil, Sülüs ve Nısf" yazılarının kullanıldığı bilinmektedir (Ulusal, 2008:16). Fakat zaman içerisinde çok küçük detaylar ile birbirinden ayrılan boyutlarına ve kullanıldıkları yerlere göre

adlandırılarak birçok yazı tarzı ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki önemli gelişmelerden bir diğeri de döneme damga vuran Abbasi veziri İbn Mukle olmuştur. Sanatçı İbn Mukle ve kardeşi Ebu Abdullah el-Hasan b.Ali idrak edilmiş, yeni bir devir açılmış, mevzun hatların yerini nispetli yazılar almış, harf bünyeleri belirli kaidelere bağlanmış birbirine yakın olan yazılardan asıl olanlar seçilmiştir. Böylelikle “Aklâm-ı Sitte” diye bilinen (altı kalem) manasına gelen yazılar belirmeye başlamıştır (Serin, 1999:65). Bunun yanında İbn Mukle’nin hüsnü hat kurallarını daireyi kullanarak geometrik biçimde yazı yazmayı onun icat ettiği ve Kahire’deki Hindival Kütüphanesi’nde sanatçıya ait olduğu söylenen bir Kur’an Cüz’ü bulunduğu söylenmektedir (Güney, 2000:98).

Değerli sanatkâr İbn Mukle’nin yazıları kendinden sonra gelen birçok sanatçıya ve İbn Bevvaba da örnek olmuştur. İbn Bevvab’ın elinde bu altı çeşit yazı daha da güzel ölçülere kavuşmuştur. Sanatçı “Aklâm-ı Sitte”de tespit ettiği belirli estetik kaideleri daha ince geometrik nispetlere bağlayarak üslubunu güzelleştirmiş, benzer üslupların ortak durumlarını tespit edip sınırlandırarak kalemin sayısını sekize indirmiş ve böylece “Aklâm-ı Sitte”nin oluşmasında büyük bir inkılâbı başardığı görülmektedir (Serin, 1999:70). İbnü’l Bevvab’ın yazı üslubu İslam âleminde Yakut el-Mustasîmi’ye kadar hattatlara örnek olmuştur. Türk asıllı hattat olan Mustasîmi; altı yazı çeşidini “Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhani, Tevki, Rıka”hatlarını geliştirerek ortaya koymuş bunun yanında kalem ağzını eğimli keserek “Aklâm-ı Sitte”ye farklı bir üslup getirmiştir (Ulusal, 2008:17).

“Aklâm-ı Sitte” Anadolu Selçuklularında da etkisini göstermiştir. Anadolu Selçukluları (1077-1307) XI. ve XIII. yüzyıllarda İbn Bevvab üslubunu takip ettikten sonra XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Yakut’un ekolünü devam edilmiştir. (Alparslan, 2002:266-273).

Osmanlı döneminde ise; hat sanatı İstanbul alınmadan önce Amasya ve Edirne’de gelişmeye başlayarak önemli hattatların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Alparslan, 2002:266-273). Yine bu dönem içerisinde Fatih ve II. Bayezid döneminde yaşayan Şeyh Hamudullah adlı Türk hattat yazıya yeni bir yön vermede oldukça başarılı olmuştur.

Şekil 15. : Şeyh Hamudullah'ın "Aklâm-ı Sitte"Yazılarından Muhakkak-Reyhani Kıt'ası, TSM, EH, 2084, (Alparslan, 2007:37).

Şeyh Hamudullah (1436-1519) önceleri Mustasîmi üslubunu devam ettirmiş yazıdaki yeteneği ve II. Bayezid'in teşvikleri ile sanatını ileri bir aşamaya taşımıştır. Sanatçı Yakut-ı Mustasîmi'nin eserlerini estetik bir açı ile incelemiş kendi sanat anlayışından da bir şeyler ekleyerek "Aklâm-ı Sitte"ye yeni bir yön kazandırmıştır (Ulusal, 2008:20).

Bunun yanında Mustasîmi'nin tarzını dört aylık bir zaman içerisinde geliştirerek yazıya yeni matematik ölçüler getirmiş ve yazıyı sert görünümünden kurtarmıştır (Derman, 1998:482). Sanatçı hat sanatına getirdiği yeni soluk ile Türk ekolünün yaratıcısı olmuştur. Tarzı ile kabul görmüş XV. yüzyılın ikinci yarısında İslam dünyasında hat sanatı yeni bir sahaya girmiş ve o döneme kadar İslam yazısının merkezi olan Bağdat önemini kaybetmiş İstanbul yazınının merkezi haline gelmiştir (Alparslan, 2002:266-273).

Şekil 16. : Şeyh Hamdullah'a Ait Ketebe Sayfası İÜK, AY, 666, (Alparslan, 2007:41).

Şeyh Hamudullah'ın ardından XVI. yüzyılda adından bahsettiren bir diğer hattatımız da Ahmet Karahisari'dir. Sanatçı "Aklam-ı Sitte"yi ünlü hattatlardan Esedullah Kirmani'den öğrenen Karahisari bu üslubun devamını getirmiş ve o dönem "Yakut-i Rum" ismi ile anılmıştır.

Şekil 17. : Ahmed Karahisari'nin En'am'ından İki Sayfa Süleymaniye Ktp. No: CK, 5, (Alparslan, 2007:57).

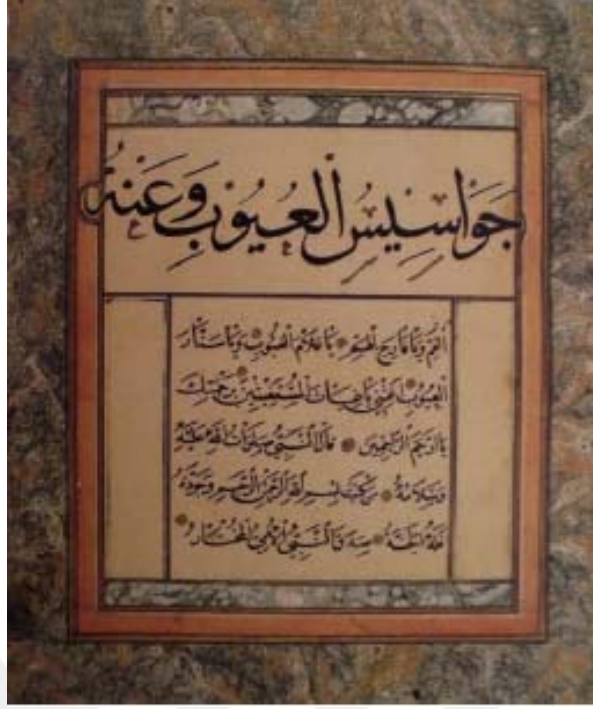
Karahisari “Yakut” ekolünü benimsemiş bu ekolü sadece takip ve taklit etmenin yanında çeşitli yenilikler getirerek kendi tarzı ile bir üslup ortaya çıkarmış, Yakut ekolü Karahisari’nin tasarımı ve üslubu ile en güzel halini almıştır (Ulusal, 2008:21).

Şekil 18. : Ahmed Karahisari’nin Tipik Bir Kıt’ası Süleymaniye, Ktp. No: 15, (Alparslan, 2007:53).

Osmanlı dönemine damga vurmuş bir diğer sanatçı da Hafız Osman’dır. İstanbullu olan Hafız Osman 18 yaşında iken Suyolcuzâde Mustafa Eyyubi Efendi’den icazet almış ve bilgin vezir Köprülüzâde Fazıl Paşa’nın gözetiminde yetiştiği şeklinde bilgiler yer almaktadır (Alparslan, 2002:266-273).

Sanatçının, üslubunun en önemli özellikleri arasında, harflerin küçülmesini, satır düzeninde yapılan değişiklikler ve ince kalın yazılması gereken yerlerin tespit edilmesi Şeyh’in yazılarında seçtiği en güzel harf ve kelimeleri yazılarında kullanmasından anlamaktayız.

Şekil 19. : Hafız Osman'ın Murakkası'ndan Sülüs- Nesih Yazı Örnekleri, İÜ, AY, 6489, (Alparslan, 2007:66).

Hafız Osman Efendi hayatı boyunca en titiz ve güzel yazılarını Mushaf kitabelerinde yani nesih hattında göstermiş, 1090 sonrası yazdığı Mushaflarda nesih hattı, kendi zamanına kadar ki örnekler içinde harf yapısı ve kelimelerin satırda en uygun bir biçimde düzeni bakımından zirve noktayı temsil etmektedir (Özcan, 2009:101).

Şekil 20. : Hafız Osman Hilyesi, TSM, GY, 1430, (Alparslan, 2007:69).

Tüm gelişmeler içerisinde hat sanatı dünya çapında bir sanat haline gelmiştir. Bu nedenle Osmanlı sanatı bu ilerlemenin ve gelişmenin ortaya çıkmasında oldukça büyük bir rol oynamıştır.

2.2. Antalya Müzesi'nde Yer Alan Hat Levhaların Yazı Çeşitleri

2.2.1. Sülüs Yazı

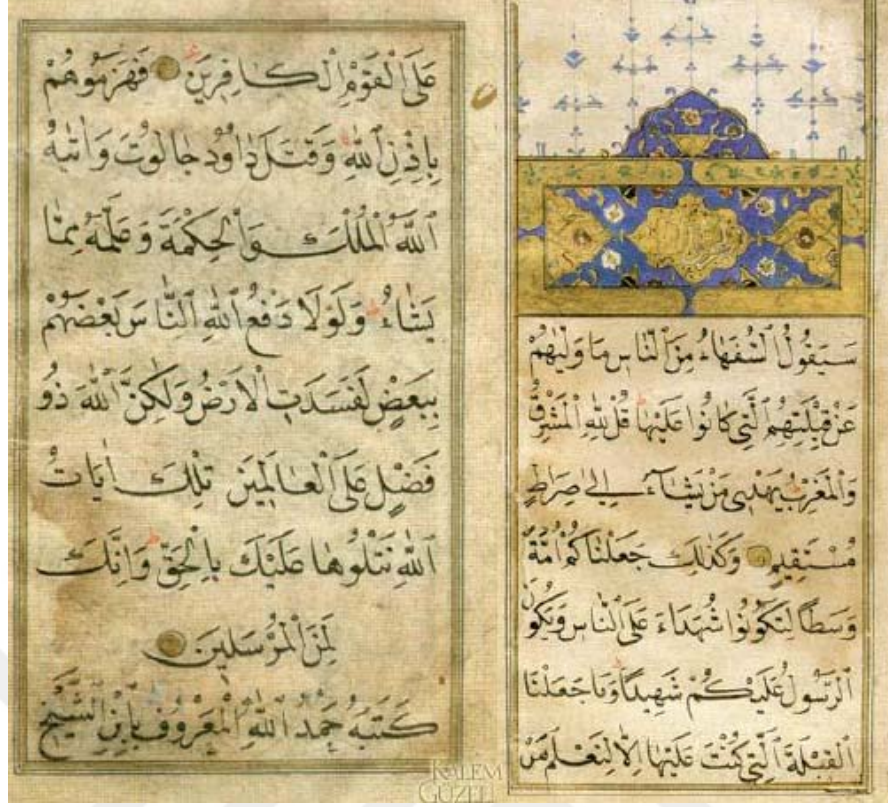
X.yüzyılın sonunda ortaya çıkan bu yazı çeşidi en eski ve en çok kullanılan yazı çeşididir. Kufi yazıya göre yuvarlakları vardır fakat köşeleri sert değildir. Sülüs yazı da her harfin altıda biri düzümsü, altıda ikisi de yuvarlağımsıdır (Bektaşoğlu, 2009:30). Sülüs; yazının esasıdır, bu sebepten“ümmü'l- hutut” (yazıların anası) ismi ile anılmaktadır (Bektaşoğlu, 2009:30). Hüsnü hat öğrenmek isteyenler öncelikle sülüs yazıyı öğrenerek derse başlarlar. Levhalarda nesih yazı kullanılırken; Kur'an-ı Kerimler'de ise nesih yazı kullanılmıştır (Rado, 1984:17).

Şekil 21. : Hattat Davud Bektaş Sülüs Yazısı (Enbiya Suresi, 107.ayet)
(www.kalem-guzeli.org, [22.03.2018]).

2.2.2. Celi Sülüs Yazı

Celi kelimesinin sözlükteki anlamı; “aşikâr, meydan da ve iri” anlamına gelse de hattatlıkta bir terim olarak; “her yazının belirli bir ölçüden sonra iri veya büyük yazılmış şekline”denir (Bektaşoğlu, 2009:30). Sülüs ve celi sülüs yazıların harfleri arasında anlamlı bir fark yoktur. Bu sebepten celi sülüs bir yazı cinsi değil sülüs yazının iri olarak yazılması şeklinde nitelendirilmektedir. Celi sülüs yazı da; sülüsten farklı olarak istif (kompozisyon) daha çok kullanılmaktadır (Bektaşoğlu, 2009:30). Celi sülüsün kullanım alanları daha çok levhalarda, mimari yapılarda sıklıkla kullanılmaktadır. Özellikle mimari eserlerin kapılarında, kubbe ve duvarlarında oldukça fazla kullanılmıştır.

(www.kalem-guzeli.org, [22.03.2018]).

2.2.4. Tâ'lik Yazı

“Aklâm-ı Sitte”den sonra ortaya çıkan İslam yazı tarihi içerisinde oldukça önemli bir yeri olan tâ'lik yazı, kırlangıç kanatlarının yayvan uçuşlarını andıran görünüşü ile İran'ın zeka ve sanat anlayışının eseridir (Bektaşoğlu, 2009:32). Tâ'lik yazının kelime anlamı “asma, asılma, iliştirme” anlamına gelmektedir, bunun sebebi ise; harflerin birbirine asılmış gibi bir görünüm oluşturmasından ileri gelmektedir (Bektaşoğlu, 2009:32). Tâ'lik yazının her harfi yuvarlağımsıdır. Düz hatları yoktur. Tâ'lik yazıda ma'kili yazının tam tersi düz hat yoktur her harfi yuvarlağımsıdır (Bektaşoğlu, 2009:33). Bu yazıya İran'da “nestâ'lik yazı” ismi verilmekte, sülüs ile aynı kalınlıkta kalem ile yazılmaktadır. Bu yazının en büyük üstatları Azerbaycan ve İran'da ortaya çıkmıştır (Alparslan, 1992:19-21).

Şekil 24. : Hattat Mustafa Rakım Efendi'ye Ait Farsça Şiir
(www.kalem-guzeli.org, [22.03.2018]).

2.2.5. Muhakkak Yazı

“Doğruluğu anlaşılmiş, ispat olunmuş” anlamına gelen muhakkak yazının kalem kalınlığı sülüs kadardır (Mert, 2012:26). Bu yazının harfleri sülüs yazıya kıyasla daha büyüktür. Görünüş olarak kufi yazıdan ilk çıkan yazı olduğu kabul edilmektedir (Mert, 2012:26). Bu yazıda dikey olan harflerin boyları ile çanaklı olarak ifade edilen harflerin sola uzayan tarafları, sülüs yazıya oranla daha uzun; dönüş noktaları ve yerleri de sertçe bir görüntü oluşturmaktadır (Baltacıoğlu, 1958:35).

Muhakkak yazı; daha çok Kur'an-ı Kerim ve diğer kitaplarda, XVI. yüzyıla kadar mimari eserlerde karşımıza çıkan bir yazı çeşididir. Muhakkak hattı, hilye levhaların genellikle, baş makam kısmında bulunan besmelelerin yazımında kullanılır (Mert, 2012:26-27).

Şekil 25. : Hattat İsmail Hakkı Altunbezer'e Ait Muhakkak Yazı (www.kalem-guzeli.org, [22.03.2018]).

2.2.6. Gubari Yazı

Gubari; sözcük olarak “toz gibi, tozumsu” anlamına gelmektedir. Yazı karakteri nesih, nestâ'lik, tevki ve rika gibi yazıları okumakta zorluk çekilecek şekilde ince ve küçük yazılmış olanına denir (Mert, 2012:27). Gubari yazı celi bir yazının veya şeklin (dış çizgileri ölçü alınarak) iç kısımlarının tek ya da çok renkli gubari yazıyla doldurularak hazırlanmış levhalarda vardır (Mert, 2012:27).

2.3. Tezhip Sanatının Tanımı ve Tarihçesi

Tezhip Sanatı ile ilgili kaynaklarda çeşitli tanımlar yer almaktadır. Arapça'da “altınlamak” anlamına gelen tezhip kelimesi, ezilerek fırça ile sürülecek hale getirilmiş olan varak altın ve çeşitli renklerin kullanılması ile meydana gelen bir kitap sanatıdır (Derman, 1999:108). Tezhip sanatının menşei Orta Asya'ya kadar uzanmaktadır (Arseven, 1952:1982). Tezhip yapan kişiye “müzehhip” tezhiplenmiş esere ise; “müzehhep” adı verilmiştir (Anonim, c. 3, 2008:1768).

Türk tezhip sanatı uzun ve köklü bir geçmişe sahiptir. Dönemler içinde çeşitli ilerlemelerin yanı sıra gerilemelerde göstermiştir. Tüm bu tarihsel süreçlerden kaynaklarda farklı gruplamalar ile ele alınmıştır. Genel bir gruplama yapacak

olursak; Türk tezhip sanatı Orta Asya (Uygur, Karahanlı, Gazneli), Selçuklu (Büyük Selçuklu, Anadolu Selçuklu ve Beylikler), son olarak da Osmanlı dönemi olarak üç dönemde incelemek yerinde olacaktır. Türk sanatında büyük gelişmeler göstermiş Uygurlardan bahsedecek olursak; Uygurlar M.Ö. I. yüzyıldan M.S. XIII. yüzyıla kadar yaşam sürmüşler, Orta Asya'da farklı devletler kurarak özellikle duvar resimlerinde ve minyatür sanatında önemli bir yer edinmişler bunun yanında çok değerli el yazması eserleri de bulunmaktadır (Karadaş, 2004:18).

Şekil 26. : Uygurlara Ait Bezeklik XIX. Tapınaktaki Uygur Duvar Resimlerinden Bir Parça (Berlin Staatliche Museen, I B 8383) (Özkeçeci, 2007:249).

Bulunan bu el yazması eserlerin dikdörtgen bir forma sahip olduğu konu bakımından dini ve felsefi konuların ele alındığı ve Mâni alfabesi ile yazıldığı bu eşsiz yazmalarda metinler ile ilgili simgesel resimlerde yer almaktadır (Özkeçeci, 2007:32). Şüphesiz ki bunların yanında Uygurların M.S VII. ve IX. yüzyıllarda Manihaizm'i ve daha sonra Budizm'i benimsemiş olması oldukça etkilidir. Benimsemiş oldukları bu dinlerin etkisi ile mabet ve manastır süslemelerinde eserler ortaya çıkarmışlardır (Binark, 1978:274).

Şekil 27. : Uygurlara Ait Bir Yazma Parçasından Türk Resim ve Süsleme Sanatlarının İlk Örneklerinden Olan Figürler ve Bitkisel Motifler Görülmektedir (Berlin Staatliche Museen, III 6368)(Özkeçeci, 2007:249).

Bu dönem süsleme sanatında Manihaizmin’de etkisi ile tezhiplerde mavi renkte zemin üzerine kırmızı, beyaz, açık ve koyu yeşil renkler kullanılmıştır (Karahan, 2009:28, Ödeken, 1987:479). Yine bu dönem İslam devrindeki Türk Tezhip sanatında stilize edilmiş çiçek ve motiflerden oluşan “Hatayi Üslubunun”habercisi gibidir (Taşkale, 1994:5).

Karahanlılar Uygurlar’dan devraldıkları sanat anlayışı ile önemli mimari eserler vermişlerdir. Karahanlılar Edebiyat alanında da önemli adımlar atmışlar bu önemli eserin başında Kaşgarlı Mahmud’un “Divan-ı Lügat-it Türk”adlı eseri olmak üzere bir diğer önemli eseri ise; Yusuf Has Hacıp’in Türkçe manzum olarak yazdığı “Kutadgu Bilig” adlı eseridir (Özkeçeci, 2007:33).

Gazneliler de Karahanlılar gibi önemli mimari ve edebi eserler bırakmışlardır. En önemli mimari eseri ise; Sultan Mahmud’un yaptırdığı “Leşker-i Bazar Sarayı”dır. Bu eserde dikkati çeken diğer bir nokta ise; Uygur Türklerinin resim geleneği olan freskler (duvar resimleri) kullanılmıştır bunun yanında yine Gaznelilere ait olan XII. yüzyılda yazıldığı düşünülen “Mushaf” Topkapı Sarayı Kütüphanesi’nde bulunmakta; bu mushafın başka bir özelliği ise; Selçuklu yazmaları ile benzer özellikler taşımasıdır (Özkeçeci, 2007:34-35).

1040 yılında kurulmuş olan Büyük Selçuklu Devleti ise; XI. yüzyılda Suriye'den Semerkant'a kadar geniş bir alanda güçlü bir devlet kurmuşlardır (Elkıran, 2012:13). Sultan Melihşah'ın ölümünün ardından Kirman Selçukluları, Horasan ve İran Selçukluları isimleri ile siyasi ve kültürel varlıklarını devam ettirmişlerdir (Yetkin, 1972:97). Büyük Selçuklular önemli sanat eserleri ortaya çıkarmışlardır. Özellikle bölgede önemli mimari yapıların temelini atarak birbirinden güzel mimari eserler oluşturmuşlardır. Bunların en güzel örnekleri ise; "Büyük Mescid-i Cuma" (Cuma Camisi), İsfahan'da yapılmış olan "İsfahan ve Zevvare Mescidi" ile "Cuma Camisi" günümüze ulaşmış olan eserlerdir. Bu yapılarda özellikle geometrik, bitkisel ve hayvansal motiflerin yanında kufi ve nesih hatlar, çini gibi süslemeler kullanılmıştır (Özkeçeci, 2007:35).

Bu dönem hazırlanmış tezhipli yazmaların büyük çoğunluğu tasavvuf konusunu içermektedir. Kur'an-ı Kerim nüshalarının yanı sıra hadis, tefsir, fıkıh konulu eserler tezhip sanatı ile bezenmiştir (Elkıran, 2012:14). Anadolu Selçuklu ve Beylikler döneminde kitap sanatlarına yoğun bir ilgi olduğu anlaşılmaktadır. Burada başkentin Konya olmasının vermiş olduğu etki göz ardı edilemez. Selçukluların günümüze ulaşan bezeme örneklerinin büyük bir kısmını kitap bezemeleri oluşturmaktadır (Seçkinöz, 1986:213). Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi de tezhip sanatı açısından oldukça önemli bir dönemdir. Selçuklular Anadolu'nun orta ve doğu bölgelerinde yaşamış XI. yüzyıldan XIII. yüzyıla kadar hüküm sürmüşlerdir (Özcan, 1990:20).

Şekil 28. : IX. ve XI. Yüzyıllara Tarihlenen Yazma Kur'an Sayfası (TSMK E.H. 12) (Özkeçeci, 2007:251).

Selçukluların başkenti ise önemli bir sanat merkezi olmuştur. Anadolu Selçuklularının Konya ve diğer şehirlerde tezhip atölyelerinin bulunduğu bilinmekte bunun yanında Anadolu'da ilk defa Konya'da Selçuklu Sarayında başlamış olan nakkaşhane geleneği diğer Türk Devletlerinde de devam etmiştir (Kocakahya, 2012:19). Tezhip sanatının Anadolu'daki başlangıcı Selçuklularla olmuştur diyebiliriz.

Şekil 29. : Yakut El Mustasimi Hattı ile Yazılmış Selçuklu Tarzı Zahriye Madalyon Tezhibi (S.K. Ayasofya 2765) (Özen, 2003:26).

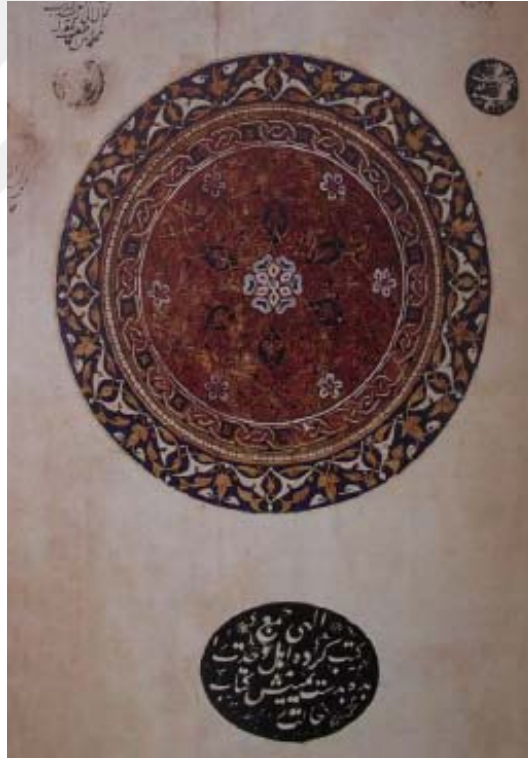
Selçuklu tezhiplerinde ana karakter olarak geometrik süsleme ve rumi motif kullanılmış, bunun yanında stilize edilmiş hayvan motifleri ile bezeli “Rumi” üslubunu da geliştirmişlerdir (Aksu, 1992:24). Selçuklular da bu dönem kitap sanatlarında sayfa düzenlemeleri de dönemlere göre farklılıklar göstermektedir.

Şekil 30. : Selçuklu Dönemine Ait Başlık Tezhibi (S.K. Ayasofya 2442) (Özen, 2003:27).

Selçuklu dönemini takip eden bir dönem de Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılması ile ortaya çıkan Anadolu Beylikler dönemidir. XIV. yüzyılın başlarında Germiyanogulları ve Karamanogulları Beyleri kitabın ve sanatın önemli destekleyicileri olmuşlardır (Tanındı, 2002:871).

Beylikler döneminde Selçuklu sanatının etkileri görülmektedir (Mesera, 1987:25). Bu dönem tezhiplerinde görülen çok köşeli yıldızlar, altıgenler, dilimli iri rozetler, hatâyî ve rumilerin çokça kullanılmış olduğu; bezemelerin genelinde bitkisel motifler yer alsada ağırlık rumi ve geometrik motiflerdedir (Karahan, 2009:29, Tanındı, 2000:513-514). Yine bu dönem özellikle tezhip sanatında renk olarak sulyen kızılı, yeşil, lacivert, altın tezhip zemini üzerine yazılan yazılarda ise; beyaz renk (üstübeç) etkileyici ve belirleyici özelliklere sahiptir (Coşkun, 2007:25).

Şekil 31. : Beylikler Dönemine Ait Zahriyede Yuvarlak Madalyon Tezhibi (S.K. Halet Efendi 171) (Özen, 2003:45).

Osmanlı döneminde de tezhip sanatı gerek kullanılan teknikler gerekse üslup açısından oldukça önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Özellikle yüzyılları inceleyecek olursak; geniş bir ilerleme göstermiştir diyebiliriz. Osmanlı da her dönem sanat eseri

ortaya çıkarılmıştır. Bu dönemlerden biri de tezhip sanatının en renkli en olgun ve zevkli olarak nitelendirebileceğimiz dönem XV. yüzyıldır.

XV. yüzyıl dönem renkleri açısından da kendine has özelliklere sahiptir. Özellikle lacivert, mavi en etkili şekilde kullanılmış, bunun yanında altın beyaz, siyah, kırmızın tonları ve dönemin karakteristik yeşil tonları dikkati çekmektedir. XV. yüzyılın ilk yarısında Memluk ve Timur döneminin yanında Şiraz Okullarının üslubundan esintiler taşıyan üsluplar da karşımıza çıkmakta bu yüzyılın ikinci yarısında ise; özellikle sona doğru özgün üslubun ortaya çıktığı söylenebilir (Kaya, 2010:44).

XV. yüzyılda Mısır'da Memluk sanatçıları ayrı bir üslup geliştirmişler yine aynı dönem içerisinde İran'da ve Timurluların egemenliklerini sürdürdükleri Herat, Hive, Buhara ve Semerkant gibi önemli merkezlerde tezhip sanatı büyük bir ilerleme kaydetmiş; Herat'ta gelişen bu üslup İran tezhip sanatını da etkisi altına almış özellikle XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlı sanatçılarının İran devleti ile artan ilişkiler sonucu Herat Okullarının birçok özelliğini eserlerinde kullanarak yeni ekoller oluşturdukları görülmektedir (Kaya, 2010:45).

Bu döneme damga vuran bir kişi de İstanbul'un fethi ile çağ açıp çağ kapatan ilim ve sanata karşı da büyük bir ilgisi olan Fatih Sultan Mehmed'dir. Fatih Anadolu'da yaşayan önceki hükümdarlardan ileriye gitmiş ve çoğu sanat tarihçi tarafından "Fatih Dönemi" olarak isimlendirilen sanat anlayışını padişahlığı boyunca yaymıştır (Üçer, 1994:11).

Şekil 32. : Fatih Dönemi Saray Nakkaşhanesi Tezhibi (S.K.Süleymaniye 1025) (Özen, 2003:55).

Fatih dönemi tezhip sanatı (1444-1446/1451-1481) üslup olarak üç grup altında toplanabilir: Bunlardan birinci grup, “sade, zarif ve bol yapraklı tezhip” üslubu, İkinci grup XV. yüzyılın ikinci yarısı “Timuri-Herat” üslubunun etkisi, üçüncü grup ise; “Baba Nakkaş” üslubu olarak bilinen tezhiplerdir (Karahana, 2009:30-31).

Şekil 33. : Fatih Sultan Mehmed Dönemi Saray Nakkashanesinde Tezhiplenmiş Başlık Tezhibi (S.K. Süleymaniye 1025) (Özen, 2003:55).

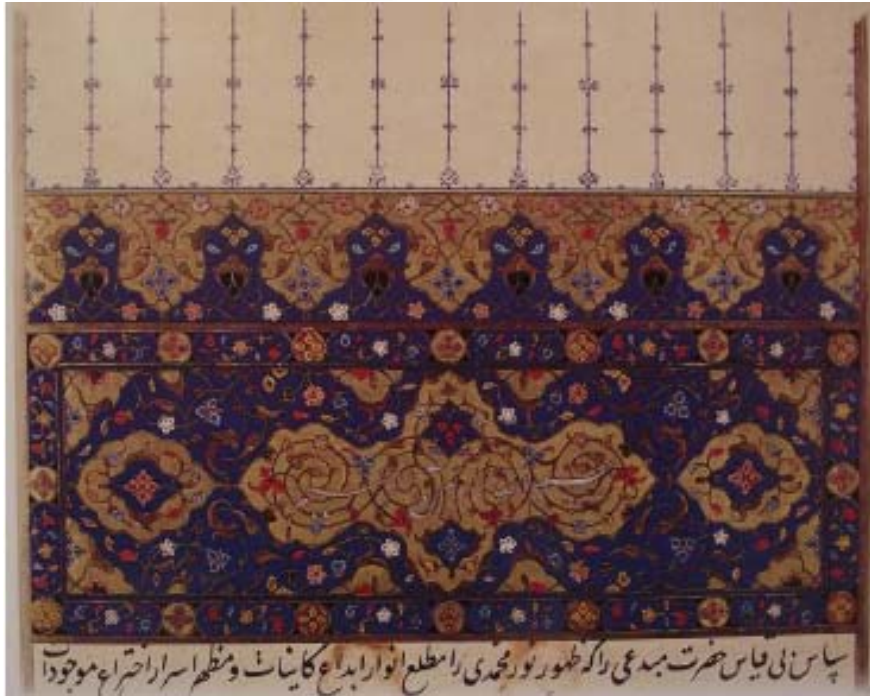
Bugün Osmanlılardan kalan en eski örnek Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi revan 1726 numara ile kayıtlı 838/1434-35 yılında istinsah edilerek Sultan II. Murad'a sunulan bir müzik kitabıdır (Aşıcı, 2007:52). Fatih döneminde yazma eserlerin çoğu bilimsel kitaplardır. Bezemeleri ise; özellikle zahriye, temellük, kitabe, serlevha, hatime sayfalarında ve metin aralarında oldukça sık kullanıldığını görmekteyiz. Bu dönem tezhibinde zahriyenin iki sayfada birer madalyon içerisinde yer aldığını ve madalyonların yuvarlaktan oval forma dönüştüğü görülmektedir. Zahriyeden sonra iki tam sayfa tezhibi ile başlayan eserlerde oldukça fazladır (Esiner, 2003:7). Yine bu dönemin başlıca motifleri ise; Rumiler ve Kıvrımlı dallar üzerinde kullanılan hatayi grubu çiçeklerdir (Demiriz, 1982:924).

Dönemin belirleyici özelliği yalınlığı, açık mavinin tonu ve altın ile boyanın çok ölçülü dengesidir (Esiner, 2003:7). Bu dönem Selçuklu tezhibinin zemin rengi olan kahverengi Fatih devrinde de görülmektedir. Fatih döneminde kullanılan renkler arasında lacivert, siyah, kahve, parlak yeşil, renk kullanımı ile zeminin beyaz üç nokta ile bezenmesi, beyaz iplik, yekberk, desen başlangıçlarında tek bulut motifi, henüz gelişimini tamamlamamış rumi motifi de yine bu devrin özellikleri arasında sayılabilir (Karahan, 2009:31).

Bu dönem müzehhipleri başta Baba Nakkaş olmak üzere; Fazullah Bin Ara, Hasan Bin Abdullah, Şehabüddin Kutsi de bu dönem sanatkârları arasında yerini almıştır (Kaya, 2010:45). XV. yüzyıl gerek padişahın sanata olan ilgisi gerekse dönem sanatçıları ile ilerleme kaydederek kendisinden sonra gelen döneme ışık tutmuştur.

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti açısından gerek siyaset ve ekonomik açıdan gerekse kültür ve sanat açısından oldukça parlak ve en güzel örneklerin eserlerini verildiği bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısacası tezhip sanatı için bir yükseliş dönemidir diyebiliriz. Döneme şüphesiz ki II. Beyazıd, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman sanata ve sanatçıya vermiş oldukları değer ile damga vurmuştur.

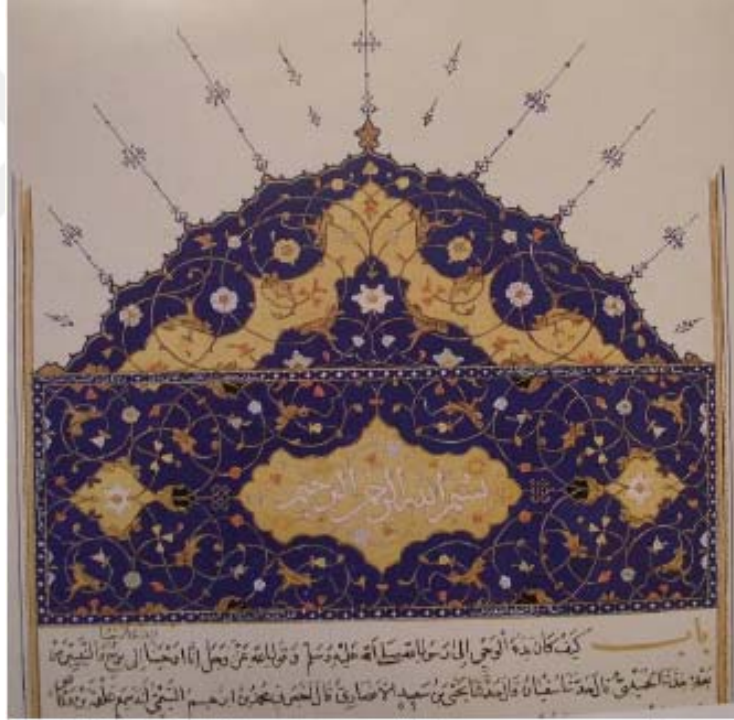
II. Beyazıd döneminde (1481-1512) saray nakkaşhanesi Fatih Dönemi sanat üslubunu devam ettirmiştir (Kaya, 2010:46). Bunun yanı sıra kompozisyonlarda rumi ve bitkisel motiflerin yanında ilk defa bulut motifi kullanılmıştır (Özkeçeci, 2007:44).

Şekil 34. : II. Bayezid Dönemi Besmele Yazılı Başlık Tezhibi (S.K.Ayasofya 3510)
(Özen, 2003:93).

Yavuz Sultan Selim Dönemi'nin (1512-1520) tezhip sanatına katkısı, Tebriz'in fethinden sonra buradaki Herat'lı sanatçıları İstanbul'a göndermesi olmuştur (Karahan, 2009:32). Bu sanatçıların Osmanlı sanatına olan etkileri oldukça fazladır. XV. yüzyılın sonlarında Herat'ta oluşan bu bezeme üslubu bu dönem içerisinde eşsiz eserlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Çağman, 1983:101).

İstanbul'a gelen bu sanatçılar halkâr tarzında süslemeler ile kompozisyonlara ve yazma eserlere yeni bir soluk katmışlardır. Osmanlı tezhip sanatının en ihtişamlı ve görkemli eserlerinin ortaya çıkarıldığı bu dönem şüphesiz ki Kanuni Sultan Süleyman dönemi olmuştur. Devletin gücü sanata da yansımış ve sanatta mükemmel olgunlukta bir dönem başlamıştır.

Şekil 35. : XVI. Yüzyıla Ait Bir Başlık Tezhibi (S.K.Damad İbrahim Paşa 257)(Özen, 2003:112).

Kanuni dönemi tezhipte birçok yeni üslubun ve tekniğin uygulandığı zengin ve ihtişamlı bir dönemdir. Bu döneme ait belgelerde Topkapı Sarayı'nda "ehl-i hiref" denilen kırkbeşe yakın sanat erbabının bulunduğu bilinmekte, saray nakkaşhanesinde çalışan kırkbir sanatçının adı geçmekte diğer bir kaynaktan ise; altmış civarında sanatçıdan söz edilmektedir (Özkeçeci, 2007:44).

Şekil 36. : XVI. Yüzyıla Ait Tam Sayfa Tezhip içinde Fatiha Suresi (S.K. Hamidiye 5) (Özen, 2003:105).

Farklı yerlerden gelen bu sanatçılar uygun çalışma ortamının sağlanmasının ardından tezhip alanında oldukça güzel eserler vermiş oldukları anlaşılmaktadır. Yine bu dönemde öne çıkan sanatçılar arasında karşımıza Tebriz'den gelen sanatkâr Şahkulu çıkmaktadır. Bağdatlı bir ressam olan ve Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde Tebriz'den İstanbul'a gelen Şahkulu, yeni bir üslubun ilk temsilcisidir (Mahir, 1988:28).

Bu dönem içerisinde önemli eserler vermiş olan Şahkulu Kanuni döneminde nakkaşhanenin başındaki en önemli isimdir. Sazyolu olarak adlandırılan bu yeni üslupta desenler, siyah mürekkep ve fırça kullanılarak, boyanmış zeminli kâğıtlar üzerine resmedilmiştir (Mahir,1986:113). Bu üslup da belirli motifler daha çok işlenmiştir. Bu motifler kıvrık özellikle sırt çizgisi kalın çekilmiş, iri sivri uçlu yapraklar ile hatâyi motifleri, ejderha, zümrüd-i anka kuşu, ki'lin gibi efsanevi hayvanlar, orman hayvanları, kuşlar ve perilerdir (Karahan, 2009:33, Mahir, 1988:28, Mahir, 1986:113).

Yine bu dönem Saz üslubunun yanında kompozisyonlardaki incelik göz doldurmuş bununla birlikte Klasik devir özellikleri devam ettirilmiştir. Bu dönemde metin kısmından önce gelen tam sayfa tezhipler (zahriye sayfaları) çok zengin süslemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu devir tezhip sanatında Türk tezyinatındaki bütün motifler kullanılmıştır (Özkeçeci, 2007:58-59).

Şekil 37. : Şah Kul'una Mal Edilen Ejder Resmi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İÜK. F. 1426, 48a) (Özcan, 2009:383).

Kanuni devri tezhiplerinde sıkça rastlanan üç nokta ve dalgalı iki çizgiden meydana gelen çintemani ve piçide rumi motiflerin zengin kullanım alanı bulunduğu görülmektedir. Rumi ve bulut motifi ile simetrik ve ulama desenler oluşturulmuştur. Yine bu dönem üslubu olarak karşımıza çift tahrir veya havalı diye adlandırılan ve küçük helezonlar üzerine ufak hatayı grubu motifleri ile meydana getirilen yeni bir tarzın ortaya çıktığı bilinmektedir (Karahana, 2009:33; Derman, 1998:489). Bu dönemde kullanılan renkler ise; zeminde farklı ton ve renklerde altın ile birlikte lacivert kullanılırken motiflerde ise; beyaz, turuncu, pembe, sarı, bordo gibi renkler kullanılmıştır (Özkeçeci, 2007:46).

Klasik üslup bu şekilde devam ederken XVI. yüzyıla damga vuran bir diğer sanatçı ise; Şahkulu'nun öğrencisi olan "Karamemi" adı ile anılan Mehmet Çelebi'dir. Karamemi'nin yapmış olduğu eserleri ve üslubunda yeni bezeme

motifleri ortaya çıkarmıştır (Karahan, 2009:33; Çağman, 1983:102). Karamemi zengin motif bilgisi, dikkatli doğa gözlemi ile bahar dalı, karanfil, sümbül, lale, gül ve çeşitli hançer yaprakları üsluplaştırmış ve bununla klasik tarzı bir arada kullanarak kompozisyonlarına bunu başarılı bir şekilde yansıtmıştır.

Sanatçının en önemli eserlerinden biri de Kanuni Sultan Süleyman'ın şiirlerinden oluşan "Muhibbi Divanı"dır. Büyük sanat eserleri arasında olan bu divan harika motifler ile süslenmiştir (Özkeçeci, 1993:5). Karamemi tezhip sanatına gerek motif gerekse kompozisyon olarak birçok yenilik getirmiştir bunun yanında devam eden üsluplara da katkılar sağlamıştır (Kocakahya, 2012:34; Üçer, 1994:21).

Karamemi'nin elinden çıkmış tezhipli el yazması kitap, ferman ve vakfiyelerdeki yarı üsluplaştırılmış çiçek motifleriyle bahar dalı kompozisyonları yeni bir üslup ve sanat anlayışı getirmiştir (Duran, 2001:362). Bu dönemde eser veren diğer sanatçılar arasında da Üstad-ı Rum Şaban, Abdullah bin Mehmed, Mehmed bin İlyas ve Velican gibi isimler yer almaktadır (Özkeçeci, 2007:48).

Şekil 38. : Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Muhibbi Divani Nakkaş Karamemi'nin Koltuk ve Ayrırma Başlık Tezhipleri (Nuruosmaniye 3873) (Özen, 2003:128-129).

XVII. yüzyıl tezhip sanatında yeniliğin görülmediği bir dönem olarak karşımıza çıkar. Bu dönemin ilk yarısına ait eserlerde daha çok klasik üslubun devam ettiğini söyleyebiliriz. Bunun yanında ikinci yarısında ise; XVI. yüzyıldaki o inceliğini kaybettiği, renklerdeki canlılığın ve parlaklığın kaybolduğu görülmektedir (Karahana, 2009:34; Derman, 2002:295).

Özellikle tezhiplerde bir önceki döneme göre kullanılan renklerde büyük farklılıklar oluşmuştur. Özellikle lacivert renk, parlaklığını ve geniş kullanım alanını kaybetmiş soluklaşan altın geniş alanlara uygulanmıştır (Tanındı, 2002:890). Bunun nedenleri arasında dönemin siyasi ve ekonomik açıdan bir duraklama ve gerileme sürecinde olduğunu ve sanata yeteri kadar destek veremediğini söyleyebiliriz.

**Şekil 39. : XVII. Yüzyıl Sayfa Kenarı Şikâf Halkâr Tezhibi (S.K. Turhan Valide Sultan 150m)
(Özen, 2003:162-163).**

Bu dönem içerisinde klasik motiflerin yanında Batı'nın örnek alındığı ve Avrupa sanatının da etkileri ile meydana gelen yeni motifler kullanılmıştır (Çağman, 1983:103). Dönem içinde yer bulan üsluplar arasında yarı üsluplaştırılmış çiçeklerin farklı tarzlarda kullanılması oldukça dikkat çekmiştir. Bu yüzyıl içinde farklı olarak sayfa kenarlarında kullanılan şikâf hâlkâr süslemeler göze çarparken; zerefşan ve iğne perdahı ve altın parlatma teknikleri oldukça sık kullanılmıştır (Özkeçeci, 2007:48; Derman, 1999:114-115).

Şekil 40. : XVII. Yüzyıl Sultan III. Murad Dönemine Ait Muradi Divanı Koltuk Tezhibi (S.K. Fatih 3874) (Özen, 2003:150-151).

Dönemin en ünlü müzehhibi şüphesiz ki Hafız Osman'ın Kur'an'larını süsleyen Hasan Çelebi'dir. Bu dönemde hilyelerin tezhiplenmeleri ile tezhip sanatı farklı alanlardan kitaplardan levhalara taşındığını söyleyebiliriz. Hasan Çelebi dışında yer alan diğer sanatçılar arasında ise; Sürahi Mustafa Efendi, Hafız Mehmet Çelebi, Baruthaneli Abdullah Efendi yer almaktadır (Özkeçeci, 2007:48).

XVIII. yüzyıl devletin batının yeniliklerine kapılarını açması ile birlikte siyasi, ekonomik ve sanatsal birçok alanda değişiklikler yaşanmıştır. Bu yüzyılda Batı'dan gelen etkiler ve Türk sanatının sahip olduğu kendine has özellikleri birleşerek Türk barok üslubunun oluşmasını sağlamıştır (Karahana, 2009:34; Atasoy, 1992:82).

Yine bu dönem Avrupa'da hızla gelişen Fransız sanatçılar tarafından da iç mekân süslemelerinde görülen ve Osmanlı sanatçıların da etkileyen rokoko üslubunun Osmanlı tezhip sanatında yer alması ile farklı tarzlarda görüşler

uygulamalar meydana gelmiştir (Karahan, 2009:34; İrez, 1990:27; Aksoy, 1977:128).

Şekil 41. : XVIII. Yüzyıla Ait Yazısız Tam Bir Sayfa Tezhibi Köşebentlerde Tezhip Arası Halkar (S.K. Halet Efendi 5) (Özen, 2003:175).

Bu üslubun öne çıkan kısmı abartılı, gösterişli klasik üslubun dışına çıkan bir yapıda olmalıdır. Üslup da aynı zamanda ışık gölge zıtlıkları renklerin açık ve koyulu kullanımının yanında perspektif ile eserlere derinlikte verilmeye çalışılmıştır (Karahan, 2009:35). Bunun yanında klasik tezhibin etkisi azalırken daha çok iri kıvrımlı yapraklar, büyük çiçekler gibi daha kaba bezemeler kullanılmış, barok üslubunun etkisi ile de kurdele ve fiyonkların yer aldığı oldukça gösterişli ve abartılı süslemeler göze çarpmaktadır.

Şekil 42. : XVIII. Yüzyıl Rokoko Başlık Tezhibi (S.K. Hafid Efendi 298) (Özen, 2003:178).

Bu dönemde karşımıza çiçek ressamlığı olarak çıkan; eserlerde de üçüncü bir boyutun verilerek gölgelendirmeler ile yapılan natüralist çiçeklerden oluşan bir bezeme tarzı ortaya çıkmıştır (Kaya, 2012:5). Tek sayfadan oluşan ve minyatür özelliklerini barındıran bu çiçek resimleri kompozisyonlarda yer almışlar ve albümler halinde hazırlanmışlardır (Karahan, 2009:35; Derman, 2002:296).

Dönemin en ünlü sanatçılarından biri çiçek ressamlığı ile de bilinen Ali Üsküdarî'dir. Vazolu ve vazosuz birçok buketler halinde çiçekler resmetmiştir (Kocakahya, 2012:39). Sanatçı eserlerinde saz üslubunu kendi tarzı ile yorumlamış tezhip sanatının yanında lâke çalışmaları ile de farklı eserler ortaya koymuştur. Bu dönem karşımıza çıkan dönemin önemli bir diğer sanatçısı da Abdullah Buhari'dir (Özkeçeci, 2007:50).

XIX. yüzyıl tezhip sanatında da batının etkisinin devam ettiğini söyleyebiliriz. Bu yüzyılda barok ve rokoko üslubunun yanında ampir üslubunun da kullanıldığı görülmektedir (Kaya, 2010:49). Barok ve rokoko üslubunun etkisi ile

yine bu dönem iri ve geniş kıvrımlı yapraklar çiçek buketleri, vazoda çiçekler, kurdele, fiyonklar, akant yapraklarını oluşturan C ve S kıvrımları kompozisyonlarda yer almaktadır (Kaya, 2012:5). Yine bu devre kadar ezilerek sürülen ve zeminde mat parlatılan altın, bu dönemde yapıştırma olarak kullanılmış ve desen bu yapıştırma altın üzerine uygulanmıştır(Karahan, 2009:35).

Bu yüzyılda farklı üslupların yanında klasik tezhip anlayışına bir geri dönüş gayreti görülse de süslemelerde kullanılan yoğun altın ile yapılan eserler klasik dönemin zarifliğini ve inceliğini taşımamaktadır. Renk çeşidi olarak da bu dönem fazla olmasına rağmen özellikle zeminde siyah daha çok kullanılmış, renk geçişleri arasında çok fazla uyum sağlanamamıştır (Özkeçeci, 2007:50).

Şekil 43. : XIX. Yüzyıl Mustafâ Resmî Efendi Hattı ile Yazılmış Rokoko Başlık ve Sayfa Kenarı Tezhibi (S.K. Nuri Arlasez 317) (Özen, 2003:187).

XX. yüzyıl klasik dönemin etkilerinin devam ettirilmeye çalışıldığı bununla beraber de yeni üslupların ve tarzların oluşturulma aşaması olan bir dönemdir diyebiliriz. Bu dönem tezhip sanatında devamı için önemli olan 1914 yılında

kurulan “Medreset’ül Hattatin” (Hattatlar Okulu) ile tezhip yeniden bir canlanma dönemine girmiştir (Özkeçeci, 2007:8).

XX. yüzyılda tezhip sanatının gelişmesi için büyük katkılar sağlamış birçok sanatçı yer almaktadır. Bu sanatçılar; İsmail Hakkı Altunbezer, Süheyl Ünver, Muhsin Demironat, Feyzullah Dayıgil, Rikkant Kunt, Cahide Keskiner, Azade Akar, İnci Ayan Birol, Çiçek Derman ve yetiştirmiş oldukları birçok öğrencinin ismini sayabiliriz (Kocakahya, 2012:41; Özkeçeci, 1993:12).

2.4. Antalya Müzesi’nde yer alan Hat Levhalarındaki Tezhipli Bölümler

2.4.1. Hilye

Hilyenin; kelime anlamı süs, ziynet olarak tanımlanmakta bunun yanında mecazi olarak “suret, sıfat, hilkat” anlamlarına da gelmektedir (Derman, 2011:23). Hüs-ü hat ve tezhip sanatlarımızın en güzel örnekleri hilyelerde de kullanılmıştır. Hilyeler özellikle Hz.Muhammed(s.a.v.) maddi ve manevi yüksek vasıflarını, fiziksel özelliklerini anlatan bir hadisi içermektedir (Özcan, 2002:301).

Hilyeler; “Hilye-i Şerif”, “Hilye-i Saadet”, “Hilye-i Nebevi” gibi isimlerle anılmaktadır. Önceleri katlanıp cepte taşınmak için hazırlanan hilyeler, ilk kez XVII. yüzyılın hat ustası Hafız Osman tarafından levha biçiminde tasarlanmış bu oluşturulan klasik form her dönem kullanılmıştır (Özçimi, 2012:28). Klasik formun dışına çıkılıp farklı formlarda tasarlanmış olsa da klasik hilye formunun özelliklerini taşımaktadır (Taşkale ve Gündüz, 2011:19).

Klasik bir hilye 8 bölümden oluşur. Bunlar; (1) baş makam, (2) göbek, (3) hilal, (4) Hz. Ebu Bekir, (5) Hz. Ömer, (6) Hz. Osman, (7) Hz. Ali, (8) ayet, (9) etek, (10-11) koltuk, (12) iç pervaz ve (13) dış pervazdır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/hilye> 29.03.2018).

2.4.1.1. Baş Makam

Buraya besmele veya “euzü besmele”, bazen de besmelenin içinde geçtiği ayetler yazılır (Bektaşoğlu, 2009:74).

2.4.1.2. Göbek

Hilye metninin büyük bir kısmını oluşturan bu alan gövde olarak da isimlendirilmektedir. Farklı formlarda karşımıza çıkan bu kısım dairevi olmakla birlikte, oval ve dikdörtgen şeklinde tasarlanmış örnekleri de bulunmaktadır (Bektaşoğlu, 2009:74).

2.4.1.3. Hilal

Göbek kısmının daire şeklinde düzenlenmesi ile uçları baş makama doğru ve genişliği fazla olmayan bir hilâlle göbek kısmının çevrelenmesi sık rastlanan bir uygulamadır. Bu bölüm tezyini motifler ile bezenebildiği gibi sıvama altın ile de kaplanmaktadır, fakat her hilye de bulunması şart değildir. Resul-i Ekrem bu âlemi nuru ile aydınlattığı için güneş ve Ay'a benzetildiğinden hilyenin göbek kısmında güneş bunu çepeçevre saran bölümde ise; hilal şekli oluşturulmuştur (Bektaşoğlu, 2009:74).

2.4.1.4. Çihar Yâr Köşeleri

Göbek bölümünün üst ve alt kısımlarında sağda ve solda olmak üzere yuvarlak yahut oval formlarda oluşturulan Farsça'dan geçen bir ifade ile "dört seçkin dost ve sevgili" manasında "Çihar Yâr-ı Güzin" isimleri (Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali) yazılmıştır (Subaşı, 2011:39-45). Fakat bazı kompozisyonlarda Resulullah'ın Ahmed, Mahmud, Hâmid, Hamid şeklinde dört ismin bu isimlerin yerine yazıldığı görülmektedir. Dört halifeye diğer altı ismin eklenmesi ile cennette müjdelenmiş on sahabenin (aser-i mübeşşere) isimlerinin yazılmış olduğu hilyelerde bulunmaktadır (Bektaşoğlu, 2009:74).

2.4.1.5. Ayet

Hilye planında göbek bölümünün alt kısmındaki alanı oluşturur. Bu bölüme Hz. Peygamber (s.a.v.)'le ilgili ayet yerleştirilir. En bilineni "*seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*" (Enbiya, 21/107) mealindeki ayettir. Bu kısma "*Sen*

elbette yüce bir ahlak üzeresin” (Kalem, 68/4) “ve Şahit olarak Allah yeter Resulüdür” (Fetih, 48/28-29) meallindeki ayetlerden biri koyulduğu gibi Kelime-i Tevhidin yazıldığı da görülmektedir (Bektaşoğlu, 2009:74).

2.4.1.6. Etek

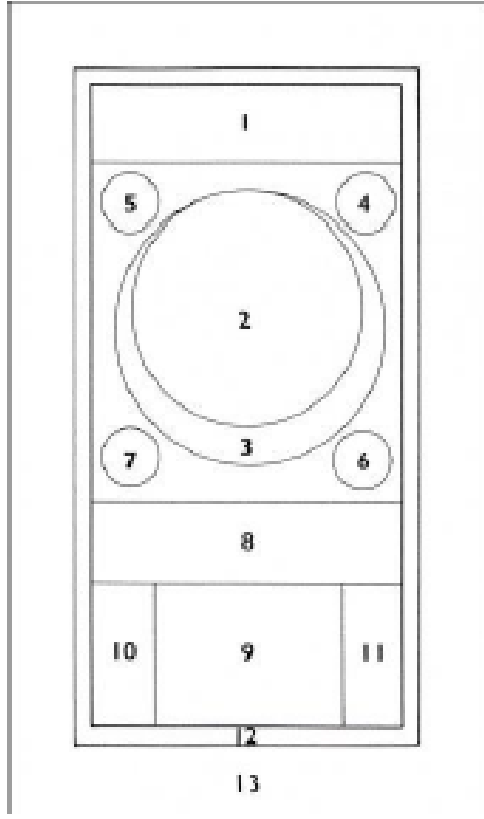
Ayet kısmının altında yer alan, yatay, dikdörtgen bir alan olup, göbek kısmında peygamber için söylenen metnin devamı niteliğindedir (Mert, 2012:32). Bu bölümün en sonuna hilyeyi yazan hattat imzasını ve levhayı yazdığı tarihi ilave eder.

2.4.1.7. Koltuk

Tezyini motiflerin yer aldığı etek kısmının iki tarafında kalan boşluklardır. Bazı örneklerde hattattın künyesini buralara taşıdığı görülmektedir (Derman, 1998:47). Bu koltuklar genelde dönemin bezeme anlayışına göre klasik, rokoko ya da barok tarzında bezenmiştir (Hüsrev, 2011:41).

2.4.1.8. Pervazlar

Yazı bölümü ile kenar bezemelerini birbirinden ayıran kısımlara pervaz veya kenar suyu adı verilmektedir (Mert, 2012:35). Hilyenin bölümlerini çevreleyen hilyenin ebadına göre değişen iç pervazlara zencerek, negatif çiçeklerden oluşan kenar suyu silme tezhip vb. bezeme yapıldığı gibi, yalnızca uygun bir renk kullanılarak üzerine ince çizgiler çizilebilir bunun dışında ebru ile de kaplanabilir (Mert, 2012:36). Hilyelerde iç pervazlardan sonra hilyeyi çevreleyen dış pervazlarda genellikle tezhiplenir veya halkari bezeme tarzı kullanılmaktadır (Taşkale, 2009:78).

Şekil 44. : Hilfe-i Şerif Formu (<https://islamansiklopedisi.org.tr/hilfe> 29.03.2018).

2.4.2. İcazetname

Osmanlılarda ve doğu İslam ülkelerinde medrese mensuplarıyla sanat erbabından eğitim ve öğretimlerini tamamlayanlara üstadlarının verdiği, ders okutacak ve sanatını yapabilecekleri düzeye geldiğini göstermek üzere verilen izin kağıdı, bir çeşit diploma olan yazılı belgeye denilmektedir (Karahana, 2009:18).

İslam eğitim ve öğretim geleneğine has bir tecrübe olarak ortaya çıkan icazetnameler; eğitim kurumları, bunların sistemleri, kadroları, işleyişleri, başarı ve başarısızlıkları konusunda bilgi içermektedir. Bu belgeler; onları düzenleyen üstatların ve öğrencilerin ilmi, edebi, ahlaki şahsiyetlerini ve dünya görüşlerini yansıtan kısmi veya tam otobiyografiler olması bakımından da ayrı bir önem taşır (Akpınar, 2000:393-399).

2.4.3. Levhalar

Osmanlılarda özellikle celi sülüs ve tâ'lik şeklinde yazılan yazıların büyük mekânların duvarlarına asmak için yapılan tezhipli bezemelerdir (Özçimi, 2012:14). Zaman içinde büyük ebatlı kâğıtların üretiminin artması ile üst üste yapıştırılarak mukavva haline getirilmesi murakka germe imkânı verdi ve yazılar bu yolla hazırlanan murakkalar üzerine yapıştırılıp çevresi tezhiplenerek levha yapılmaya başlanmıştır (Özçimi, 2012:14). XVIII. yüzyıldan itibaren bu yana levha yazmacılığı oldukça gelişmiş ve tezhip sanatının en çok kullanıldığı alanlardan biri olmuştur (Kocakahya, 2012:45). Bu yazılar zerendud (sürme altın) levhalar olarak çoğalmaya başlamıştır (Özçimi, 2012:14).

2.4.4. Kıt'a

Hat sanatında belirli ölçülerdeki dikdörtgen kâğıtlara sülüs-nesih, muhakkak-reyhani, nestâ'lik, tevki hatlarıyla yazılmış olan bu yazılar bu isim ile anılmaktadır (Alparslan, 2002:505). Kıt'alar kullanılan yazı çeşidine göre nesih kıt'a, sülüs kıt'a, tâ'lik kıt'a olarak anılır. Hat sanatı içerisinde en çok sülüs-nesih kıt'alar daha yaygın; bunda üst satır sülüs, altında birkaç satır nesih hattı ile yazılır (Bektaşoğlu, 2009: 25). Bu yazıların etrafının genellikle altın yaldız, tezhip ve ebru ile bezemeleri oluşturulmuştur (Serin, 2004:372).

2.5. Katı' Sanatının Tanımı ve Tarihçesi

Kitap sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olan bir diğer sanat kolu olarak karşımıza katı çıkmaktadır. Katı' sanatı ile ilgili farklı tanımlar yapılmaktadır. "Herhangi bir motif veya yazı örneğinin ince bir kâğıt veya deriden oyulması sureti ile meydana getirilen eserlere "Katı" adı verilmektedir (Mesara, 1998:13).

Katı' sanatı farklı kaynaklarda da farklı isimler ile anılmaktadır. Bu sözcüğün ansiklopedik kaynaklardaki karşılığını kullanımını bilmek bu anlamda yararlı olacaktır. Sanat ansiklopedisinde katı' sözcüğü şu şekilde ifade edilmektedir. "Bir kâğıt veya deri üzerindeki yazıyı, motifi bir kalemtraşla kesip çıkararak içi oyulmuş

olan parçayı veya çıkan parçayı diğer bir kâğıt, bir deri veya bir cam üzerine yapıştırmak sureti ile vücuda getirilen işler” olarak nitelendirilmektedir (Coşkun, 2004:66).

Kâğıt oymacılığı katı batı ülkelerinde de farklı isimler ile tanımlanmaktadır. “Fransızca karşılığı bazı kaynaklarda “L’art de la “Silhouette” veya “decoupage”; Farsça’da “Efsan”; İngilizce’de “Paper filigree, papercut” veya “Silhoutte cutting”, Alman kaynaklarında da “Silhouettenkunst, Scherenchnitt” olarak geçmektedir (Mesera, 1998:14).

Katı’sanatının tarihinden bahsedecek olursak; Geleneksel Türk Sanatları yazma kitaplar içerisinde tezhip, hat, minyatür, vb. sanatların yanında oldukça güzel ve zarif eserlerin verildiği bir sanat olarak yerini almıştır. Türklerin köklü asırlar boyunca devam ettirdiği kültür ve medeniyetlerini katı sanatının içerisinde de ortaya koyduklarını söyleyebiliriz (Mesera, 1998:15).

Katı’ sanatının kökeninin İran’a uzanan ve kâğıt üzerinde yer alan en eski örneklerine ise; XV. ve XVI. yüzyıllarda Herat’ta yaşamış olan sanatçıların eserlerinde ortaya çıkmış, bazı kaynaklarda ise; kökeninin Kopt ve Uygurlara kadar dayandırılmaktadır (Çağman, 1976:22; Akar ve Keskiner, 1978:25).

İslam kitap kaplarındaki deri oyma sanatının XIV. yüzyılda başlamış olduğu ve tarihçi Gelibolulu Mustafa Âli’nin H. 995/ M. 1586 tarihinde yazılan ve minyatür, hat, tezhip, cilt ve çeşitli oyma sanatlarını ve üstatlarını bahsettiği “Menakıb-ı Hünerverân” isimli eserlerinin Katı bölümünde bu sanatının ilk ve en önemli sanatçısının ilk ve önemli sanatçısının XV. yüzyılda Herat’ta yaşamış ve eserler vermiş Abdullah Kaat’ı ve hem öğrencisi hem de oğlu olan Şeyh Muhammed Dost Kaat’ı olarak belirtilmiştir (Mesara, 1998:15-16).

Bu sanatçılara ait eserler Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde bulunmakla birlikte özellikle Abdullah Kaat’ının oyma tabiat ve hayvan tasvirleri, ince oyma yazıları en güzel ve sanatın o naif hali ile kütüphane de H. 2153 numarada kayıtlı bulunmaktadır (Mesara, 1998:16).

Şekil 45. : Viyana Milli Kütüphanesi'nde Sultan II. Murad'a Ait Bir Albüm İçerisinde Sanatkâr Bursalı Fahri'ye Atfolunan Oyma Bahçe Manzarası (Mesara, 1998:24).

Yine XV. yüzyılda Fatih Sultan Mehmed döneminde nakkaşhanenin başındaki Baba Nakkaş gözetiminde yapılan köşeli ve şemseli kapak iç kısımlarında eşsiz güzellikte ve incelikte rumi çiçekli kompozisyonlar içinde şaheser niteliği taşıyan oymalara rastlanmaktadır (Türkoğlu, 2011:14; Ünver ve Mesara, 1980:19).

Katı' sanatının Osmanlılardaki etkileri XVI. yüzyılda da devam etmiştir. Özellikle Kanuni döneminde birçok el yazması eserlerin yanında Katı'da önemli bir sanat dalı olarak ilgi görmüştür. Tezhip sanatından sonra süslemenin önemli bir unsuru olmuştur diyebiliriz (Mesara, 1998:16).

Bu dönem eserlerinde çeşitli tezyini motiflere, çiçeklere ve birçok farklı bezeme türüne rastlanmaktadır. Bu dönemin katı' sanatçıları Eşancı Mehmet, Ali Çelebi, Abdülkerim Çelebi, Mehmed bin Gazanfer ve Mevlâna Kasım Arnavud olarak karşımıza çıkmaktadır (Türkoğlu, 2011:16; Özsaygıner, 1995:16).

Şekil 46. : Fatih Sultan Mehmed Dönemine Ait Oyma Süsler (Mesara, 1998:43).

Şekil 47. : XVI. Yüzyıl Cilt İçi Oyma ve Köşebent Motifi(Mesara, 1998:52).

XVI. yüzyıl içinde Sultan Süleyman'ın şehzadesi Mehmed için Hattat Ali Çelebi tarafından yazıları katı' olarak hazırlanan "Kırk Hadis" ile 1650 yılında yapılmış bahçe manzarasından oluşan "Şah Nişâpuri Albümü" diğer başka bir eser ise; Mehmed bin Gazanfer'e ait olan oyma ta'lik hattı ile yazılmış olan "Guy ve Çevgen" isimli eserdir (Mesara, 1998:16).

Şekil 48. : Mehmed Bin Gazanfer'in Eseri Olan Guy ve Çevgân'dan Bir Sayfa (T.S.M. H. 845) (Mesara, 1998:72).

Genel olarak bir yükseliş dönemi olan XVI. yüzyıl diğer sanat dallarında olduğu gibi katı' sanatında da gelişerek kendinden sonraki XVII. ve XVIII. yüzyılda da bu dönemin sanat anlayışına uygun eserler verilerek gelişimini devam ettirmiştir. XVII. yüzyılın sanatkârlarının başında Bursalı Meslevi Fahri Dede gelmek de sanatçının en çok bilinen eserleri arasında oyma kıt'alar, manzaralar, oyma buketlerin yanında çeşitli nakışlarla süslü olan Gazneli Mahmud Albümü ile oyma çiçek süslemeli bir minyatür albümüdür (Mesara,1998:16-17).

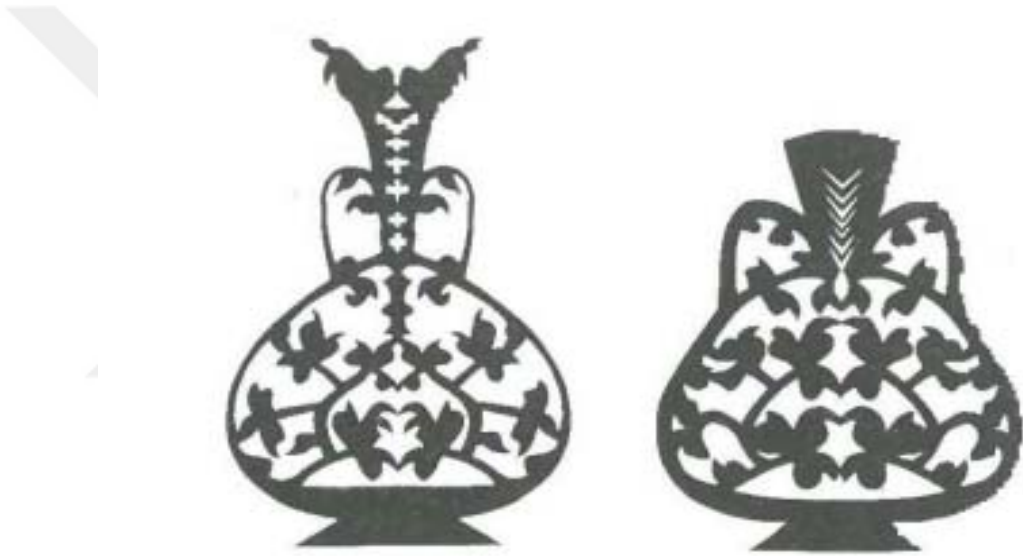
Şekil 49. : Gazneli Mahmud Albümü İçindeki Çiçekler (Mesara, 1998:75).

Şekil 50. : XVII. Yüzyıl Gazneli Mahmud Kâğıt Oyma Çiçekler (Mesara, 1998:91).

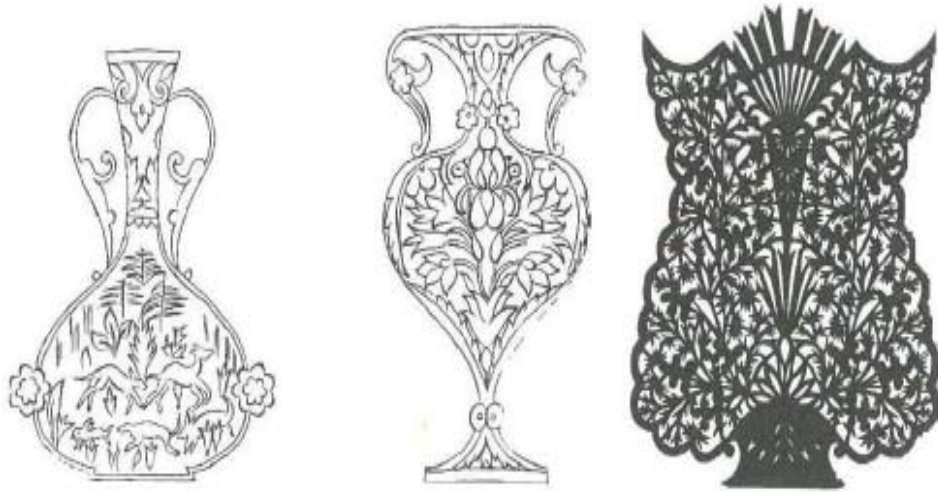
XVII. yüzyılda ülkemize gelen; Batılı gezginlerin ilgisini çeken kâğıt oyma sanatını da beraberlerinde yanlarında götürdükleri bazı eserler sayesinde bu tekniği Avrupa'ya taşımışlar bu sayede Türk kâğıt oyma sanatına karşı büyük bir ilgi uyanmıştır (Mesara, 1998:17; Özsaygıner, 1995:16).

XVIII. yüzyılda da katı' sanatı çeşitli çiçeklerle oluşturulan kompozisyonların etkisi devam etmiştir. Bu motiflerden biraz farklı olarak 1729 tarihli bir minyatür albümünün içinde vazolu ve çiçekli bahçe manzaraları bu dönemde katı' sanatının en güzel örnekleri olarak karşımıza çıkar (Mesara, 1998:17).

Şekil 51. : Bazı Türk El Yazmalarının Ciltleri İçinde Bulunan XVIII. Yüzyıla Ait Oyma Vazolar (Mesara, 1998:37).

XVIII. yüzyılın sonlarına doğru bu sanat dalında da bir gerileme yaşanması ile kâğıt ve deri oymacılığı da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir. Gerileme döneminden sonra özellikle XIX. yüzyılda da katı' sanatında çok fazla eser ortaya çıkmamıştır.

Şekil 52. : XVIII. Yüzyılda Türk Kâğıt Oyma Sanatında Görülen Vazo Örnekleri (Mesara, 1998:37).

2.6. Ebru Sanatının Tanımı ve Tarihçesi

Ebru sanatının tanımının yanında ebru isminin nereden geldiğine de değinmek yerinde olacaktır. Ebru kelimesinin nereden geldiği konusunda çok farklı görüşler yer almaktadır. Ebru kelimesinin Çağtayca, Farsça ve Hintçe dillerinde kullanıldığı ile ilgili görüşler kaynaklarda yer almaktadır.

Ebru'nun Çağtayca'da "hare gibi damarlı manasına gelen" ebre kelimesinin Ebru sanatının ilk adı olduğu tahmin edilmiştir. Çağtayca'nın yanında ebru kelimesi Farsça'da da üç farklı anlamda kullanılmıştır. İlk olarak bulut ve bulutumsu gibi anlamlar taşıyan "ebr/ebri" kelimesinden meydana gelmiştir. Daha sonra bu isim ile ifade edilerek söylenişi ile alakalı olarak da ebruya dönüşmüştür (Sakin, 2012:6-7).

İkinci olarak ebru Farsça'da kâğıt üzerinde kaşa benzeyen şekiller oluşturmasından dolayı "kaş" anlamına gelmektedir (Sakin, 2012:7, Arıtan, 2002:328-340). Üçüncü olarak ebru kelimesinin Farsça'da "Ab-ru" kelimesinden geldiğini bununda su yüzü anlamına geldiği ve suyun üzerine uygulandığını söyleyenler vardır (Derman, 1997:8). Hintçe'de ise; Ebru'nun "abar" kelimesinden geldiği bilinmektedir (Arıtan, 2002:328-340).

Bütün bu dillerde anlatılan ebrunun karşılığı aslında aynıdır. Sadece zaman içerisinde çeşitli değişikliklere uğramıştır. Özü Çağtayca olan bu kelime göç

sırasında Anadolu'dan İran'a geçerken kelime yakınlıkları ile ilgili olarak Ebri'ye Anadolu'da ise; Ebru'ya dönüşmüştür (Sakin, 2012:8; Elhan, 1998:47).

Ebrunun tanımını yapacak olursak ebru; “Kâğıt sanatlarımızın en değerlilerinden biridir. Kitre veya benzeri maddeler ile yoğunluğu artırılarak su üzerine serpilmiş boyaların şekillenmesi ve desenlerin kâğıda alınması ile oluşturulan bir sanattır”(Arıtan, 2002:328-340).

Bir başka tanım ise; yoğunluğu artırılmış kitreli su üzerine serpilmiş boyaların buluta benzeyen biçimler alması ve çeşitli nakışlar haline dönüşmesidir. Bu bulutumsu biçim ve nakışların suyun üzerine koyulan kâğıda geçmesi ile ebrulu kâğıtlar elde edilir (Anonim, c. 1, 2008:497).

Ebru sanatı suyun üzerinde renklerin desenlerle buluşarak sanatçının kendi duygularını yansıttığı hem sanatsal hem de ruhsal özelliklere sahip bir sanat koludur.

Ebru sanatının tanımının ardından tarihinden bahsedecek olursak bu sanatın kaynağının nereden ve nasıl geldiği hakkında kesin bilgiler yer almamaktadır. Tabii bunda yapılan ebruların üzerine imza atılmadığı ve bu konuda çok az sayıda yazılı kaynağın bulunmasının etkisi oldukça fazladır.

Ebrunun menşei hakkında farklı düşünceler yer alsa da diğer sanat kollarının aksine önemli bir fikir ayrılığı görülmemektedir. Ebru ile ilgili görüşler “VIII. yüzyılda (liu sha shien) adıyla Çin'de, XII. yüzyılda (Suminagashi) adıyla Japonya'da, XV. yüzyılda (Ebre) adıyla Türkistan'da, XV. ve XVI. yüzyılda (Ebri) adıyla İran'da ve XVI. yüzyılda (Abar) adıyla Hindistan'da ilk defa uygulandığı iddia edilir”(Arıtan, 2002: 328-340).

Şekil 53. : Suminigaşı Örneği (Ok, 2012:19).

Bir başka kaynakta ise; ebrunun Hindistan’da ortaya çıktığı ve İran üzerinden Osmanlılara geçtiği öne sürülmekte bunun yanı sıra Türkistan’da yapıldığı ve Türk göçleri esnasında Osmanlılara geldiği de ifade edilmektedir(Başar ve Tiyaki, 2006:1).

Orta Asya, İran ve Türkiye’de yapılan ebruların kökeni hakkında az sayıda bilgiye sahip olunsa da Selçuklu ve Osmanlı döneminde siyasi ve idari işlerde kullanıldığını ve oldukça öneme sahip olduğunu da söylemeden geçemeyiz. Selçuklu ve Osmanlı döneminde birçok ebruzen yetişmiş ve bu Türklerin ebru sanatında çok güzel eserler ortaya çıkarmalarına zemin hazırlamıştır (Pasinler, 1999:25).

Ebru sanatı ile ilgili ortaya konmuş bu eserlerden biri kâğıtçılık üzerine derin bilgisi olan Mehmet Ali Kağıtçı’nın ebru sanatını Avrupa’ya tanıtmak için İsviçre’de yayınlanan Palette dergisine yazdığı makalede 1447 tarihli yazı; bulunan ebrulu bir kağıdın kayıt numarasının verilmediğinden dolayı bulunması mümkün olmamıştır (Elhan, 2004:7; Derman, 1977:7).

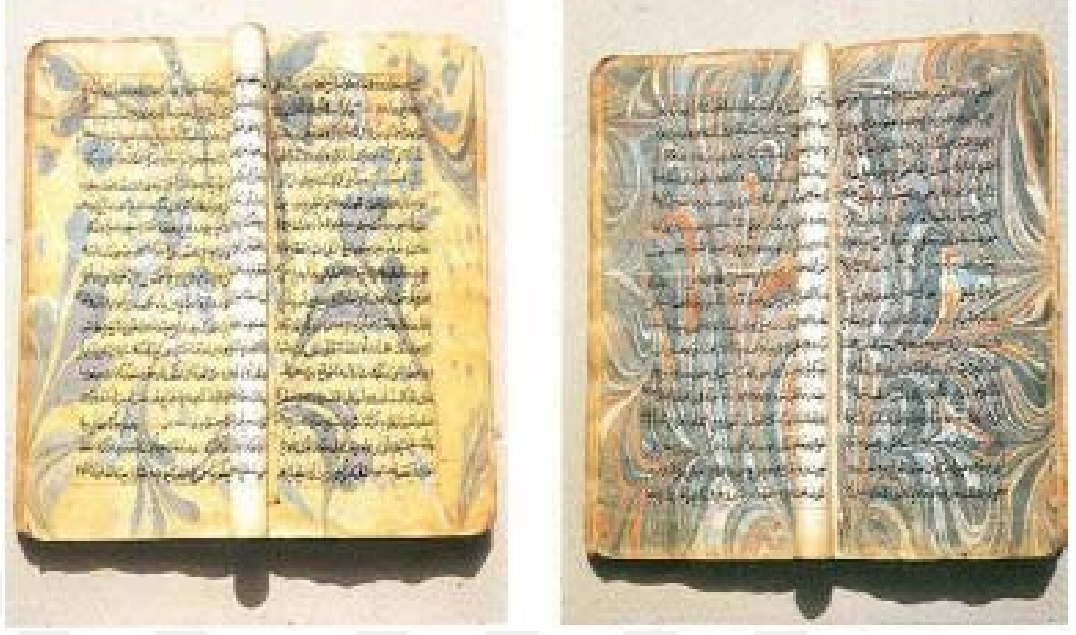
Ebrunun tarihine ışık tutan bir başka eser ise; Arifi’nin 1539-1540 tarihli “Guy-i Çevgan” isimli eseridir. Bu eserin tüm sayfalarının kenarı ebrulu olup, tarihlendirme adına güvenilir ve bir o kadar da Türk ebru sanatının çok öncelere gittiğini gözler önüne sermektedir (Başar ve Tiryaki, 2006:1).

Diğer bir eserde hattat Malik-i Deylemi'nin ve Uğur Derman'ın şahsi koleksiyonunda bulunan 1554 tarihli Gürcistan'da yazdığı talik kıt'ada geçen Arapça tarihten anlaşılmaktadır. Bu bahsettiğimiz Guy-i Çevgan ve Malik-i Deylemi'nin talik kıt'ası hafif ebru olarak adlandırdığımız tarzda yapılmıştır (Tekeşi, 2015:21; Başar ve Tiryaki, 2006:2).

Şekil 54. : Guy-i Çevgan Arifi'nin Yazdığı Kıtalar, Miladi 1441, Sayfa 21b ve 22a, Ebrusu İmzasız, Topkapı Sarayı Koleksiyonu'ndan (Tekeşi, 2015:20).

Ebru ve ebruculuk ile ilgili belge niteliği taşıyan bir eserde 1608 yılında yazılmış olan Terkip-i Risale-i ebrî isimli eser ebru sanatına dair bilinen bilgilerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. "Şebek" lakabı ile anılan Mehmet Efendi'nin yazdığı bilinmektedir (Ovalıoğlu, 2007:12; Elhan, 2004:8). Ebrunun yapılışı hakkında bilgiler veren eserdeki teknikler günümüzde de halen kullanılmaktadır.

Şekil 55. : Tertib-i Risâle-i Ebri” (Ebru Yapım Tekniklerine İlişkin İlk Kılavuz Kitap Çalışması) (Tekeşi, 2015:22).

Ebru sanatı özellikle 1600-1700 yılları arasında en parlak dönemini yaşamıştır diyebiliriz. Tabi ki bu süreçte Avrupa'nın etkisi oldukça fazladır. Ebru'yu Türkler sayesinde tanıyan Avrupalılar; ona “Türk kağıdı”, “Türk Mermer kağıdı” gibi isimler vermişlerdir (Sarı, 2008:16; Sungur, 1994:55).

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Osmanlı Devleti sayesinde Türk ebruculuğu Avrupa'ya taşınmış ve daha önceki sanatların yanında oldukça ilgi görmüştür. Daha sonrasında ise; matbaanın gelmesi ile birlikte ebru sanatı da duraklama dönemine girmiştir. Özel makinaların hızlı olarak ürettikleri ebrular ve makine ebruları klasik Türk ebru sanatına ket vurmıştır (Başar ve Tiryaki, 2006:2).

Uzun yıllar boyunca Türk ebru sanatında yüzlerce usta sanatçı yetişmiş fakat bu sanatçıların isimleri hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bilinen en eski ebrucu ise; 1608 tarihli “Terkib-i Risale-i Ebri” eserinin yazarı Şebek Efendi'dir (Başar ve Tiryaki, 2006:2). Şebek Efendi'den sonra adını bildiğimiz bir diğer sanatçı da Ayasofya hatibi Mehmet Efendi'dir. İsminden de anlaşılacağı üzere hatip ebrusunu bulduğu söylenmektedir (Özçimi, 2010:22).

Bu dönem ebrunun İslam sanatları içerisinde önemli bir yere sahip olması ile birlikte XVI. ve XVII. yüzyıllarda birçok tekkeler usta çırak ilişkisi içinde öğrenci

III. BÖLÜM

3. ANTALYA MÜZESİ'NDE YERALAN TEZHİPLİ HAT LEVHALARIVE SÜSLEMELERİ

3.1. Katalog No: 1

Env. No/S. no: 18.75.75

Eserin adı: Celi Ta'lik Levha

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin hattatı: Ali Haydar

Eserin dili: Osmanlı Türkçesi

Eserin yazı cinsi: Celi Ta'lik

Eserin yazım tarihi: H. 1262, M.1845-1846

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 36 cm

Eserin boyu: 69 cm

Eser hakkında açıklama: Ketebesinde “*nemeka Ali Haydar Hafid Melek Paşa gafere lehüma 1262*” yazan celi ta'lik eserin bezemeleri, XIX. yüzyıl levha bezemeleri ile benzerlik göstermektedir. Eserde yer alan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olan yazının okunuşu şu şekildedir:

“Çekilenler kalur ancak bu cihan içre hemân (ilk satır).

Vakt-ı şadi de gelir mevsim-i mihnet de geçer (ikinci satır)”.

Eserin çevresi kenar suyu ile bezenmiş ortadaki yazı iki satırdan oluşmaktadır. Eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kenar suyu ve yazı 0.5 cm'lik bir cetvel ile birbirinden ayrılmıştır. Kenar suyunun genişliği 3.5 cm'dir. Kenar suyu “S” kıvrımı yaparak devam etmektedir. Motif olarak penç motifinin yanı sıra buğday başağını andıran ve yıldız görünümünde olan bir tam

stilize çiçek motifi kullanılmıştır. Desen, lâcivert zemin üzerine sıvama altın tekniğiyle işlenmiştir. Yazıda ve desenin kendisinde kullanılan mürekkebin zermürekkep olduğu düşünülmektedir.

Desende kullanılan kâğıdın zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu” kitabında yer alan Yesarizade Mustafa İzzet Efendi’ye ait olan 1261/1845 yılında hazırlanmış celi ta’lik hat levha ve yine bu koleksiyon içerisinde yer alan Sami Efendi’ye ait olan 1324/1906-1907 tarihinde hazırlanan celita’lik hat levhada zemin renginin kalın kâğıt üzerine boya ve altın kullanılarak renklendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Tanındı ve Kilercik, 2012:272-288). Bu bilgiden yola çıkarak iki eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininin boyanmış olduğu söylenebilir.

Şekil 56. : Celi Ta'lik Levha (Çalap, 2015).

Şekil 57. : Celi Ta'lik Hat Levhanın Desen Çizimi

3.2.Katalog No: 2

Env. No/s. No:12.75.75

Eserin adı: Celi Ta'lik Levha

Eserin temin edildiği yer: Topkapı Sarayı Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 39 cm

Eserin boyu: 62 cm

Eserin hattatı: Bilinmiyor

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Ta'lik

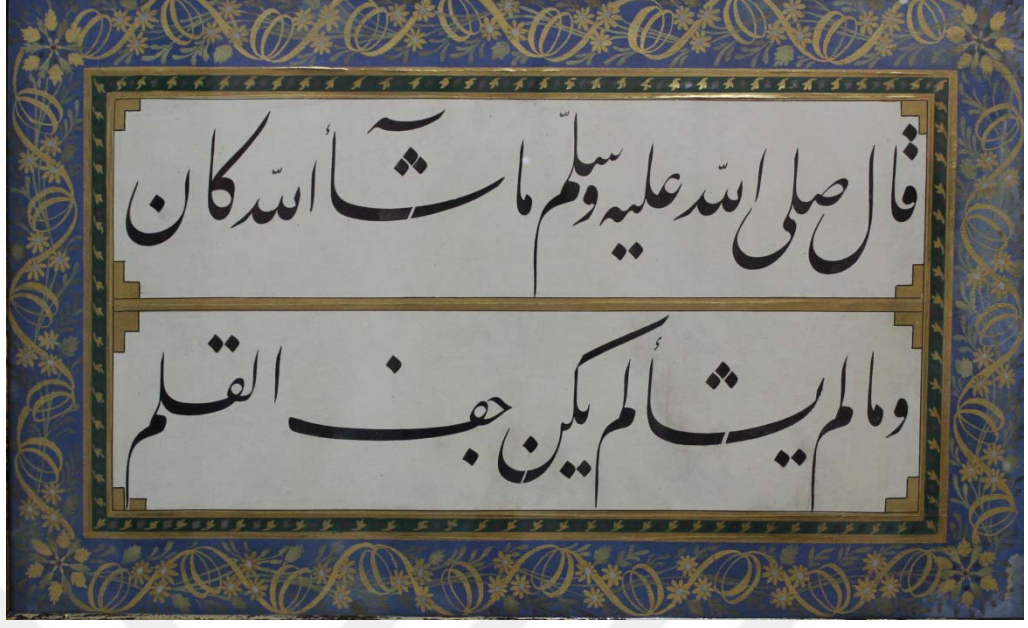
Eserin yazım tarihi: Bilinmiyor

Eser hakkında açıklama: Eserin ketebesini bulunmadığı için hattatı ve yazıldığı tarih ile ilgili bilgiye ulaşamadım. Levha celi talik hattı ile yazılmış, bezemeleri ise XIX. yüzyıl levha bezemeleri ile benzerlikler göstermektedir. Eserde yer alan ve Arapça yazılmış Hadis-i Şerif'in okunuşu ise şu şekildedir:

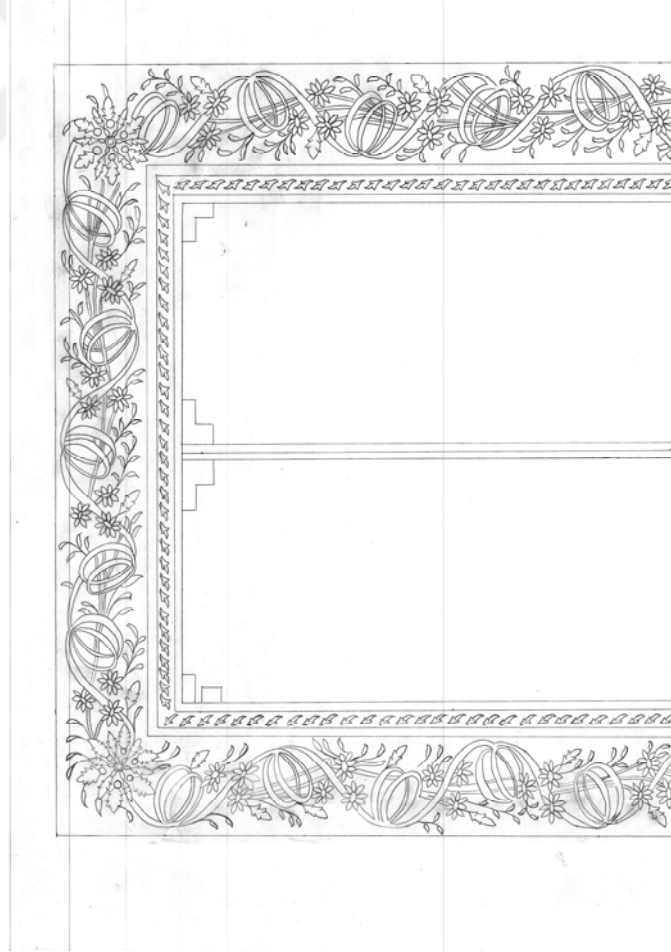
“Kale sallallâhu aleyhi ve sellem mâ şâ Allahu kâne (ilk satır)

ve ma lem yeşe'lem yekün ceffel kalem” (ikinci satır).

Eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşamadım. Kenar suyu ve yazı 5 mm'lik bir cetvel ile birbirinden ayrılmıştır. Kenar suyunun genişliği 5 cm'dir. Kenar suyu olarak grift bir kompozisyon oluşturulmuştur. Motif olarak daha çok barok ve rokoko üslubunda karşımıza çıkan birbiri içinden dolanan ve uçan kurdeleler içinden geçen papatya motifini andıran çiçek demetleri sıvama altın tekniği ile işlenmiştir. Bezemelerin köşesinde ise; yıldız görünümünde yapraklarla oluşturulmuş bir motif karşımıza çıkmaktadır. Desen lâcivert zemin üzerine uygulanmış. Yazıda is mürekkebi, desenin kendisinde zer-mürekkebin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Şekil 58. : Celi Tâ'lik Levha (Çalap, 2015).

Şekil 59. : Celi Tâ'lik Hat Levhanın Desen Çizimi

3.3. Katalog No: 3

Env. No/S. No: 65.22.72

Eserin adı: Hilye-i Şerif

Eserin temin edildiği yer: Topkapı Sarayı Müzesi

Müzeye geliş tarihi:20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 33 cm

Eserin boyu: 44 cm

Eserin hattatı: İsmail Zühtü

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs ve Nesih

Eserin yazım tarihi: H. 1206, M.1791-1792

Eser hakkında açıklama: Ketebesinde “*Ketebehul fakirul müznibü ismâilüz zühdi ğafferallâhu zünubehu âmin sene H. 1206*” yazan celi sülüs ve nesih ile yazılmış olan hilyenin bezemeleri klasik dönem üslubu ile benzerlikler göstermektedir.

Hilye içerisinde yer alan Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise şu şekildedir; Başmakam: “*Bismillâhirrahmânirrahim*”, Cihâr-yar:“*EbuBekir (r.a.)* (dairenin etrafında sağ üst köşe), *Ömer (r.a.)* (dairenin etrafında sol üst köşe), *Ali (r.a.)* (dairenin etrafında sol alt köşe), *Osman (r.a.)* (dairenin etrafında sağ alt köşe)”,Göbek: “*An Aliyyin radiyallâhu teâlâ anh, kâne izâ vasafen Nebiyye sallallâhu aleyhi ve selleme, kâle lem yekün bit tavilil mumağğatı ve lâ bil kasiril müteraddidi kâne rab’aten minel kavmi ve lem yekün bil ca’dil katatı ve lâ bis sebtı, kâne ca’den racilen ve lem yekün bil mutahhemi ve lâ bil mükelsemi ve kâne fil vechi tedvirun, ebyadun müşerrabün, ed’acül ayneynü, ehdebül eşfâri, celilül mişâşi vel ketidi, ecradü zu mesrubetin, şesnül keffeyni vel kademeyni izâ meşe yetekalleu keennemâ yemşi fi sabebin ve izeltefete iltefete maan beyne ketifeyhi hâtemün*”

Nübüvveti”, Ayet: “*Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil’âlemin*” (Enbiya 107. Ayet), Etek: “*Ve hüve hâtemün nebiyyine, allâhümme salli ve sellim alâ eşrafül halkı ve ekmelil huliku muhammedin ve âlihî tayyibinet tâhirine ketebühul fakirul müznibü ismâilüz zühdi ğafferallâhu zünubehu âmin sene H. 1206*”.

İncelemiş olduğumuz Hilye-i Şerif’i yazan hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin içerisindeki bezemeler Hilye formunun içerisindeki alanlara uygulanmıştır. Eserin arasuyu 0.5 cm’lik iki altın cetvel arası beyaz renkli ince arasuyundan oluşmaktadır. Hilyenin cetvelden sonraki kısmında ise; en başta celi sülüs hat ile yazılmış olan baş makam kısmı karşımıza çıkmaktadır.

Baş makam bölümünün üst kısmında kalan alan keşide üstü bezemesi ile bir pafta oluşturularak, stilize ve rumi motiflerinden oluşan bir kompozisyon ile bezenmiştir. Yine bezemenin keşide altı bezemesi ve üst kısmındaki belirli alanlarda stilize motiflerin kullanılmış olduğu görülmektedir. Bismelenin hemen alt kısmında yer alan hilyenin göbek, hilal ve dört halifenin isimlerinin bulunduğu alanda ise; dört halifenin isimleri dendanlar ile çevrilerken hilyenin göbek kısmı ile birleştirilerek yazı ve bezemeler birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrılan kısımların arasında kalan boşluklar ise; stilize ve rumi motifler ile bezenmiştir.

Dört halifenin isimlerinin bulunduğu alanlarda stilize yaprak motifleri ile bezemeler oluşturulduğu görülmektedir. Hilyenin göbek kısmında; yazı, Beyne’s-sütur ile çevrelenmiş yazı sonlarında ise; ondokuz farklı durak kullanılarak bezemeler zenginleştirilmiştir. Beyne’s-sütur zeminlerine altın ile iğne perdahları yapılmış bazı kısımlarda ise; yaprak ve stilize motiflerin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Hilyenin celi sülüs hat ile yazılmış olan ayet kısmının olduğu alanda ise; harf arası boşluklarda stilize yaprak ve penç motifi kullanılmıştır.

Hilyenin son kısmını oluşturan etek kısmında; yazı yine beyn-es-sütur ile çevrelenmiş, beynessuturlarda ise; altın ile iğne perdahı tekniği uygulanmıştır. Yazı sonlarındaki duraklarda farklı penç motiflerinin yanında tam stilize çiçeklerden oluşan bezemeler kullanılmıştır. Yine etek kısmının sağ ve solunda koltuklar bulunmaktadır.

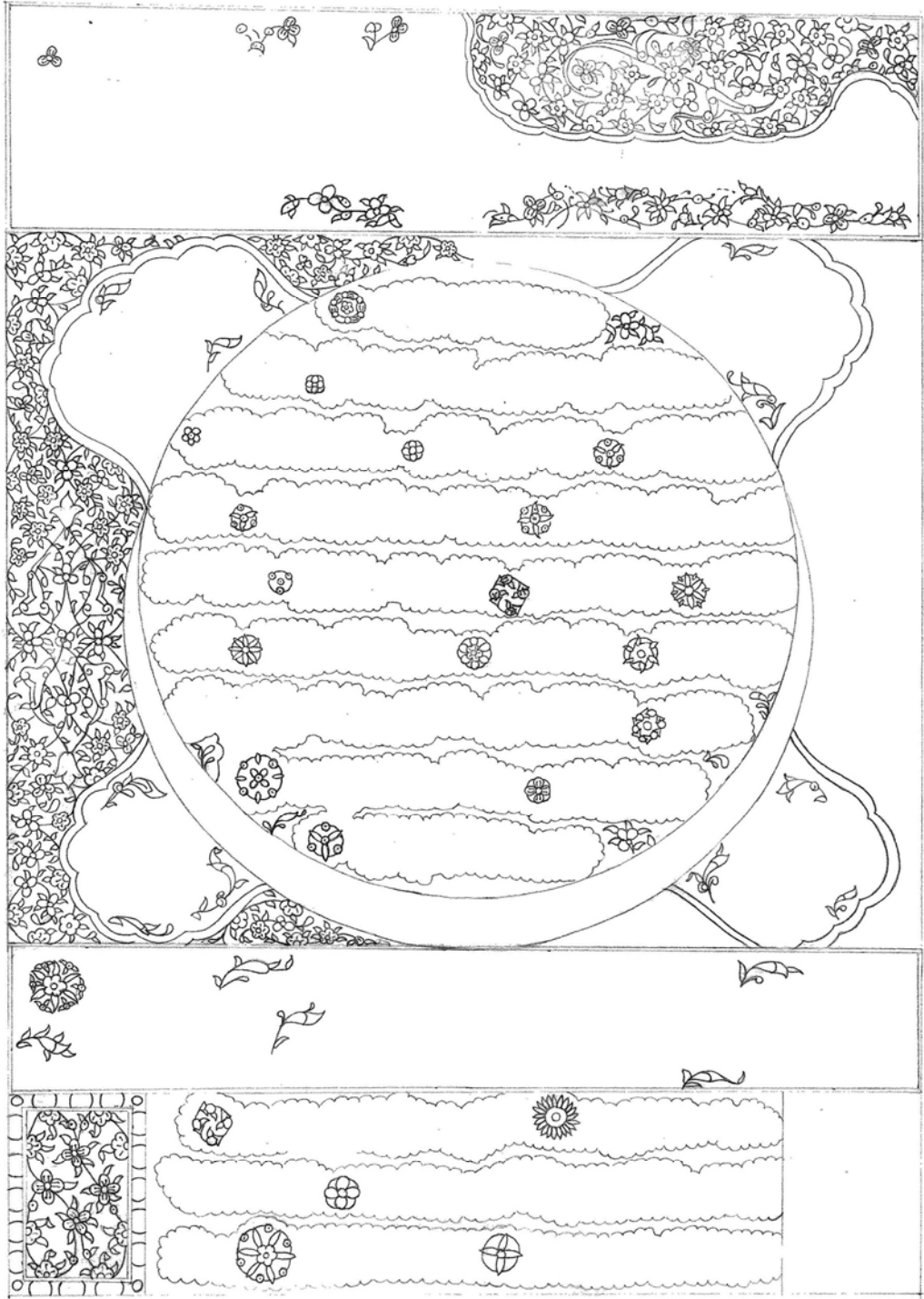
Bu koltukların çevresini 0.4 cm'lik ince arasuyu süslemektedir. Arasuyu bezemesinde ise; bölünmüş boş paftalar ve köşelerinde içi boş yuvarlak formlar yer almaktadır. Kenar suyu ile koltuğun iç kısım bezemesini 0.1 cm'lik cetvel birbirinden ayırmaktadır. Koltuğun iç kısmında ise; 1/4 simetrik stilize motiflerden oluşan bir kompozisyon yer almaktadır.

Eserde zemin rengi olarak yeşil zemin üzerine zer-efşanın yapılmış olduğu görülmektedir. Yazının zemin kısmında kahverengi tonunda bir kâğıdın, bezemelerde ise; zemin rengi olarak lacivert ve altının kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Motiflerde ise; altın, açık mavi, kırmızı, turuncu, beyaz gibi renklerin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Şekil 60. : Celi Sülüs- Nesih Hilye (Çalap, 2015).

Şekil 61. : Celi Sülüs- Nesih Hilye Desen Çizimi

3.4. Katalog No: 4

Env. No/S. No: 23.75.75

Eserin adı: Hilye-i Saadet

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 45 cm

Eserin boyu: 67 cm

Eserin hattatı: Seyid Halil Şükrü

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs ve Nesih

Eserin yazım tarihi: H. 1245, M.1828-1829

Eser hakkında açıklama: Ketebehul “*Esseyyidü Halilüş Şükri 1245*”yazan celi sülüs ve nesih ile yazılmış olan hilyenin bezemeleri XIX. yüzyıl bezeme üslubu ile benzerlikler göstermektedir. Hilye içerisinde yer alan Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu şu şekildedir:

“Bismillâhirrahmânirrahim” (başmakam kısmı), “*Ebu Bekir (r.a.)*” (dairenin etrafında sağ üst köşe), “*Ömer (r.a.)*” (dairenin etrafında sol üst köşe), “*Ali (r.a.)*” (dairenin etrafında sol alt köşe), “*Osman (r.a.)*” (dairenin etrafında sağ alt köşe).

An Ali bin Ebi tâlib kerramellâhu vechehu ve radyallâhu teâlâ anh, kâne izâ vasafe'n-Nebiyye sallallâhu aleyhi ve selleme, Kâle Lem-yekün bit tavilil mümmağğiti ve lâ bil kasiril mütereddidi ve Kâne rab'aten minel kavmi ve lem yekün bil ca'dil katatı ve lâ bis sebiti, kâne ca'den racilen ve lem yekün bil mutahhemi ve lâ bil mükelsemi ve kâne fil vechi tedvirun, ebyada müşerraben, ed'acel ayneyni, ehdebel eşfâri, celilül müşâşi vel ketidi, ecrade ze mesrubetin, Şesnül keffeyni vel kademeyni, izâ meşê yetekalleu keennemâ yemşi fi sabebin ve izeltefete iltefete maan, beyne ketifeyhi hâtemün Nübüvveti ve hüve hâtemün nebiyyine, ecvedün nâsi sadran

ve esdakuhüm lehçeten ve elyenuhiüm ariketen ve ekramuhüm aşiraten, men reâhu bediheten hâbehu (hilyenin göbek kısmı). “*Muhammed sallallahu aleyhi ve sellim*” (en ortada yazıyor). “*Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil’âlemin*” (Enbiya 107. Ayet) “*Ve men hâletahu ma’rifeten ehabbehu, Yekulü nâitühu Lem era kablehu ve lâ ba’dehu mislehu, sallallâhu aleyhi ve sellem, allâhümme salli ve sellim alâ eşrâfil halk, muhammedin ve âlihi ettayyibin et tâhirin ecmain, ketebehu esseyyidü halilüş şükri 1245*” (hilyenin etek kısmı).

Seyid Halil Şükri tarafından yazılan Hilye-i Şerif’in müzehhibi bilinmemektedir. Eseri arasuyu ve yazı metninden ayıran sırası ile 0,5 cm, 0,2 cm, 0,8 cm, 0,4 cm. ve 0.1 cm’lik cetveller yer almaktadır.

Bu cetvellerde kullanılan renkler dışarıdan içeriye sırasıyla; altın, siyah, beyaz ve altın kullanılarak birbirinden ayrılmıştır. Eserin en dışında yer alan kenar suyu bezemesi 19.yüzyıl bezemesinde görülen fiyonk’u andıran kurdele ile kenar suyunu ve bezemeyi çevrelemektedir. Kurdelenin boş kalan ara kısımlarında ise; birbirini takip eden çiçek demeti kullanılmıştır. Bu çiçek demetini papatyayı andıran stilize çiçekler ve yaprak motifleri oluşturmaktadır. Kenar suyunun bezemesindeki kurdele ve çiçek demetinde altın kullanılırken yapraklarda ise; koyu yeşil rengin kullanılmış olduğu görülmektedir.

Eserin cetvellerden sonraki iç kısmın en üst bölümünü baş makam kısmı oluşturmaktadır. Bu bölümde yaprak motifi ile çevrelenmiş muhakkak hat ile yazılmış olan Bismelenin yer aldığı görülmektedir. Yine Besmeleyi çevreleyen yaprak motifinin iç kısmında bismelenin bitiminde yaprak motifi ile bezenmiş damla formunda madalyon içerisinde saksı içinde gül demetinin yer aldığı bezeme karşımıza çıkmaktadır. Bismelenin bulunduğu paftayı içe ve dışa bakan yapraklar çevrelemektedir.

Baş makamın bulunduğu alanlarda yer alan bezemelerde stilize yaprak motiflerinde açık yeşil rengin, madalyon formunun içerisinde yer alan stilize gül motiflerinde açık pembe rengin, bunun yanında aralarda kullanılan dallar üzerindeki yapraklarda ise; koyu yeşil renk kullanılmıştır. Bismelenin hemen alt kısmında yer alan göbek kısmını, 0,1 cm, 0,2 cm ve 0.1 cm’lik cetveller birbirinden ayırmaktadır.

Dört halifenin isimlerinin yazılı olduğu kısımlar ve göbek kısmı cetveller ile desenden ayrılarak ortada yer alan göbek kısmı ile dört halifenin ismi birbirine bağlanmıştır. Göbek kısmı ve dört halifenin isimlerinin cetveller ile çevrenmesi ile oluşan boş alanlarda ise; 1/2 simetri kullanılarak çiçek demetleri ile bezemeler yapılmıştır. Bu bezemeleri papatyayı andıran stilize çiçekler ve yaprak motifleri oluşturmaktadır.

Bunun yanında yaprak formu içerisine stilize gül motifleri kullanılarak farklı bir bezeme oluşturulmuştur. Göbek kısmın yer aldığı dört köşede bir noktadan çıkan ışını andıran doğrular kullanılmıştır. Yine bu alan içerisinde bulunan yazının aralarında beyn-es-sütur ve farklı formlarda duraklar ile bezemeler zenginleştirilmiştir. Göbek kısmının hemen altında ayet kısmı yer almaktadır. Bu ayet kısmını göbek bölümünden 0,1 cm, 0,2 cm ve 0.1 cm'lik cetveller birbirinden ayırmaktadır.

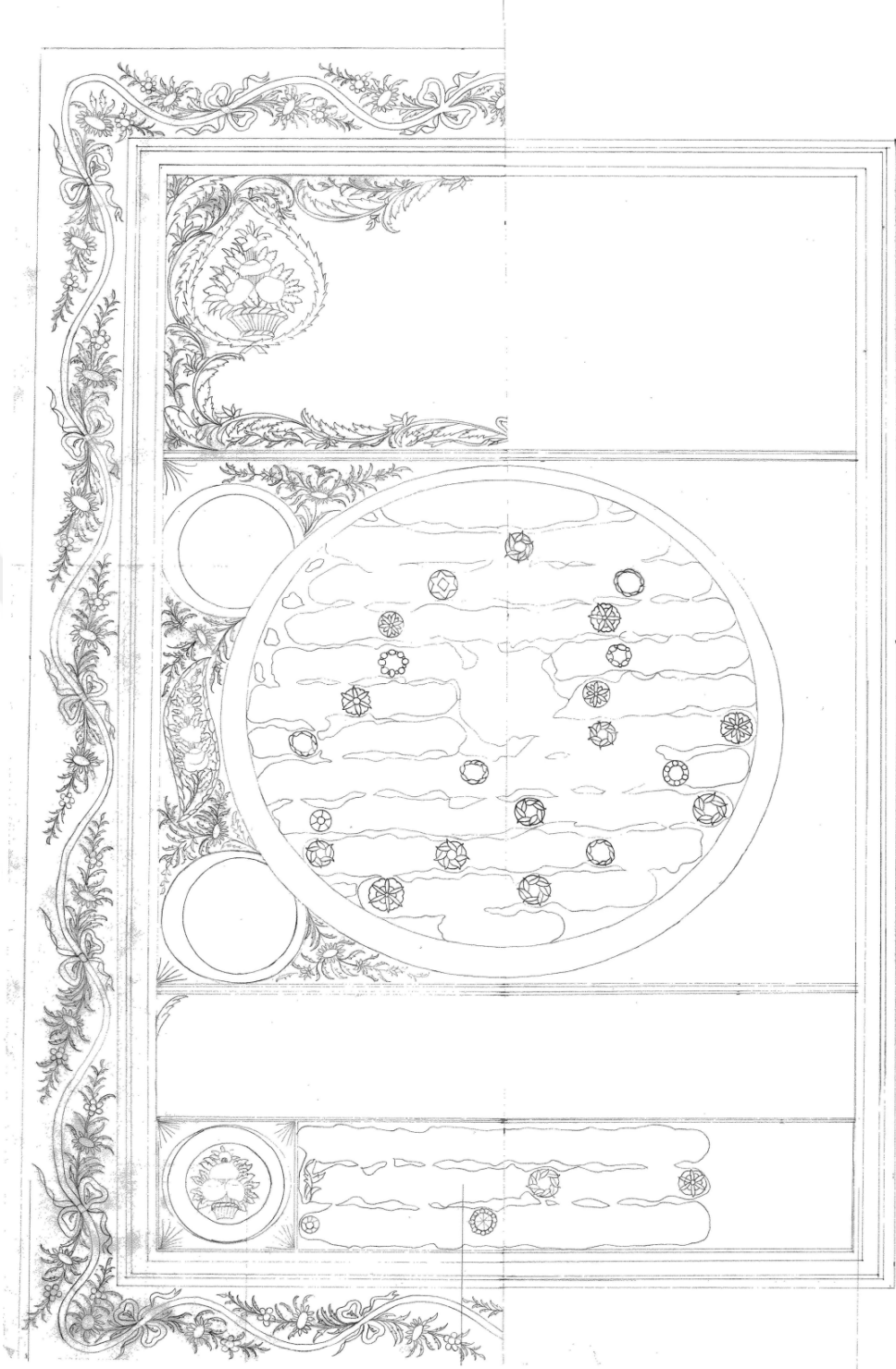
Bu bölümde bezeme olarak karşılıklı iki üst köşede yaprak motifi kullanılmıştır. Ayet kısmının hemen alt kısmında yer alan koltuk ve etek kısmını 0.1cm'lik cetveller birbirinden ayırmaktadır. Etek kısmında 1/2 simetri kullanılarak iki tane kare formunda koltuk yer almaktadır. Bu koltukların bezemesinde daire formu içerisine saksıda bir gül demeti ile bezeme yapılmıştır. Koltuk formunun dört köşesinde ise; bir noktadan çıkan ışını andıran doğrular kullanılmıştır. Koltukların arasında kalan dikdörtgen formdaki etek kısmında bezeme olarak beyn-es-süturlar, farklı formlarda duraklar ve stilize yaprak motifleri ile bezemeler oluşturulmuştur.

Eser lacivert zemin üzerine altın ve çeşitli renkler kullanılarak bezenmiştir. Yazı da ise; siyah mürekkep kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Desende kullanılan kâğıdın zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler” kitabında yer alan Abdullah Zühdi Efendi'ye ait olan 1263/1847 yılında hazırlanmış nesih hat levhanın zemin renginin kalın kâğıt üzerine boya ve altın kullanılarak renklendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Derman, 2002:166-167).

Bu bilgilerden yola çıkarak eserde kullanılmış olan kâğıdın incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik göstermesinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininin boyanmış olduğu söylenebilir.

Şekil 62. : Muhakkak-Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha (Çalap, 2015).

Şekil 63. : Muhakak- Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha Desen Çizimi

3.5.Katalog No: 5

Env. No/S. No: 40.21.72

Eserin adı: Levha

Eserin temin edildiği yer: Türk İslam Eserleri Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 51 cm

Eserin boyu: 65 cm

Eserin hattatı: Muhammed Nazif

Eserin dili: Arapça, Osmanlıca Türkçesi

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs ve Nesih

Eserin yazım tarihi: H. 1317, M.1826-1827

Eser hakkında açıklama: Ketebesinde “*Muhammed Nazif 1317*” yazan Hilve-i Şerif, celi sülüs ve nesih hattı ile yazılmıştır. Bezemeleri XIX. yüzyıl bezeme üslubu ile benzerlikler göstermektedir. Hilve formu içerisinde yer alan Arapça ve Osmanlıca Türkçesi ile yazılmış olan metnin okunuşu şu şekildedir:

“*Innehu min süleymâne ve innehu*” (en üst küçük yazı/keşide üstü yazısı), “*Bismillâhirrahmânirrahim*” (başmakam kısmı), “*Allâhu veliyyüt Teyfik*” (sağ üst köşe), “*Ni'mel Mevlâ ve ni'mel refik*” (sol üst köşe), “*Ve mâ tevfiki illâ billâh*” (sağ alt köşe), “*Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah*” (sol alt köşe).

“*Allâhümme inni es'elüke bi adedi halkıke ve zineti arşıke ve ridâi nefsike ve bi nuri vechike ve meblaği ilmike ve ğâyeti kuvvetike ve basti kudratike ve hakikati şükrike ve müntehai rahmetike ve bi idraki meşiyetike ve bi külliyeti zatike ve bi külli sıfatıke ve bi temami vasfıke ve nihayeti esmaıke ve bi meknuni sırrıke ve cemili sıtrıke ve bi cibrihi berrıke ve bi kemali mennıke ve bi feyzi cudıke ve bi teşdidı ğazabıke ve bi sabıki rahmetike ve bi e'dâdi kelimatıke ve bi ğâyeti buluğıke ve bi*

tefridi ferdaniyyetike ve bi tevhidi vahdaniyyetike ve bi bakai bakaike ve bis sermediyyeti âfâkike ve bi izzeti rububiyyetike ve bi cebbâriyyetike ve bi hamdike ve bi mecdike ve bi atfike ve bi berrike bi inamike ve bi ihsanike ve bi hakkike ve bi hakkı hakkıke, nes'elüke Allahümme en tecalena şifaen ve mahracen, minel humumi vel ğumumi, vel vebâi vel belâi vel fenâi ve cemü'l âfatın vel âhêti fid dünya vel âhireti ve bi hakkı kâf hâ yâ ayn sâd ve bi hakkı tâhâ ve yâsin ve bi hakkı hâim ayn sin kâf ve bi hakkı innâ fetahnâ leke fetham mübinâ, bi rahmetike yâ erhamerrâhimin” (göbek kısmı).

“Bağdad şehrinde vebâi azim vâkı’ oldi ve ol tâundan şuyuhı nişandan mâ ade hafezahi kur’an-ı kerim ve hamalehi Furkân-ı mecidden on iki bin sıbyan vefat itdi. Bağdad’da bir tacir var idi ismine mübârek derler idi aslâ onun hânesinde tâun olmadı. Ol vaktin padişahı hârun reşid ol taciri istima’ idüp çağırdı huzuruna geldikde Harun reşid bu emrin sebebinden suâl idüp tacir dedi ki imâmı âzam ebuHanife rahmetullâhi aleyh hazretlerinden rivâyet olunmuş bir duâ-i şerif vardır imâmı âzam buyurmuşlar ki her kim ol duâ-i okuta yâhut kendi de bile götürse yâhut hânesinde hıfz eylese hak subhânehu hazretleri ol kimseyi ve ehlü evladını ol duâ bereketiyle tâundan hıfz ide ol duâ-i şerif budur”.“Ketebehu Muhammed Nazif 1317”

İncelemiş olduğumuz eser bir Hilveyi Şerif formundan oluşmaktadır. Hilye formunun etek kısmında vebaya karşı yazılmış bir dua metni olduğu anlaşılmaktadır. Hattat Muhammed Nazif tarafından yazılan eserin müzehhibi bilinmemektedir. Eserin içerisindeki bezemeler Hilye formunun içerisindeki alanlara uygulanmıştır. 1/4 simetri kullanılarak oluşturulan desende köşeler de yer alan bezemede kıvrımlı dallar ve yapraklar yer almaktadır.

Bunun yanında köşelerin ortasında kalan kısımda ise; şemse formunu andıran desende de yine kıvrımlı dallar ve yapraklar ile bezemeler devam etmektedir. Eserin iç kısmında ise; 0,2 cm,1 cm ve 0.3 cm’lik cetveller yer almaktadır. Bu cetvellerden sonra ise; 1.2 cm’lik arasuyu karşımıza çıkmaktadır.

Arasuyu deseni olarak su damlasını andıran ve belirli bir düzen içerisinde devam eden farklı bir bezeme kullanılmıştır. Arasuyunu 0,8 cm ve 0.3 cm’lik cetveller izlemektedir. Hilye formunun cetvellerden sonra ki kısmında ise; baş

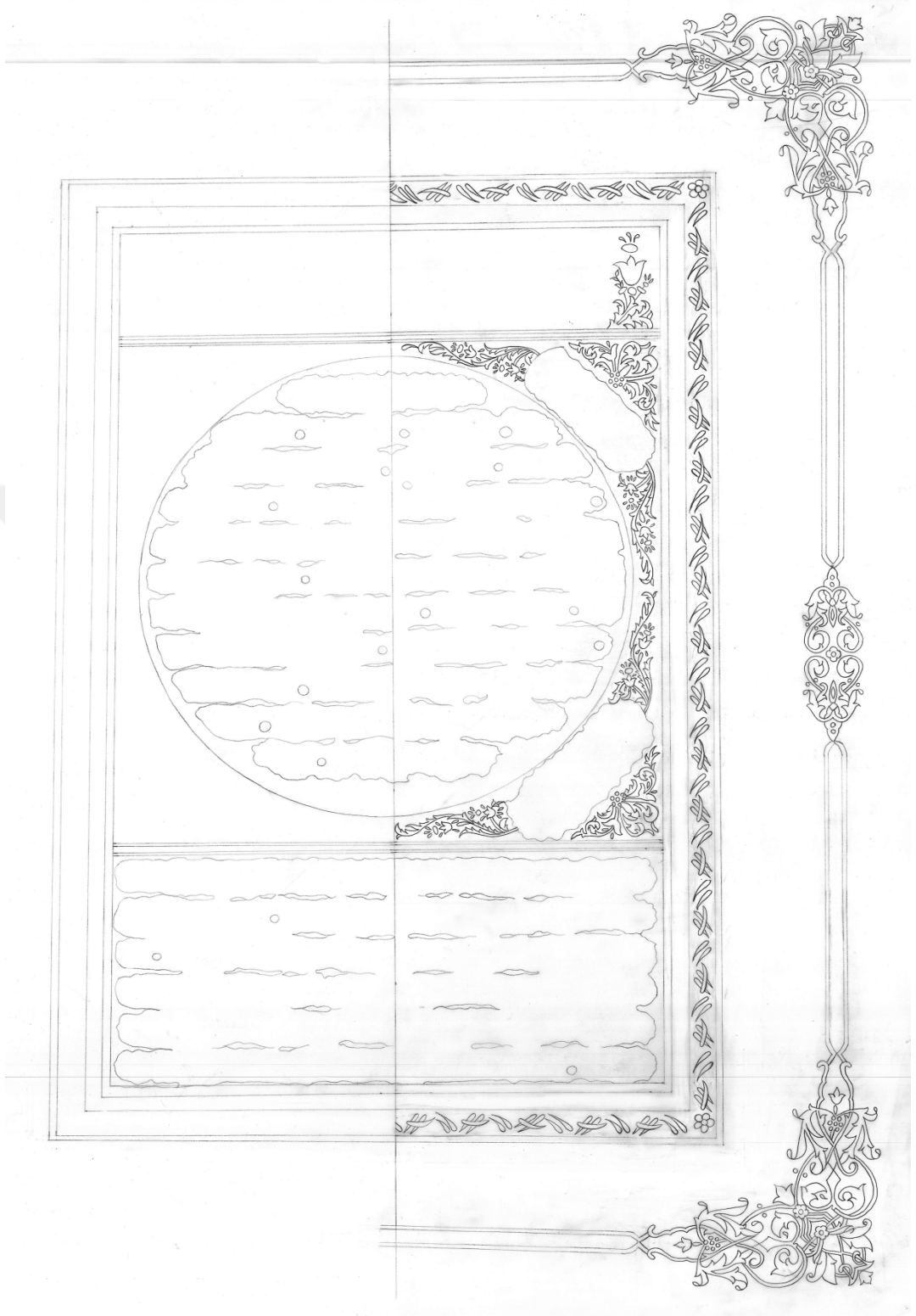
makam olarak adlandırdığımız kısımda celi sülüs hatlı oklu besmele yer almaktadır. Basmelenin başında ve sonunda buket çiçekler yer almaktadır. Basmelenin hemen alt kısmı hilye formunun göbek bölümünden 0,1 cm, 0,2 cm ve 0,1 cm'den oluşan cetveller ile birbirinden ayrılmıştır.

Göbek kısmında ise; 1/4 simetri kullanılarak bir bezeme oluşturulmuştur. Bezemelerde dört halifenin isimlerinin yer aldığı köşe kısımlarındaki alanda dallar ve yapraklardan oluşan bir bezeme kullanılırken; diğer alanlarda ise, besmelede kullanılmış olan yapraklar ve stilize lale motifinin yer aldığı bir bezeme oluşturulmuştur. Yine göbek kısmında satır aralarındaki beynessuturlara iğne perdahı uygulanmış, kelime sonlarında da duraklar kullanılmıştır.

Hilye formu içerisinde ayet bölümü yer almamaktadır. Eserin göbek kısmı ve etek kısmı 0,1 cm, 0,2 cm ve 0,1 cm'lik cetveller ile birbirinden ayrılmıştır. Eserin etek bölümünde herhangi bir bezeme yer almamakla birlikte yazının satır aralarındaki beyn-es-süturlar da iğne perdahı ve cümle sonlarında da duraklar kullanılmıştır. Bezemede yer alan zeminin; aharlı kâğıt üzerine altın ve boyalar kullanılarak yapılmış olduğu; yazının zemin kısmında ise, krem rengi kâğıt üzerine siyah mürekkebin kullanılarak oluşturulduğu düşünülmektedir.

Şekil 64. : Celi Sülüs- Nesih Hilye Levha (Çalap, 2015).

Şekil 65. : Celi Sülüs- Nesih Hilve Levha Desen Çizimi

3.6. Katalog No: 6

Env. No/S. No: 11.75.75

Eserin adı: Levha

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 28 cm

Eserin boyu: 70 cm

Eserin hattatı: Mehmet Nuri

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Ta'lik, Gubari

Eserin yazım tarihi: H.1328, M.1910-1911

Eser hakkında açıklama: Ketebehu “*Mehmed Nuri 1328-1330*” yazan celi talik ve gubari hattı ile yazılmış olan levhanın bezemelerin XIX. yüzyıl bezeme üslubu ile benzerlikler göstermektedir. Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise; şu şekildedir:

“li hamsetün utfi bihâ, harre'l-vebâi'l-hâtima. el-mustafâ vel-mürtezâ, ve'b-nâhümâ el-fâtima”. (Celi ta'lik yazı).

“İnnâ fetahnâ leke fetham mübinâ. Li yağfira lekallâhu mâ tekaddeme min zembike ve mâ teahhare ve yutimme ni'metehu aleyke ve yehdiyeke sırâtam mustekimâ. Ve yansurekallâhu nasran azizê Huvellezi enzeles sekinete fi kulubil mu'minine li yezdâduimânen mea imânihim ve lillâhi cunodus semâvâti vel ard, ve kânallâhu alimen hakimâ. Li yudhilel mu'minine vel mu'minâti cennâtin tecri min tahtihel enhâru hâlidine fihâ ve yukeffire anhum seyyiâtihim ve kâne zâlike indallâhi fevzen azimâ. Ve yuazzibel munâfikine vel munâfikâti vel muşrikine vel muşrikâtiz zânnine billâhi zannes sev'i aleyhim dâiretus sev'i ve gadiballâhu aleyhim ve leanehum ve eadde lehum cehennem(cehenneme), ve sâet masirâ. Ve lillâhi cunodus

semâvâti vel ard ve kânallâhu azizen hakimâ. Innâ erselnâke şâhiden ve mubeşşiren ve nezirâ. Li tu'minu billâhi ve resulihî ve tuazziruhu ve tuvakkiruh ve tusebbihuhu bukreten ve asilâ. Innellezine yubâyiuneke innemâ yubâyiunallâh, yedullâhi fevka eydihim, fe men nekese fe innemâ yenkusu alâ nefsih ve men evfâ bi mâ âhede aleyhullâhe fe se yu'tihî ecren azimâ. Se yekulu lekel muhallefune minel a'râbi şegaletnâ emvâlunâ ve ehlunâ festagfir lenâ, yekulune bi elsinetihim mâ leyse fi kulubihim, kul fe men yemliku lekum minallâhi şey'en in erâde bikum darren ev erâde bikum nef'â, bel kânallâhu bi mâ ta'melune habirâ. Bel zanentum en len yenkaliber resulu vel mu'minune ilâ ehlihîm ebeden ve zuyyine zâlike fi kulubikum ve zanentum zannes sev'i ve kuntum kavmen burâ. Ve men lem yu'min billâhi ve resulihî fe innâ a'tednâ lil kâfirine sairâ. Ve lillâhi mulkus semâvâti vel ard, yagfiru li men yeşâu ve yuazzibu men yeşâu ve kânallahu gafuren rahimâ. Se yekulul muhallefune izentalaktum ilâ megânime li te'huzuhâ zerunâ nettebi'kum, yuridune en yubeddilu kelâmallâh, kul len tettebiunâ kezâlikum kâlallâhu min kabl, fe se yekulune bel tahsudunenâ, bel kânu lâ yefkahune illâ kalilâ. Kul lil muhallefîne minel a'râbi setud'avne ilâ kavmin uli be'sin şedidin tukâtilunehum ev yuslimun, fe in tutiu yu'tikumullâhu ecren hasenâ ve in tetevellev kemâ tevelleytum min kablu yuazzibkum azâben elimâ. Leyse alel a'mâ haracun ve lâ alel a'reci haracun ve lâ alel maridî harac ve men yutullahe ve resulehu yudhilhu cennâtin tecri min tahtihel enhâr ve men yetevelle yuazzibhu azâben elimâ. Lekad radiyallâhu anil mu'minine iz yubâyiuneke tahteş şecereti fe âlime mâ fi kulubihim fe enzeles sekinete aleyhim ve esâbehum fethan karibâ. Ve megânime kesireten ye'huzunehâ ve kânallâhu azizen hakimâ. Vaadekumullâhu megânime kesireten te'huzunehâ fe accele lekum hâzihi ve keffe eydiyên nâsi ankum ve li tekune âyeten lil mu'minine ve yehdiyekum sırâtan mustekimâ. Ve uhrâ lem takdiru aleyhâ kad ehâtallâhu bihâ ve kânallâhu alâ kulli şey'in kadirâ. Ve lev kâtelekumullezine keferu le vellevul edbâre summe lâ yecidune veliyyen ve lâ nasirâ. Sunnetellâhilleti kad halet min kabl ve len tecide li sunnetillâhi tebdilâ. Ve huvellezi keffe eydiyehum ankum ve eydiyekum anhum bi batni mekkete min ba'di en azferekum aleyhim ve kânallâhu bi mâ ta'melune basirâ. Humullezine keferu ve saddukum anil mescidil harâmi vel hedye ma'kufen en yebluga mahillehu ve lev lâ ricâlun mu'minune ve nisâun mu'minâtun lem ta'lemuhum en tetauhumm fe tusibekum minhum maarratun bi gayri ilm, li yudhilallâhu fi rahmetihî men yeşâu,

lev tezeyyelu le azzebnellezine keferu minhum azâben elimâ. İz cealellezine keferu fi kulubihimul hamiiyyete hamiiyyetel câhiliyyeti fe enzelallâhu sekinetehu alâ resulihî ve alel mu'minine ve elzemehum kelimetet takvâ ve kânu e hakka bihâ ve ehlehâ ve kânallâhu bi kulli şey'in alimâ. Lekad sadakallâhu resulehur ru'yâ bil hakk, le tedhulunnel mescidel harâme inşâallâhu âminine muhallikine ruusekum ve mukassirine lâ tehâfun, fe alime mâ lem ta'lemu fe ceale min duni zâlike fethan karibâ. Huvellezi ersele resulehu bil hudâ ve dinil hakkı li yuzhirehu aled dini kullih ve kefâ billâhi şehidâ. Muhammedun resulullâh, vellezine meahu eşiddâu alel kuffâri ruhamâu beynehum terâhum rukkean succeden yebtegune fadlen minallâhi ve ridvânen simâhum fi vucuhihim min eseris sucud, zâlike meseluhum fit tevrât ve meseluhum fil incil, ke zer'in ahrece şat'ehu fe âzerehu festagleza festevâ alâ sukîhi yu'cibuz zurrâa, li yagiza bihimul kuffâr, vaadallâhullezine âmenu ve amilus sâlihâti minhum magfireten ve ecren azimâ". (Yazının içi harfler) Fetih Suresi.

"Allâhu lâ ilâhe illâ huvel hayyul kayyum, lâ te'huzuhu sinetun ve lâ nevm, lehu mâ fis semâvâti ve mâ fil ard, menzellezi yeşfeu indehu illâ bi iznih ya'lemu mâ beyne eydihim ve mâ halfehum ve lâ yuhitune bi şey'in min ilmihî illâ bi mâ şâe, vesia kursiyyuhus semâvâti vel ard ve lâ yeuduhu hıfzuhumâ ve huvel aliyyul azim". (Yazı içindeki noktalar) Bakara Suresi 255. Ayet (Ayetele Kürsi).

İncelemiş olduğumuz eser bir Hat Levhadan oluşmaktadır. Levhanın hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır. Eserin bezemesinde 1/4 simetri kullanılmıştır.

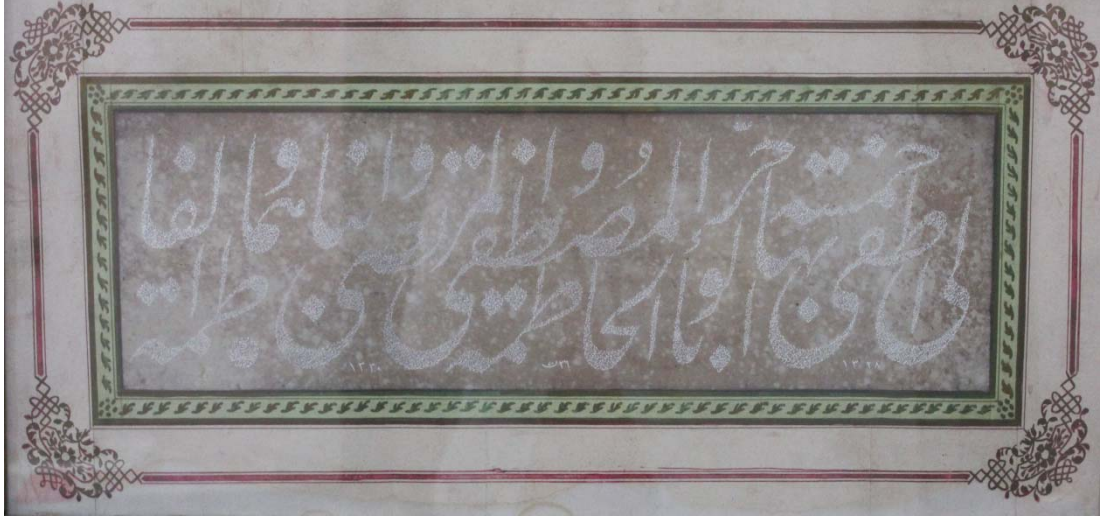
Bezemenin genel özellikleri XIX. yüzyıl bezeme anlayışı ile oluşturulmuştur. Eserin dört köşesindeki bezemelerde Selçuklu geçmelerini andıran düğümler ile stilize çiçekler ve yapraklardan oluşan bu bezemeler; birbirlerine devam eden şeritler ile bağlanmıştır.

Eserin iç kısmında ise; 0,2 cm ve 0.4 cm'lik cetveller; cetvellerden sonra ise, 0.9 cm'lik bir su yolu yer almaktadır. Arasuyu; birbirini takip eden yaprak motifleri ile köşelerdeki penç motifinden oluşmaktadır. Oldukça sade bezemeye sahip olan eser krem rengi zemin üzerine; yazılarda beyaz mürekkep, desende ise; kırmızı rengin kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

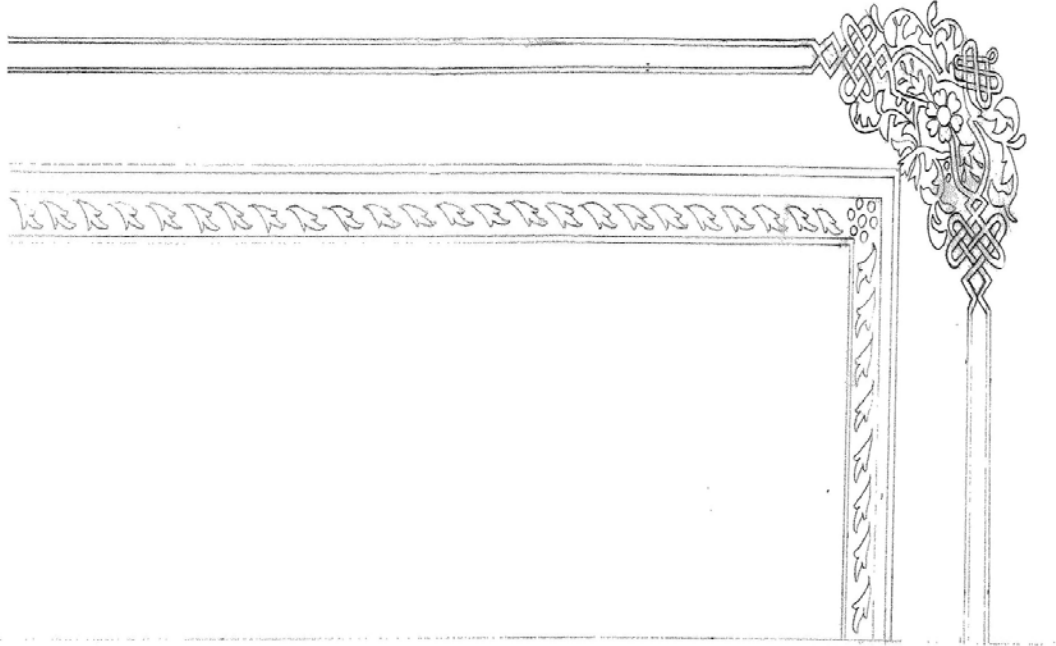
Arasuyunda ise; kûf yeşili zemin üzerine koyu yeşil renk kullanılarak işlenmiştir. Desende kullanılan kâğıdın zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler” kitabında yer alan Derviş Ali tarafından 1075/1664 yılında nesih ve rikâ hattı ile yazılmış olan eserin kâğıt üzerine mürekkep ve boyalar ile oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır (Derman, 2002:72-73).

Bu katalogdan yola çıkarak bu eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserin kâğıt zemin üzerine uygulanmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 66. : Celi Tâ'lik-Gubari Hat Levha (Çalap, 2015).

Şekil 67. : Celi Ta'lik- Gubari Hat Levha Desen Çizimi

3.7.Katalog No: 7

Env. No/S. No: 22.75.75

Eserin adı: Hilye-i Saadet

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 49 cm

Eserin boyu: 64 cm

Eserin hattatı: Hasan Sırrı

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs, Nesih

Eserin yazım tarihi: H. 1312, M.1894-1895

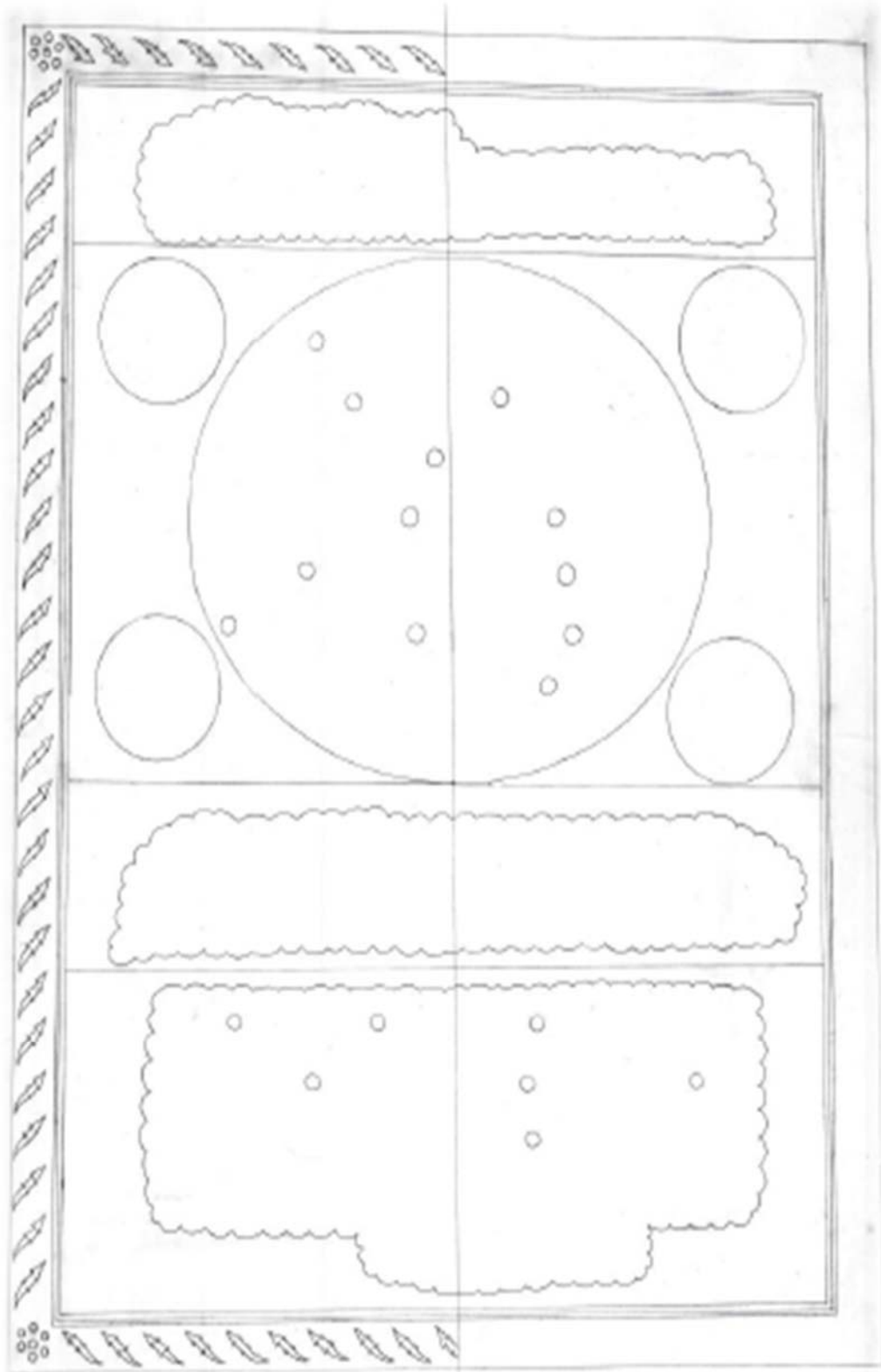
Eser hakkında açıklama: Ketebehu “*Mehmed Nuri 1312*” yazan celi sülüs nesih hattı ile yazılmış olan hilye levhanın bezemelerin XIX. yüzyıl bezeme üslubu ile benzerlikler göstermektedir. Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise şu şekildedir:

“İnnehu min süleymâne ve innehu” (en üst küçük yazı/keşide üstü yazısı).
“Bismillâhirrahmânirrahim”.*“Ebubekir radyallâhu anh”* (dairenin etrafında sağ üst köşe/ciharyâr-ı güzün). *“Ömer radyallâhuanh”* (dairenin etrafında sol üst köşe). *“Ali radyallâhu anh”* (dairenin etrafında sol alt köşe). *“Osman radyallâhu anh”* (dairenin etrafında sağ alt köşe). *“An Aliyyin radyallâhu teâlâ anh, kâne izâ vasafen Nebiyye sallallâhu aleyhi ve selleme, kâle lemyekün bit tavilil mumağğati ve lâ bil kasiril mütereddidi, kâne rab’aten minel kavmi ve lem yekün bil ca’dil katatı, ve lâ bis sebtı, kâne ca’den racilen, ve lem yekün bil mutahhemi, ve lâ bil mükelsemi, ve kâne fil vechi tedvirun, ebyadu müşerrabiün, ed’acül ayneyni, ehdebül eşfâri, celilül müşâşi vel ketidi, ecradü zumesrubetin, şesnül keffeyni vel kademeyni izâ meşeye yetekalleu keennemâ yemşi fi sabebin, ve izeltefete iltefete maan”* (Hilyenin göbek

kısmı). “*Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil’âlemin*” (Enbiya 107. Ayet). “*Beyne ketifeyhi hâtemün Nübüvveti ve hüve hâtemün nbiyyine ecvedün nâsi sadran ve esdakuhüm lehceten ve elyenuhüm ariketen ve ekramuhüm aşiraten men raâhu bediheten hâbehu ve men hâletahu ma’rifeten ehabbehu, Yekuulü nâitühu lem era kablehu ve lâ ba’dehu mislehu sallallahu aleyhi ve selleme allahümme salli ve sellim alâ nebiyyirrahmeti ve şefül ümmeti muhammedin ve alihi ve sahibihî ecmaine’t tâhirin, bendei âli abâ hasan sırrı pür hata sene H. 1312*” (hilyenin etek kısmı).

İncelemiş olduğumuz eser bir Hilye-i Şerif’ten oluşmaktadır. Hilyenin hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eser oldukça sade bir bezemeden oluşmaktadır. Eser içerisinde sadece arasuyunda bezeme kullanılmıştır. Levhanın en dış kısmında 0.23 cm’lik bir arasuyu yer almaktadır. Arasuyunun bezemesinde mavi zemin üzerine altın kullanılarak birbirini tekrar eden yaprak motifleri ile köşelerde kullanılan penç motifinden oluşmaktadır.

Arasuyu ve yazı arasında 0.2’şer cm’lik cetveller yer almaktadır. Yazının zemin kısmında sıvama altın kullanılmıştır. Yazının zemininde krem rengi kâğıt üzerine siyah mürekkep kullanılarak oluşturulmuş olduğu; eserin zemin renginde ise, açık pembe tonunda bir rengin kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Hilyede koltuk kısmı yer almamakta; hilyenin göbek ve etek kısımlarının yer aldığı, cümle sonlarında durakların kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 69. : Celi Sülüs-Nesih Hilye Levha Desen Çizimi

3.8. Katalog No: 8

Env. No/S. No:15.75.75

Eserin adı: Yazı Levha

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 23 cm

Eserin boyu: 31 cm

Eserin hattatı: Mehmed Emin

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs

Eserin yazım tarihi: H.1333, M.1915-1916

Eser hakkında açıklama: Ketebehu “*Mehmed Emin 1333*” yazan celi sülüs hattı ile yazılmış olan levhada bezeme yer almamaktadır. Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise şu şekildedir:

“*İnnâ fetahnâ Ieke fethan mübina*” (ilk satır).

“*Ketebehu Mehmed Emin 1333*” (Fetih 1. Ayet).

Eserin zemini yavruağzı renginde olup; hatip ebrusundan oluşmaktadır. Yazının mavi zemin rengi üzerine üstübeç ile yazılmış olduğu düşünülmektedir. Ebrulu zemini ve yazının zeminini 0,1 cm ve 0.2 cm’lik altın kullanılarak yapılmış olan cetveller birbirinden ayırmaktadır. Yazı zemininde bezeme bulunmamaktadır.

Şekil 70. : Celi Sülüs Hat Levha (Çalap, 2015).

3.9.Katalog No: 9

Env. No/S. No: 13.75.75

Eserin adı: Celi Sülüs Levha

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 49 cm

Eserin boyu: 73 cm

Eserin hattatı: Mehmet İzzet

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs

Eserin yazım tarihi: H.1313, M.1896-1897

Eser hakkında açıklama: Ketebehu “*Mehmet İzzet 1313*” yazan celi sülüs hattı ile yazılmış olan levhada XIX. yüzyıl bezeme anlayışının etkileri görülmektedir. Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise; şu şekildedir: “*Lâ İlâhe İllallah, Muhammedün Rasulullah*” Mehmet İzzet 1313.

İncelemiş olduğumuz eser bir levhadan oluşmaktadır. Levha’yı yazan hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin en dış kısmında yer alan bezeme XIX. yüzyıl bezeme anlayışı ile oluşturulmuştur.

Bu bezemede en dış bölümde kenar suyu eseri çevrelemektedir. Kenar suyunda serbest bir kompozisyon uygulanmış olup herhangi bir simetri kullanılmamıştır. Kenar suyu bezemesinde akantus yapraklar ve stilize çiçekler ile akantus yaprakların uç kısımlarına dolanan özellikle XIX. yüzyıl bezemelerinde karşılaştığımız kurdeleler kullanılmıştır.

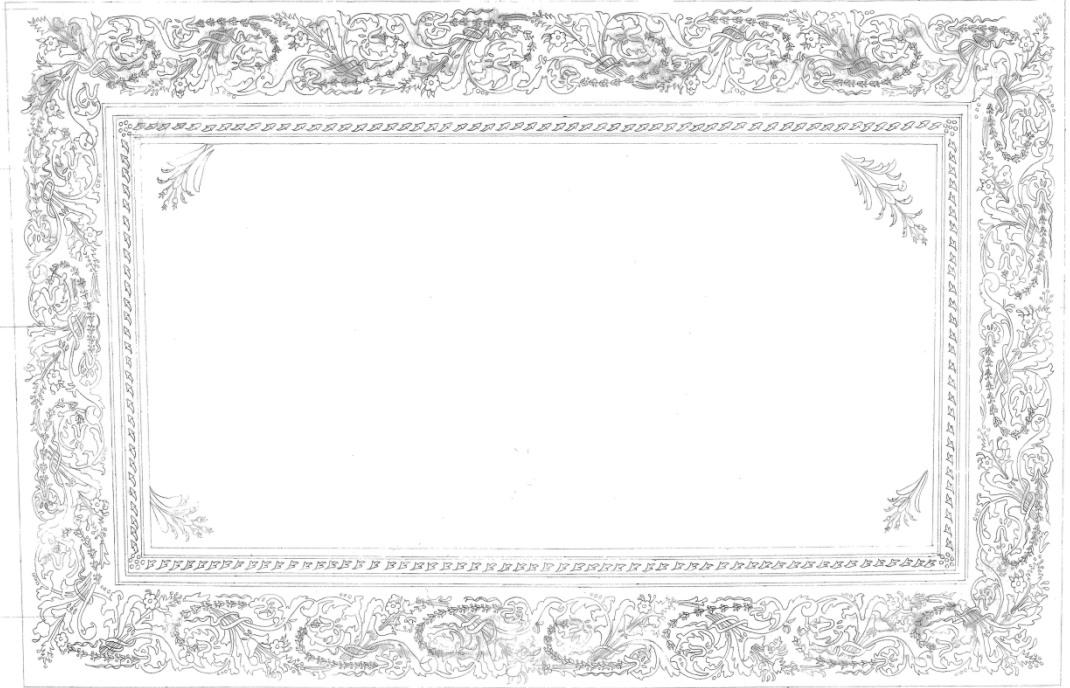
Kenar suyunun hemen iç kısmında ise; 0,2 cm 0,5 cm ve 0.2 cm’lik cetveller yer almaktadır. Cetvellerden hemen sonra 1 cm’lik birbirini takip eden yaprak motifi ve köşelerde pençlerden oluşan bir ara suyu bezemesi karşımıza çıkmaktadır. Yazıyı

ve arasuyunu 0,2 cm ve 0.5 cm'lik cetveller birbirinden ayırmaktadır. Yazının iç kısmında dört köşesinde birbirinden farklı birer demet halinde çiçek bezemeleri yer almaktadır. Eserin zemininde krem rengi bir kâğıdın üzerine bezemelerde altın, beyaz, yeşil, turuncu, açık pembe, açık mavi gibi renkler kullanılmış; yazının zemininde ise, nohudi renk aharlı kâğıdın üzerine iş mürekkebi kullanılarak celi sülüs levha hazırlanmıştır.

Şekil 71. : Celi Sülüs Hat Levha (Çalap, 2015).

Şekil 72. : Celi Sülüs Hat Levha Desen Çizimi

3.10. Katalog No: 10

Env. No/S. No: 36.21.72

Eserin adı: Kıt'a

Eserin temin edildiği yer: Türk İslam Eserleri Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 38 cm

Eserin boyu: 49 cm

Eserin hattatı: Bahâüddin

Eserin dili: Arapça, Osmanlıca Türkçesi

Eserin yazı cinsi: Sülüs, Nesih İcazetname Kıt'ası

Eserin yazım tarihi: H.1215, M.1801-1802

Eser hakkında açıklama: Ketebehu "*Enderuni hümayün mektebi sınıfı ikinci sınıf şakirdanından bahâüddin kulları 1215*" yazan sülüs hattı ile yazılmış olan levhada XIX. yüzyıl bezeme anlayışının etkileri görülmektedir.

Arapça ve Osmanlıca Türkçesi ile yazılmış olan metnin okunuşu ise; şu şekildedir: "*Errahimune yerhamühüm errahmânü erhamu mâ fil erdı yer*"(ilk satır). "*Kâle Rasulullah sallallâhu aleyhi ve sellim El Halimu seyyid fid dünya seyyid fil ahireti sadeka beni el muhtâr ve âlihil ahyâr*". (hadis) ortadaki üç satır sırayla). "*Enderuni hümayün mektebi sınıfı ikinci sınıf şakirdanından bahâüddin kulları 1215*" (son satır bu kısım Osmanlıca).

İncelemiş olduğumuz eser bir icazetnameden oluşmaktadır. İcazetnameyi yazan hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin en dış kısmında yer alan bezeme XIX. yüzyıl bezeme anlayışı ile oluşturulmuştur. Bu bezemede en dış bölümde kenar suyu eseri çevrelemektedir.

Kenar suyunda serbest bir kompozisyon uygulanmış olup herhangi bir simetri kullanılmamıştır. Kenar suyu bezemesinde akantus yapraklar ve stilize çiçekler ile

akantus yaprakların dallarına dolanan özellikle XIX. yüzyıl bezemelerinde karşılaştığımız kurdeleler kullanılmıştır. Kenar suyunun hemen iç kısmında ise; 0.9 cm'lik cetvel yer almaktadır. Cetvelden hemen sonra 1.5 cm'lik birbirini takip eden yaprak motifi ve köşelerde pençlerden oluşan bir ara suyu bezemesi karşımıza çıkmaktadır. Yazıyı ve ara suyunu 0,2 cm ve 0.5 cm'lik cetveller birbirinden ayırmaktadır. Yazının iç kısmında sağ ve sol alt köşelerde birbirinden farklı akantus yapraklardan ve stilize çiçeklerden Şukufe ile bir bezeme oluşturulmuştur. Desen lacivert zemin üzerine altın beyaz, kırmızı ve açık mavi gibi renkler kullanılarak oluşturulmuştur. Yazıda siyah mürekkep kullanılmıştır.

Desende kullanılan kâğıdın zemininde lâcivert renkli akrilik kullanıldığı düşünülmektedir. Bu uygulamanın benzerlerine “Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu” kitabında yer alan Sultan II. Mahmud (H.1808-1839) tarafından yazılmış olan celi sülüs hat levhada kalın kâğıt üzerine boya kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır (Tanındı ve Kilercik, 2012:262-263).

Bu koleksiyondan yola çıkarak bu eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininin boyanmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 73. : Sülüs-Nesih İcâzetnâme Kıt'ası (Çalap, 2015).

Şekil 74. : Sülüs-Nesih Hat İcâzetnâme Kıt'ası Desen Çizimi.

3.11.Katalog No: 11

Env. No/S. No: 68.22.72

Eserin adı: Kıt'a

Eserin temin edildiği yer: Topkapı Sarayı Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 30 cm

Eserin boyu: 37,5 cm

Eserin hattatı: Said Muhammed Hilmi

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Sülüs, Nesih

Eserin yazım tarihi: H.1012, M.1664-1665

Eser hakkında açıklama: Ketebehu “*Mir ahmed bahâüddin efendi mütedarrian ilallâhi teâlâ fi izdiyâdi ilmihî ve mağrifetihî ve nâlellâhu murâdehu ve maksudehu edda'yisseyyidu muhammed hilmi min telâmizisseyyidi elhâccü mustafa izzet efendi sene H. 1012*” yazısı sülüs hattı ile yazılmıştır.

Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise şu şekildedir: “*Bismillâhirrahmânirrahim*” (ilk satır). “*Ruvviye anin nebiyyi sallallâhu aleyhi ve sellem bi isnâdin sahihin ennehu kâle Men ketebe bi hüsnil hattı Bismillâhirrahmânirrahimve cevvedehu felehul cenneh. Sadeka Rasulullah ve sadeka habibül ilâhi*” (ortadaki üç satır).

“*Elhamdülillâhillezi halekal levha vel kaleme ve allemel insâne mâ lem ye'lem ve sallallâhu alâ seyyidinâ ve selleme adede mâ sekete bihil kaleme ve tekelleme ve alâ âlihi ve eshâbihil muazzamil mükerrami kemâ kâlellâhu teâlâ azze şânühu yezidü fi halkı mâ yeşêu ve kemâ kâlennebiyyü aleyhisselâm el hattül hasenü yezidül hakkı vadıhan ve ba'dü felemmâ kâne kâtibü hêzihil kıt'atil merğubeti müstehıkkân lil izni fe eceztü eyyektübe ismehü tehtel mektubetihilleti ketebehê mir*”

ahmed bahâüddin efendi mütedarrian ilallâhi teâlâ fi izdiyâdi ilmihi ve mağrifetihi ve nâlellâhu murâdehu ve maksudehu edda'yisseyyidu muhammed hilmi min telâmizisseyyidi elhâccü mustafa izzet efendi sene H. 1012” (son kısım).

İncelemiş olduğumuz eser bir icâzetnâmeden oluşmaktadır. İcâzetnâmeyi yazan hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin en dış kısmında 1/4 simetri kullanılarak oluşturulmuş kenar suyu bezemesinde stilize gül yaprakları ile bezemenin dört köşesinde yer alan penç motifini andıran bir motif kullanılmıştır.

Kenar suyunda teknik olarak halkar tekniği kullanılmıştır. Kenar suyunda altın dışında herhangi bir renk kullanılmamıştır. Kenar suyunun hemen iç kısmında 0.3 cm'lik cetvel kenar suyu ve arasuyu kısmını birbirinden ayırmaktadır. Arasuyu kısmının bezemesinde; sarı bir zemin üzerine altın kullanılarak bir dal boyunca devam eden yaprak motiflerinden ve köşelerde yer alan penç motifinden oluşan bir desen kullanılmıştır.

Bu desen de arasuyu ve yazıyı birbirinden ayıran iç kısımda ise; 0.3 cm'lik bir cetvel yer almaktadır. Yazının iç kısmında ise; en üst bölümde Besmele yer almaktadır. Oklu sülüs Bismelenin üst kısmında yer alan boşlukta XIX. yüzyıl bezemelerinde karşımıza çıkan Rokoko üslubunda bir çiçek demeti kullanılmıştır. Bu çiçek demeti içerisinde açmış güller, tomurcuklar, yapraklar ve buketin birleşim noktasındaki bir kurdele ile birbirine bağlanmıştır. Bunun yanında Bismelenin sağ üst köşesinde de küçük bir demet çiçek motifi yer almaktadır. Bu çiçek buketlerin özellikle açık pembe, açık mavi, yeşil, beyaz ve turuncu gibi renk tonları kullanılmıştır. Yine bismelenin üst ve alt kısımlarında altın kullanılarak yaprak motifleri ile bezemeler devam ettirilmiştir.

Bismelenin alt kısmında yer alan dikdörtgen formadaki yazıyı 0.3 cm'lik cetvel birbirinden ayırmaktadır. Bu dikdörtgen form içinde yer alan yazıda yapraklardan oluşan bezemeler kullanılırken; cümle sonlarında da farklı duraklar kullanılmıştır. Yine bu dikdörtgen formun kenarlarında kalan boş alanda ise; 1/2 simetri kullanılarak birerşükufe buketi ile bezemeler oluşturulmuştur. Bu şükufe buketinde açmış güller, yapraklar, şakayık çiçeğini ve tomurcuklarını andıran bir çiçek kullanılarak dallarından bir kurdele ile birbirlerine bağlanmıştır.

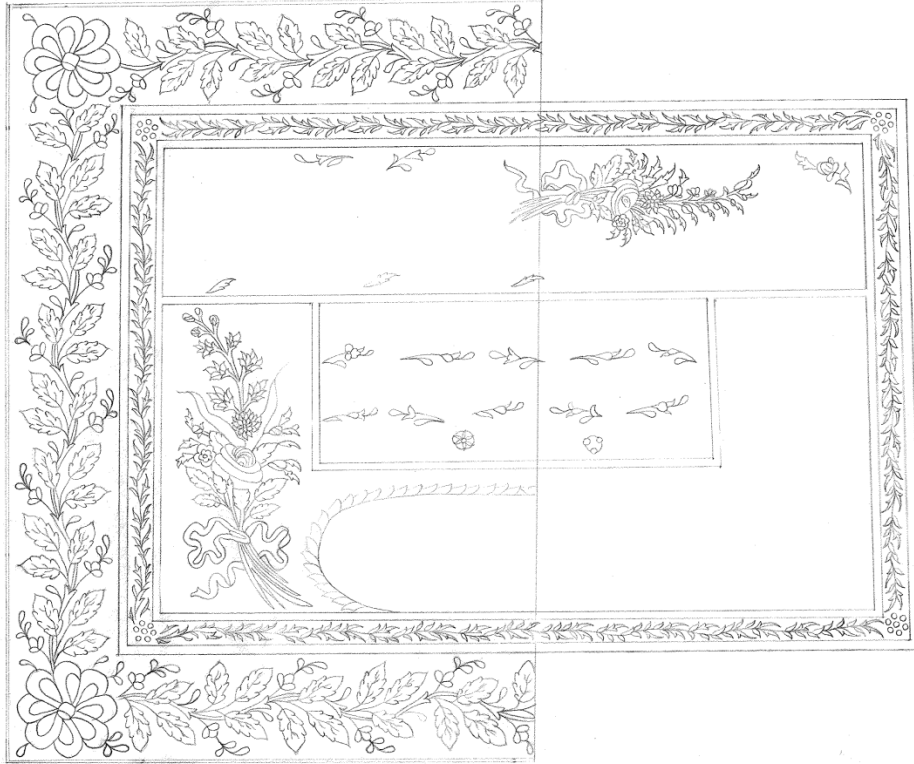
Bu çiçeklerdeaçık pembe, açık mavi, yeşil, turuncu ve beyaz gibi renklerin kullanılarak çiçeklere hacim verilmeye çalışılmıştır. Eserin dikdörtgen form içinde yer alan yazının hemen alt tarafında icazetnamenin son kısmı yer almaktadır. Eserin bu son bölümünde yer alan yazı oval geniş bir form içerisine yazılmıştır. Yazının yer aldığı bu kısımda oval formun çevresi yaprak motifini andıran bir bezeme ile süslenmiş bunun dışında bu alanda herhangi bir bezemeye rastlanmamıştır.

Eserde zemin rengi olarak lacivert renkli akrilik kullanılmış, yazının zemininde ise; krem rengi ve aharlı kâğıt kullanılmıştır. Desende kullanılan zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu” kitabında yer alan Yahya Hilmi’ye ait olan 1288/1871 yılında hazırlanmış sülüs ve nesih hat levhanın zemin renginin kalın kâğıt üzerine boya ve altın kullanılarak renklendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Tanındı ve Kilercik, 2012:318-319).

Yazıda kullanılan zemin renginde “Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu” kitabında yer alan Şükri Giridi’ye ait olan 1278/1861 tarihinde yazılmış olan celi sülüs hat levhanın zemin renginin aharlı kâğıt üzerine siyah mürekkep ile yazılmış olduğu anlaşılmaktadır (Tanındı ve Kilercik, 2012:300-301). Bu katalogdan yola çıkarak bu iki eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininin boyanmış ve yazının zemininin aharlanmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 75. : Sülüs- Nesih Kıt'a (Çalap, 2015).

Şekil 76. : Sülüs-Nesih Kıt'a Desen Çizimi

3.12. Katalog No: 12

Env. No/S. No: 32.21.72

Eserin adı: Levha

Eserin temin edildiği yer: Türk İslam Eserleri Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 64 cm

Eserin boyu: 76 cm

Eserin hattatı: Bilinmiyor

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Sülüs

Eserin yazım tarihi: Bilinmiyor

Eser hakkında açıklama: Kat'ı Celi-Sülüs Levha, Eser celi sülüs hattı ile yazılmış, eserin ketebesini ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise şu şekildedir: “*Li hamsetün utfi bihâ, harrel vebâil hâtima*” (ilk satır). “*El mustafâ vel mürtezâ veb nâhümâ vel fâtima*” (ikinci satır). “*Tehassentü bibismillâh ve tevesseltü bi rasulehul kerim*” (Üçüncü satır). “*Şâziratün nâsiratün (okunamadı)..... (dördüncü satır)*”. “*Rıdvânullâhi teâlâ aleyhim ecmain*”. (beşinci satır). “*Muharriruhu Mehmed Rifat*” (sol alt köşede).

Eserin hattatı ve yazıldığı tarihle ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eser bir katı'dan oluşmaktadır. Katı' sanatında ilk olarak önceden hazırlanmış olan desen parşömen kâğıda çizilir, daha sonra karbon kâğıdı kullanılarak özel yöntemler ile elde edilmiş olan kâğıda geçirilir, sonrasında desen çıkarılır. Desen çıkarıldıktan sonra ise; zeminde bir pürüz olup olmadığı kontrol edilir; varsa pürüzler düzeltilir. Büyük boyutlardaki yazılar sivri uçlu ve küçük keskinle oyulur; küçük yazı ve süslerde de daha küçük keski veya makas kullanılmaktadır (Türkoğlu, 2011:34).

Yapılmış olan bu katı' oymaların yapışması için ise; daha çok nişasta ve suyun birleşimi kullanılmaktadır. Hazırlanan bu muhallebi soğuduktan sonra kullanıma hazır hale gelmektedir. İlk olarak yapıştırılacak zemine ince bir tabaka halinde sürülür, oyularak hazırlanmış olan desen daha önce belirlenmiş olan alana yapıştırılır.

Eserin mücellitinin ismi eserde Mehmet Rıfat olarak yer almaktadır. Aynı zamanda bu eser Gülbün Mesera'nın "Türk Sanatında İnce Kâğıt Oymacılığı Katı" kitabında eserin mücellitinin Mehmet Rıfat olduğu bu oyma levhanın XIX. yüzyıla ait olduğu yine bu kitapta yer almaktadır (Mesera, 1998:78).

Eserde beş satırdan oluşan bir celi sülüs yazı kullanılmıştır. Eserin genel olarak bezemesi katı'dan oluşmaktadır. Eserin bezeme kısmında satır başlarında ve sonlarında, satır aralarında buket halinde çiçekler kullanılmış, bazı harflerin iç kısımlarında ise; papatyayı andıran tam stilize çiçeklerin kullanılmış olduğu görülmektedir. İnce bir işçilik ile oyulmuş olan beyaz kâğıdın zemin rengi ise; lacivert olup boya ile oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Eserin zemininde belirli kısımlarda yıpranmalar dikkat çekmektedir.

Şekil 77. : Celi Sülüs Hat Levhası (Çalap, 2015).

3.13. Katalog No: 13

Env. No/S. No: 32.21.72

Eserin adı: Celi Ta'lik Zer-endud Levha

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 23 cm

Eserin boyu: 74 cm

Eserin hattatı: Yesarizade

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Celi Tâ'lik Levha

Eserin yazım tarihi: H.1260, M.1844-1845

Eser hakkında açıklama: Ketebesinde “*Ketebehü yesarizade ğaferalehüma 1260*” yazan celi talik hattı ile yazılmıştır. Arapça yazılmış bir hadis olanmetin şu şekilde okunmaktadır: “*Men yüridullâhu bihi hayran yüfekkâhhü fid din* “(ilk satır). “*Ketebehü yesarizade ğaferalehüma 1260*” (Hadis).

İncelemiş olduğumuz eser bir hat levhadan oluşmaktadır. Levhayı yazan hattatın bilinmesine karşın eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılammıştır. Eserin yazı ve kenarsuyunu 0.5 cm'lik biraltın cetvel ile birbirinden ayrılmıştır. Eserin kenar suyunda 1/4simetri kullanılarak desen oluşturulmuştur. Kenar suyunun bezeme kısmında da birbirine bakan saz yapraklar kullanılmış; bu saz yaprakların arasında kalan kısımda da çift tahrir tekniği ile bezenmiş hatayi motifi ile bu hatayi motifinin kenarlarından çıkan buğday başağını andıran tam stilize bir çiçek motifi kullanılmıştır.

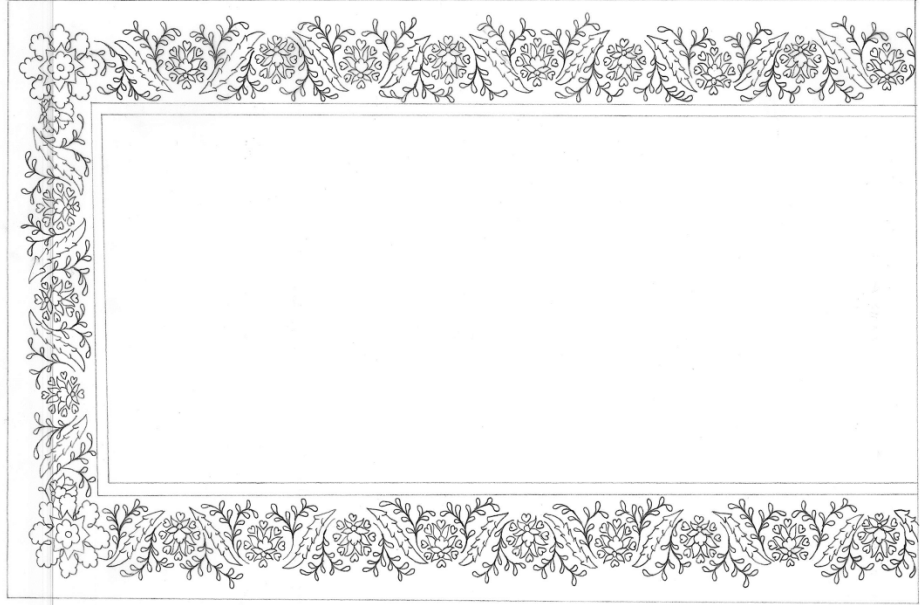
Yine desenin dört köşesinde de ortası yıldızı andıran farklı bir stilize çiçek kullanılmıştır. Desen, lâcivert zemin üzerine sıvama altın tekniğiyle işlenmiştir. Yazı da ve desenin kendisinde kullanılan mürekkebin zermürekekep olduğu

düşünülmektedir. Desende kullanılan kâğıdın zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler” kitabında yer alan Çömez Mustafa Vâsıf’a ait olan 1236/1821 yılında hazırlanmış muhakkak, sülüs, nesih hatları ile yazılmış Hilye-i Şerif’te zemin renginin kalın kâğıt üzerine boya ve zer-mürekkep kullanılarak renklendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Derman, 2002:150-151). Bu katalogdan yola çıkarak bu eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininin boyanmış olduğu düşünülmektedir

Şekil 78. : Celi Tâ'lik Hat Levha (Çalap, 2015).

Şekil 79. : Celi Tâ'lik Hat Levha Desen Çizimi

3.14. Katalog No: 14

Env. No/S. No: 16.75.75

Eserin adı: Nesih Levha

Eserin temin edildiği yer: Alanya Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.11.1975

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 41 cm

Eserin boyu: 78 cm

Eserin hattatı: -

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Nesih

Eserin yazım tarihi: -

Eser hakkında açıklama: Nesih hattı ile yazılmış olan eserin ketebesini ve yazının tarihi ile ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise şu şekildedir:

“Bismillâhirrahmânirrahim, ve ilâhukum ilâhun vâhidun lâ ilâhe illâ huver rahmânur rahim, Allâhümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullâhi ve kudratillâhi ve kul Rabbi euzü bike minhemezâtîş şeyâtîyni ve euzü bike rabbi en yahdurun, Allâhümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, rabbi neccini minel kavmiz zâlimin, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, ve kul rabbi enzilni münzelen mübâraken ve ente hayrul münzilin, Allahümme edhilil cennete la ilahe illallah Muhammedün Rasullullah, rabbic’alni mükimes salâti ve min zürriyeti Rabbenâ ve tekabbel düâ, Allahümme edhilil cennete la ilahe illellah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâ tekabbel minnâ inneke entes semiul âlim, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ ve zürriyyatinâ kurrate a’yünin vec’alnâ lil müttekyne imâmâ, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah

Muhammedün Rasullullah, Rabbişrah li sadri ve yessir li emri vahlül ukdeten min lisani yefkahu kavli, Allahümme edhilil cennete la ilahe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ ve in lem tağfir lenâ ve terhamnâ le nekunenne minel haşirin, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâ etmim lenâ nurana vağfir lenâ inneke alâ külli şey'in kadir, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâ efrîğ aleynâ sabran ve teveffenâ müslimin, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâğfir lenâ zünubenâ ve keffir annâ seyyiâtinâ ve teveffena meal ebrar, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbi lâ tezerni ferden ve ente hayrül vârisin, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâ ve li ihvaninellezine sebekunâ bil iman, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Rabbenâşrif annâ azâbe cehenneme inne azâbeha kâne ğarama, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, ve kul rabbirhamhümâ kemâ rabbeyâni sağira, Allahümme edhilil cennete lâ ilâhe illallah Muhammedün Rasullullah, Fe se yakfikehümüllâhü ve hüves semiy'ul alim, yâ hayyü yâ kayyumü yâ zel celâli vel ikram yâ erhamerrâhimin elhamdülillahi rabbil alemin, bismillâhirrahmânirrahim, allâhümme inni esteğfiruke min külli zenbin mâ tübtü minhu ileyke sümme uztü, allâhümme inni estağfiruke min külli zenbin eradtü vechikel kerimu fehâlidni şey'un fihî ridak, allâhümme inni estağfiruke min külli zenbin ve adetike min nefsi sümme ufi bih, allahümme inni estağfiruke min külli ni'metin en'amte bihe alâ ma'siyatike, allâhümme inni estağfiruke minez zünubilleti lâ ye'lemahe ğayruke ve lem yettali'aleyhe sivake ve lâ yenfeuhê illâ birahmetike ve lâ yebhi illâ afvike ve ilmike ve hamelike lâ ilâhe illâ ente subhâneke inni küntü minezzâlimin, allâhümme inni esteğfiruke min metâlimi kesiratin indi li ibâdike ve ümmetün min imâike zalemtehu fi bedenihî ev e'rid ev nefsihî ev mâlihî esnetliul edâi ve lel istihlak minhu fe edde minhüm alâ bi kerâmetike min cezâinukelleti lâ tenkus, allâhümme en tekrameni birahmetikkelleti vesiat külle şey'in ve tehni bi azâbike ve bimâ lâ yenfeuke ve en tü'tuni mimmâ se'eltüke minel hayri küllihî ve mimmâ lem es'elüke, feinneke hakikun bil hayrâti ve ente alâ külli şey'in kadir, bi rahmetike yâ erhamerrâhimin, sallallâhu alâ seyyidinâ muhammedin ve âlihî ve sahbihî ecmain, ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azim, lâ ilâhe illallâhu ahdehu bihe

hamdülillâhi rabbil âlemin, yâ ğaniyyu vallâhu ğaniyyu ve entümüül fukarâü, yâ muhsinu vallâhu yuhibbul muhsinin, yâ kadiru vallâhu alâ külli şey'in kadir, yâ müfaddilü vallâhu zül fadlil azim, yâ mütimmu ve yütimmu ni'metehu aleyke, yâ muizzü ve tüzzü men teşâü, yâ rafiu rafiu deracâti zül arş, yâ şafiu men zellezi eşfeu indehu illâ bi iznih, yâ kebiru innallâhe kêne aliyyen kebira, yâ hakku fetealallâhu melikul hakku, yâ berru innallâhe hüvel berrur rahim, yâ vitru”.

“Bismillâhirrahmânirrahim vel fecri ve leyêlin aşrıv veş şef’ı vel vetri vel leyli izâ yesr yâ bediu bedius semâvâti vel ardi, yâ alimu vallâhu bi külli şey'in âlim, yâ alimu alimul ğaybi veş şehâdetin, yâ fettâhu ve hüvel fettâhu alim, yâ muhitu vallâhu alâ külli şey'im muhit, yâ kadi vallâhu yekdi bil hak, yâ samedu”.

“Bismillâhirrahmânirrahim kul hüvellâhu ehad allâhus samed, yâ hasibu vallâhu alâ külli şey'in hasiba, yâ nâsiru ni'mel Mevlâ ve ni'men nasir, yâ vasiu ve kênullâhu vasian hâkime, yâ kâhiru ve hüvel kâhiru fevka ibâdihi yâ kebirun kebirul müteâli yâ men leyse lehu mislün ve lâ şebihun leyse kemislihi şey'un fil erdi ve lâ fis semâi ve hüves semiul âlim ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyyil azim.”

“Ve selleme teslimê ve azzame te'zimâ hamden kesiran kesirâ, Allâhümme bârik lenâ fi Recebe ve Şa'ban ve belliĝnâ Ramazan vahtim lenâ bil'imân ve bil'kur'ân, allâhümme fâtıras semâvâti ve'l ardi alimel gaybi veş şehâdeti ve kefâ bi rabbike şehide, allâhümme a'hedü ileyke ahden fi hâzihil hayâtüd dünya bi inni eşhedü enneke lâ ilâhe illâ ente vahdeke lâ şerike lek ve enne muhammeden abdüke ve rasulük ve lâ tekilni ilâ nefsi fe inneke in tekilni, ilâ nefsi tükaribni mineşşerri ve tubaidni ilel hayr ve inni lâ esiku illâ bi rahmetike Fec'al li indeke ahden tüveffinihi yevmel kıyâmeh, İnneke lâ tuhliful miâd, birahmetike yâ erhamerrâhimin vel hamdü lillâhi rabbil âlemin” (dış çerçeve).

İncelemiş olduğumuz eser bir hat levhadan oluşmaktadır. Levhayı yazan hattat ve müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin bezemesi 1/4 simetriktir. Eserin genel olarak bezemesinde sulandırılmış altın kullanılarak halkar tekniği uygulanmıştır. Eserin dört köşesinde ve köşelerin ortasında kalan alanda stilize yaprak ve penç motifleri ile bezemeler oluşturulmuştur. Kenar bezemelerini ve yazıyı sırası ile 0,1 cm, 0,4 cm, 0,2 cm, 0,1 cm, 1 cm ve 0.1 cm'lik altın ve siyah renklerden oluşan cetveller birbirinden ayırmaktadır.

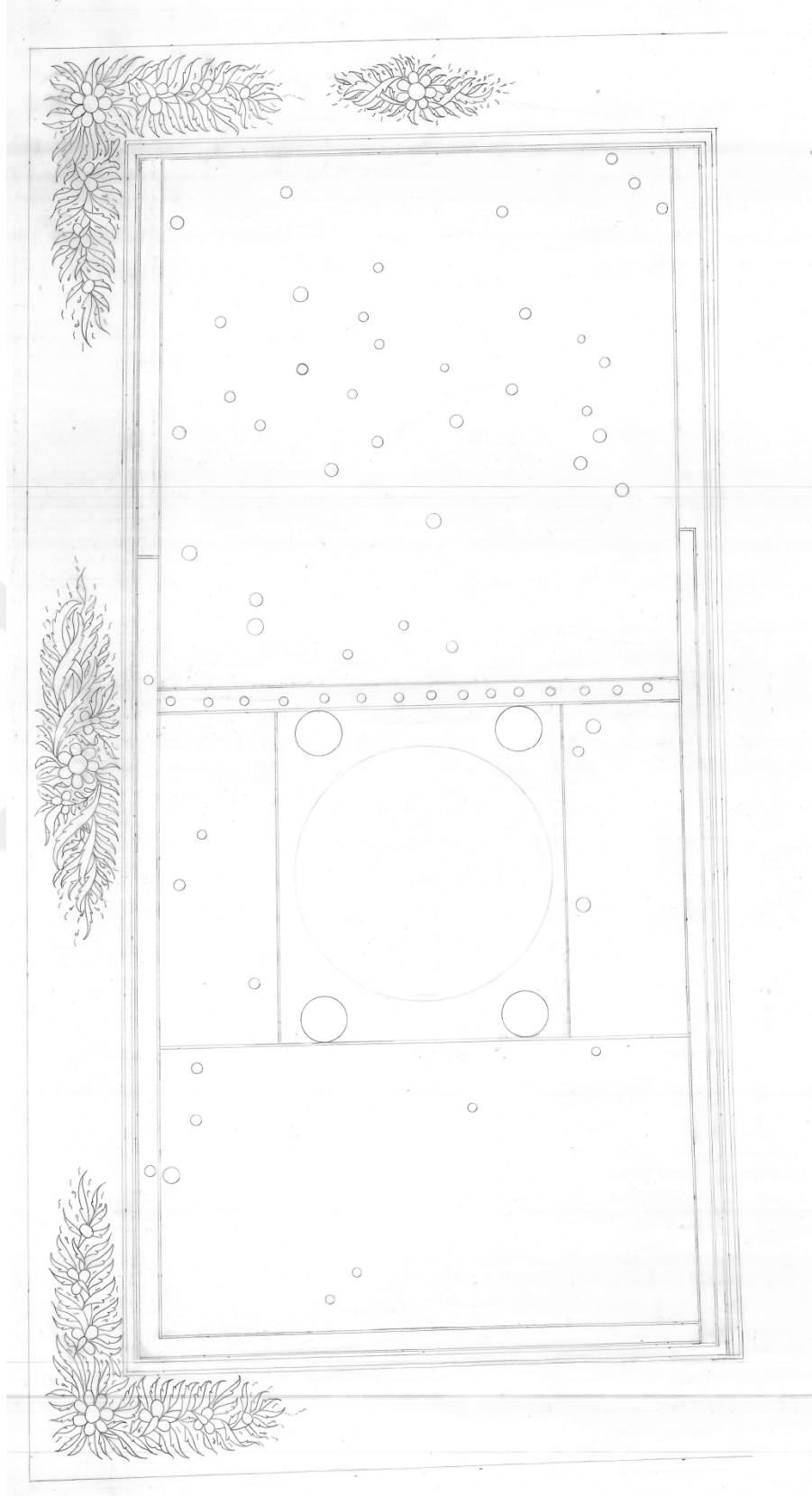
Eser form olarak hilye formunu andırmaktadır. Yazının üst bölümünü ve orta kısmında yer alan hilyenin göbek kısmı formunda olan alanı şerit halinde yazılmış olan başka bir yazı birbirinden ayırmıştır. Bu bölümün hemen alt kısmında hilyedeki göbek formuna benzer bir formda yazı metni yer almaktadır. Bu formun kenarlarında kalan dikdörtgen alanlarda da yazı metni devam etmektedir. Bu bölümün hemen alt kısmında 0.1 cm'lik cetveller ile en alttaki bölüm ve orta kısımda yer alan bölüm birbirinden ayrılmıştır. Bunun yanında yazı metninin tamamını çevreleyen cetvellerin arasında kalan 1 cm'lik alanda bir şerit halinde yazı devam ettirilmiştir. Yazı metninin tamamında cümle sonlarında altın renginde çarkıfelek formunda duraklar kullanılmıştır. Yazı da siyahmürekkebin desenin kendisinde ise; zermürekkebin kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Yazı da kullanılan kâğıdın zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu” kitabında yer alan Derviş Hasan b. İlyas el-Bursevihattıyla gurre Zilhicce 909/1504 yılında hazırlanmış tevki, rıka, sülüs hatları ile yazılmış Tuğralı Vakfiye’de zemin renginin aharlı kâğıt üzerine is mürekkebi ve altın ile renklendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Tanındı ve Kilercik, 2012:188-189).

Bu koleksiyondan yola çıkarak bu eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininin de aharlı kâğıt olduğu düşünülmektedir. Desende kullanılan zemin renginin lacivert, yazı metninin orta bölümünde yer alan yazının zemininde ise; yeşil rengin kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 80. : Nesih Hat Levha (Çalap, 2015).

Şekil 81. : Nesih Hat Levha Desen Çizimi

3.15.Katalog No: 15

Env. No/S. No: 23.21.72

Eserin adı: Sülüs - Nesih İcâzetnâme Kıt'ası

Eserin temin edildiği yer: Türk İslam Eserleri Müzesi

Müzeeye geliş tarihi: 20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 30 cm

Eserin boyu: 38 cm

Eserin hattatı: Muhammed İzzettin

Eserin dili: Arapça

Eserin yazı cinsi: Sülüs - Nesih

Eserin yazım tarihi: H.1211, M.1797-1798

Eser hakkında açıklama: Ketebesinde “*Hattatin minel müderrisinel kirâmi esseyid Muhammed İzzeddin Efendi ibni esseyid Muhammed emin efendi zâdellâhu marîfeti hüma ve nâle murâdihüma âmin ve enel müznibü Osman azmi an kâtibin divanı hümayun sene ihda aşer ve mieteyn ve elf 1211*” yazan icazetname sülüs ve nesih hattı ile yazılmıştır.

Arapça ile yazılmış olan metnin okunuşu ise; şu şekildedir. “*İzhârul ğaniyyu mineş şükri*” (ilk satır). “*Kâle emirul mü'minin ve imâmül müttekin, esedullâhül ğâlîbe aliyyü'bnü ebi tâlib aleyhil kerâmetü ver rıdvân, el hattul hasenü nüzhetül uyun, ve zeyhânetül kulub*” (ortadaki kısım). “*Euzübillâhimin eşşeytânirracim Bismillâhirrahmânirrahim elhamdü lillâhi rabbil âlemin vessalâtü vesselâmü alâ rasulina muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecmain ezintü vel izzetü bi vazi'l ketbeti lenâ hak hâzel kıt'atül merğubetil müstahseneti indel hattatin minel müderrisinel kirâmi esseyid Muhammed İzzeddin Efendi ibni esseyid emin efendi zadellahu umurihüma ve devatihüma âmin ve enel müznibü el hâc şâkirul ma'ruf saray sultani sene 1211*” (alttaki yeşil kısım sağ taraf). “*Elhamdülillâhillezi alleme bil*

*kalem vessalâtü ves selâmü alâ seyyid eceztü bi vazi'l ketbeti lenâ hak hâzel kıt'atül merğubetil müstahseneti indel hattatin minel müderrisinel kirâmi esseyyid Muhammed İzzeddin Efendi ibni esseyyid Muhammed emin efendi zâdellâhu marifetihüma ve nâle murâdihüma âmin ve enel müznibü Osman azmi an kâtibin divanı hümâyün sene ihda aşer ve mieteyn ve elf (1211)'' (alttaki yeşil kısım orta).
''Ezintü bi vazi'l ketbetil kâtibi hâzihil kıt'atil latifeti minel müderrisinel kirâmi esseyyid Muhammed izzeddin efendi ibni esseyyid emin efendi hazretleri zâdellâhu marifetihümâ ve devâtihiümâ ve vaffekahüma fi cemii umurihiümâ âmin bi hurmeti seyyidil mürselin ve ene el fakir ilâ rabbihil kadir Mustafa râkım gaferallâhü zünubihi ve setara uyubihi âmin li senti ihda aşer ve mieteyn ve elf min hicretin nebeviyye aleyhit tahiyetihî vet teslim (1211)'' (alttaki yeşil kısım sol taraf).*

İncelemiş olduğumuz eser bir icazetnameden oluşmaktadır. Levhayı yazan hattat ve müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eseri oluşturan en dış kısımda yer alan kenar suyu zemini yapııştırma varak altındır. Desen zemini paftalara ayrılmış ve bu paftaların içine birbirini tekrar eden farklı çiçek motifleri ve yapraklar yerleştirilmiştir. Kenar suyunun hemen iç kısmında sırası ile 0.6 ve 0.5 cm'lik cetveller ile iç kısımdaki arasuyu ile birbirinden ayrılmıştır. Eserin arasuyu kısmında 1.2 cm'lik üç iplik rumi kullanılmıştır. Üç iplik rumi ve eserin iç kısmındaki yazıyı sırası ile 0.3 ve 0.1 cm'lik cetveller birbirinden ayırmaktadır.

Eserde yazının bulunduğu en üst kısımda klasik tezhip üslubu kullanılmıştır. Köşelerde 1/2 simetri kullanılarak dendanlarla oluşturulmuş alanda rumi motifi kullanılarak bir bezeme oluşturulmuştur. Bu dendanlarla ve ortadaki yazının çevrelemiş olduğu dendanların arasında kalan kısımda 1/2 simetri kullanılarak klasik tezhip üslubu devam ettirilmiştir. Yazının bulunduğu alanda ise; yazı dendanlar ile çevrelenmiş dendanların dışında kalan alanda ise; serbest bir bezeme ile stilize yaprak ve çiçek motifleri kullanılmıştır.

Bu bölümün hemen alt kısmındaki bölümü ise; 0.2 ve 0.3 cm'lik cetveller birbirinden ayırmaktadır. Bu orta kısımda yer alan yazı aralarındaki beyne's-sütur stilize yaprak ve penç motifleri ile cümle sonlarında farklı formlarda duraklarda kullanılmıştır. Yine bu orta kısımda kenarlarda dikdörtgen bir form içerisinde klasik tezhip üslubunda bezemeler yapılmıştır. Bu dikdörtgen formun içerisinde şemse bir

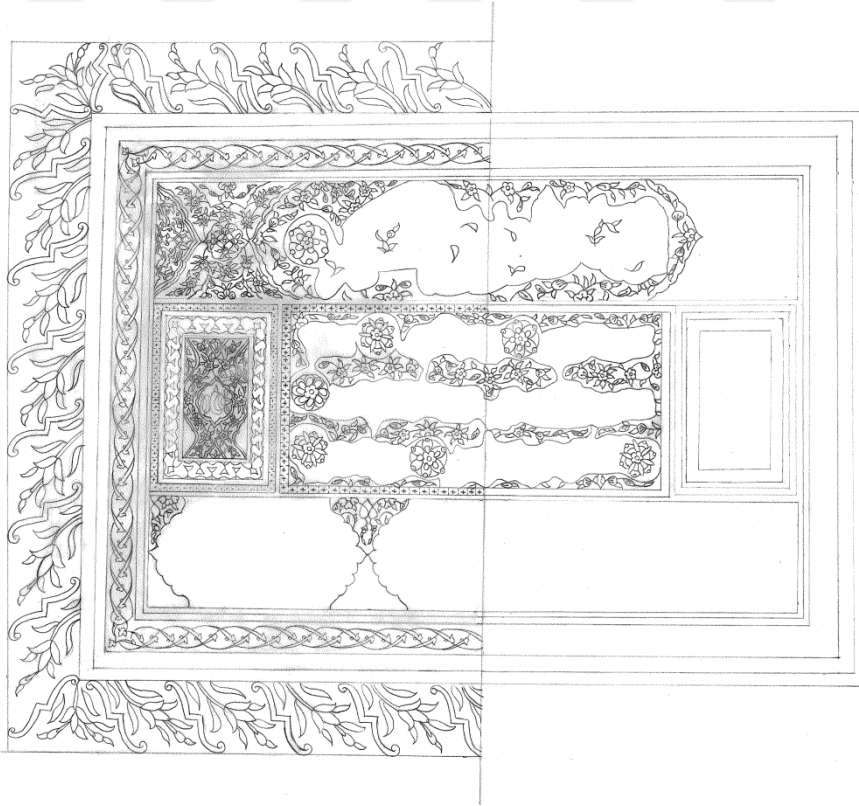
form kullanılmış bu şemse form içerisinde stilize çiçeklerden gl motifi kullanılmıştır. Kullanılmış olan bu dikdörtgen form içerisinde ara suyu deseni olarak 0.3 ve 0.2 cm'lik cetveller ile 0.7 cm'lik kurdela (kurtçuk) kullanılmıştır. Eserin en alt bölümünde ise; ½ simetri kullanılarak dendalarla oluşturulmuş alanlar içerisine klasik tezhip üslubu uygulanmıştır.

Eserin bütününde altın ağırlıklı olarak kullanılmış; motiflerde kırmızı, mavi, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. Klasik tezhip üslubunun kullanıldığı alanlarda ise; ağırlıklı olarak altın ve lacivert zeminler kullanılmıştır. Yine cetvellerde altın kullanılırken; arasuyundaki  iplik rumilerde altın, zeminde ise lacivert renk kullanılmıştır.

Şekil 82. : Sülüs - Nesih Hat Levha (Çalap, 2015).

Şekil 83. : Sülüs - Nesih Hat Levha Desen Çizimi

3.16.Katalog No: 16

Env. No/S. No: 63.22.72

Eserin adı: Hilye

Eserin temin edildiği yer: Topkapı Sarayı Müzesi

Müzeye geliş tarihi: 20.04.1972

Müzedeki yeri: Etnografya Bölümü

Eserin boyutları: -

Eserin eni: 21 cm

Eserin boyu: 57 cm

Eserin hattatı: İsmail Bağdadi

Eserin dili: Arapça, Osmanlıca Türkçesi

Eserin yazı cinsi: Sülüs, Nesih

Eserin yazım tarihi: H.1268, M.1852-1853

Eser hakkında açıklama: Ketebesinde “*Ketebehu ed’aful küttebi İsmailü’ş şehirul bağdadi aleyhi ânetul mülkül hadi sene semânü ve sittun ve mieteyn ve elf*”.(1268)” yazan celi sülüs, nesih ve muhakkak hattı ile yazılmış olan bu eserin okunuşu ise şu şekildedir: “*Bismillâhirrahmânirrahim*” (ilk satır). “*Ebu Bekir radiyallâhu anh*” (dairenin etrafında sağ üst köşe). “*Ömer radiyallâhu anh*” (dairenin etrafında sol üst köşe). “*Ali radiyallâhu anh*” (dairenin etrafında sol alt köşe). “*Osman radiyallâhu anh*” (dairenin etrafında sağ alt köşe). “*An Ali bin Ebi tâlib kerramellâhu vechehu ve radiyallâhu teâlâ anh, kâne izâ vasafen Nebiyye sallallâhu aleyhi ve selleme, kâle lem yekün bit tavilil mümmağğiti ve lâ bil kasiril müteraddidi, kâne rab’aten minel kavmi ve lem yekün bil ca’dil katatı ve lâ bis sebiti, kâne ca’den racilen ve lem yekün bil mutahhemi ve lâ bil mükelsemi ve kâne fil vechi tedvirun, ebyadu müşerrabün, ed’acül ayneyni, ehdebül eşfâri, celilül müşâşi vel ketidi, ecradü zü mesrubetin, şesnül keffeyni vel kademeyni, izâ meşe yetekalleu keennemâ yemşi fisabebin ve izeltefete iltefete maan, beyne ketifeyhi hâtemün Nübüvveti*”. “*Rahibul cebheti, müctemiul lahiyyeti, kehlün eşkelü ve kile eşhelü, biyeb’edin eknâl enfi, müdevverul veçhi ve lahiyyetil yedeyni vâsius sadr, merbuul*

kâmeti, zekikul enâmili, leyse fi bedenihi şa'run illel hattı mines sadri iles surrati beyne ketifeyhi hâtemün nübüvveti kebeydil hammameti, mektubun bâtinehu Allahu vahdehu lâ şerike leh, fi zâhiruhê tevcih haysü şî'te fe inneke mansurun” (sarı renkte olan yazı). “*Hazreti sultanı kevnîyyenin mübarek alını açık idi ve mübarek sıfatı değirmi idi ve mübarek sakalı gayet müteşekkil idi ve pazuları eşittirler dahi ve burunları mevzun idi ve elleri mübarektirler sadrı şerifleri vüsatlı idi ve mübarek boyları tam idi mübarek parmakları ince idi ve mübarek bedeninde kıl yoktu illel hattı var idi mübarek göğsünden göbeklerine dek, nübüvveti kendinde hatm olmuş idi, ketifeyni beyn (arasında)inde nübüvvet mührü var idi, hammame kuşunun yumurtasına benzer, bânında Allahu vahdehu lâ şerike leh ve etrafında tevcih haysü şî'te fe inneke mansurun yazılmış idi*”(beyaz renkte olan yazı).

“*Teveccehu haysu sit'e, Feinneke Mansurun*”. “*Allahu vahdehu lâ şerike leh muhammedun rasulullah*” (ortadaki yeşil yazı). “*Vemâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemin*” (Enbiya 107. Ayet). “*Bu mühri şerifün batınında olan üç satrun her birisi bir rivayet üzere keteb olunmuşdur. İmam tirmizi hazretleri nakl eylediği üzere rivayet olunur ki bu mühri şerifün fevaidinden birisi budur ki her kim abdest ile sabah vaktinde nazar eylese ahşama dek ve ay evvelinde nazar eylese ahirine dek ve yıl evvelinde nazar eylese gayetine dek cemî belavu afetlerden emin ola ve sefer eylediği vakit nazar eylese ol sefer âna mübarek ola vesselam. Ketebuhu ed'aful küttebi İsmailü ş şehirul bağdadi aleyhi ânetul mülkül hadi sene semânü ve sittun ve mieteyn ve elf (1268)*”. “*Şekli mührü nübüvveti muhammedil Mustafa*” (en alt sağ dikey yazı). “*Sallallâhu teâlâ aleyhi ve selem*” (en alt sol dikey yazı).

İncelenen eser bir Hilye-i Şerif'tir. Eserin müzehhibi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin en üst kısmında 1/4 simetri uygulanarak stilize yaprak, penç ve goncagül motifleri kullanılarak XIX. yüzyıl bezeme tarzı ile halkar tekniği uygulanmıştır. Eserin bu bölümünde dendanlar ile çevrelenmiş ortası yıpranmış halde bulunan bu alanda ayna olduğu düşünülmektedir.

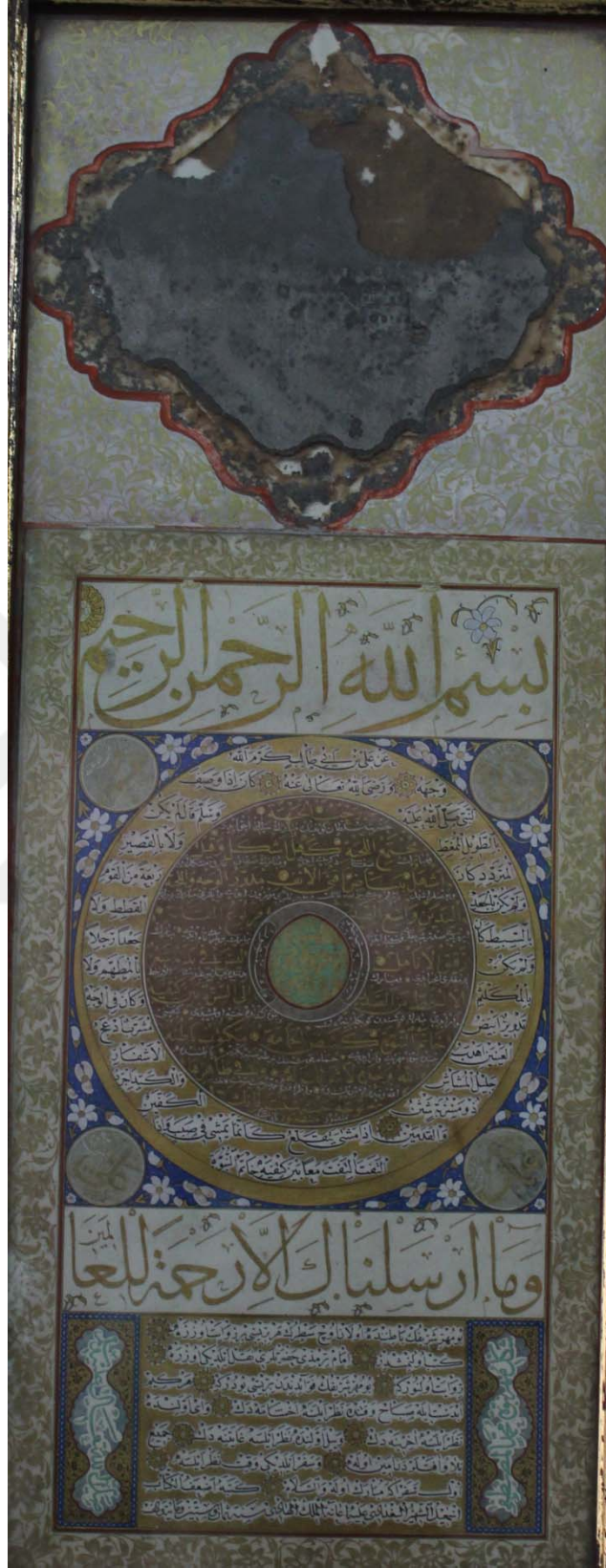
Bu bölümün hemen alt kısmında 0.2 cm'lik cetvel yer almaktadır. Bu cetvelden sonra ise; 1.6 cm'lik XIX. yüzyıl bezeme üslubu ile oluşturulmuş halkar tekniğinde kenar suyu bezemesi yer almaktadır. Yazı ile kenar suyunu ise; 0.2 cm'lik cetvel birbirinden ayırmaktadır. Yazının; en üst kısmı olan baş makam kısmı olarak

ifade ettiğimiz bu bölümde besmele yer almaktadır. Besmelenin bulunduğu bu alanda sağ üst köşede papatya motifini andıran bir çiçek yer alırken; harf aralarında küçük yaprak motifleri ve besmelenin sonunda sol üst köşede bir penç motifi yer almaktadır. Hilye'nin baş makam ve göbek kısmını 0.2 cm'lik cetvel birbirinden ayırmaktadır. Hilyenin göbek kısmında dört köşede dört halifenin ismi yer almaktadır. Yine bu alanda 1/4 simetri uygulanarak klasik tezhip üslubu ile bezemeler oluşturulmuştur. Klasik tezhip üslubunun kullanıldığı bu bezemede zemin rengi olarak lacivert kullanılırken motiflerde de beyaz ve açık pembe tonunda renkler kullanılmıştır.

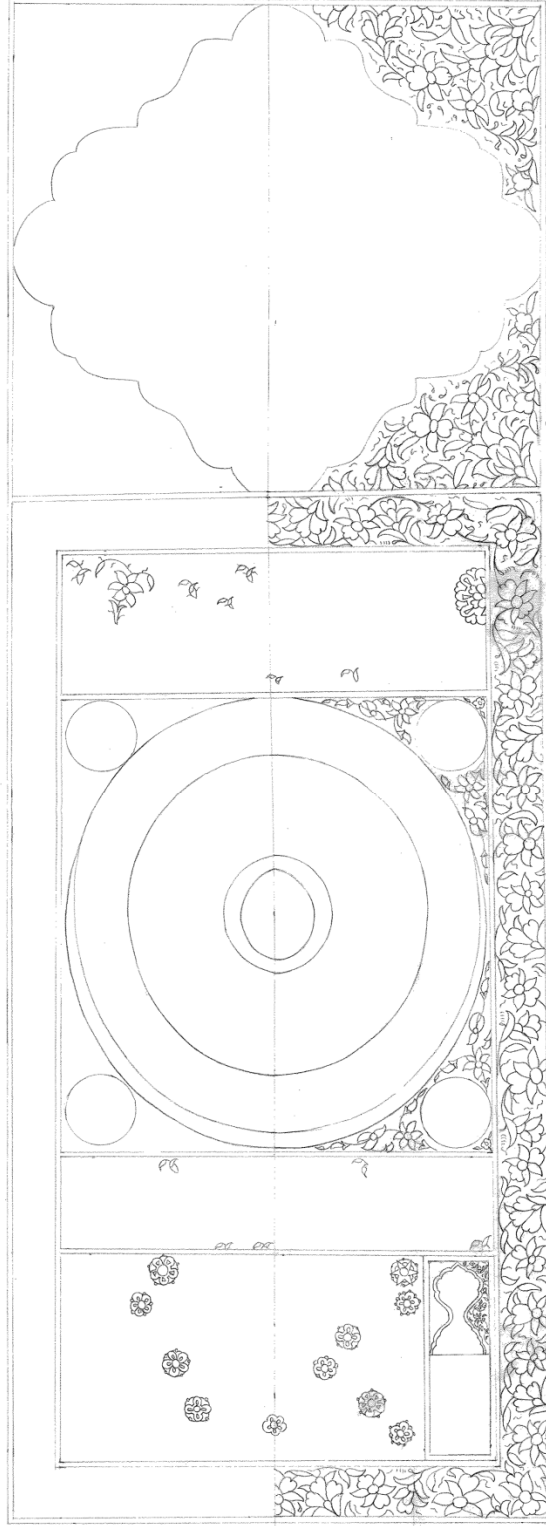
Bu bölümde yazı zeminlerinde altın ve kahverengi zemin kullanılırken; yazılarda da siyah mürekkep, beyaz ve yeşil renk kullanılmıştır. Hilyenin göbek kısmını ve ayet kısmını 0.2 cm'lik cetvel birbirinden ayırmaktadır. Eserin ayet kısmında ise; harflerin alt ve üst kısımlarında yaprak motiflerinden oluşan bezemeler yer almaktadır. Hilyenin en alt kısmında yer alan etek kısmında ise; 1/2 simetri kullanılarak dikdörtgen formda koltuklar yer almaktadır. Bu koltukları 0.2 cm'lik arasuyu bezemesi çevrelemektedir.

Eserin etek kısmındaki koltuk bölümünde dendanlarla oluşturulmuş alan içerisinde açık mavi zemin üzerine yeşil renk ile yazılmış yazı yer almaktadır. Yine koltuk kısmının bezemesinde 1/4 simetri kullanılarak çift tahrir tekniği uygulanmıştır. Eserin koltuklar arasında kalan dikdörtgen kısmında ise; yazı araları beynessuturlar ile çevrelenmiş, zeminde altın kullanılırken; yazıların zemininde beyaz üzerine siyah mürekkep kullanılmıştır.

Yine bu alan içerisinde cümle sonlarında farklı formlarda duraklar yer almaktadır. Desende kullanılan kâğıdın zemin renginin “Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu” kitabında yer alan Şekerzade Mehmed Efendi'ye ait olan 1158/1745-1746 yılında hazırlanmış sülüs ve nesih hat levhanın zemin renginin aharlı kâğıt üzerine siyah mürekkep boya ve altın kullanılarak renklendirilmiş olduğu anlaşılmaktadır(Tanındı ve Kilercik, 2012:338-339). Bu katalogdan yola çıkarak bu iki eserde de kullanılmış olan kâğıdın; incelemiş olduğumuz eser ile benzerlik gösterdiğinden dolayı eserde kullanılan kâğıdın zemininde aharlı kâğıt kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Şekil 84. : Sülüs- Nesih Hilye Levha (Çalap, 2015).

Şekil 85. : Sülüs - Nesih Hilye Levha Desen Çizimi

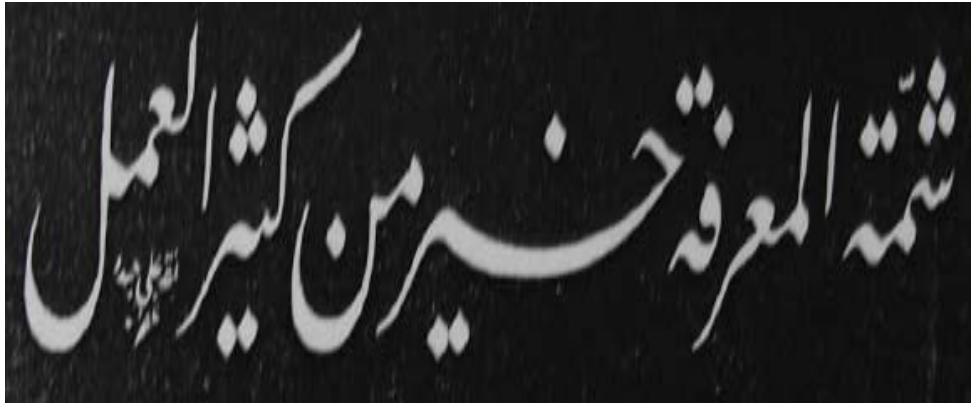
IV. BÖLÜM

4. ANTALYA MÜZESİ'NDE TEZHİPLİ HAT LEVHALARI BULUNAN HATTATLAR

4.1. Ali Haydar Bey (1802-1870)

1802 (H. 1217) tarihinde doğmuştur (İnal, 1970:546). Ali Haydar Bey; Melek Paşazade Sudur'dan Abdülkadir Bey'in oğlu olmakla birlikte; Melek Paşa torunu ismi ile de tanınmaktadır (İnal, 1970:546). Hattat Ali Haydar Bey; dini bilgiler okumuş, bunun yanında 1259/1843 yılında Galata ve 1285/1868 yılında da İstanbul kadısı olmuştur (Alparslan, 2007:178).

Sanatçı birçok ustanın yetişmesine olanak sağlamıştır. İlim ve sanatı birbiri ile bütünleştiren sanatçı celi nesta'lik'te Sâmi Efendi gibi bir büyük ustanın ortaya çıkmasında rol oynamıştır (Alparslan, 2007:178). Sanatçının İstanbul'da bulunan eserleri ise; şu şekildedir: *“Bayezid Câmii'nde 1282/1864 tarihli 'inne's- salâte...' levhası, Eğri Kapu'da Bezm-i Âlem Valide Sultan Mektebi'nin kitâbesi (1260/1877), Gelibolu Mevlevihânesi bahçe kapısı üzerindeki kitâbe, Dolmabahçe Bezm-i Âlem Vâlide Sultan Câmii kitâbesi (Ortaköy) (1262/1854), Babası Abdülkadir Bey'in mezar taşı kitâbesi (1262/1845), Hocası Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'nin mezar taşı kitâbesi (1265/1849)”*(Alparslan, 2007:178; İnal, 1970:546).

Şekil 86. : Ali Haydar Bey'e Ait Ta'lik Yazı (Ekrem Hakkı Koleksiyonundan) (İnal, 1970:547).

4.2. İsmail Zühdi Efendi (Yeni Zühdi) (?-1806)

İsmail Zühdi Efendi; Ünyeli Mehmed kapudan oğlu, Osmanlı celi sülüs yazısında belirli bir olgunluğa getiren ünlü Mustafa Rakım'ın büyük kardeşidir (Alparslan, 2007:77; İnal, 1970:476). İsmail Zühdi Efendi sülüs ve nesih yazıyı Ahmed Hıfzı Efendi'den öğrenip icazet almış, bunun yanında diğer üstatlardan da feyz almıştır (İnal, 1970:476).

Sanatçı 1144/1731 yılında ölen İsmail Zühdi'den ayırmak için “Yeni” veya “İkinci” lakapları ile anılmış olan hattat; Şeyh Hamudullah ve Hafız Osman'ın nesih yazılarından kendisine göre güzel bulduğu harfleri seçip ortaya yeni bir üslup çıkarmıştır (Alparslan, 2007:77). Sanatçı padişah III. Mustafa (1757-1774) döneminde Enderun-ı Hümâyün'da ömrünün sonuna kadar yazı hocası olarak görev yapmıştır (Alparslan, 2007:77).

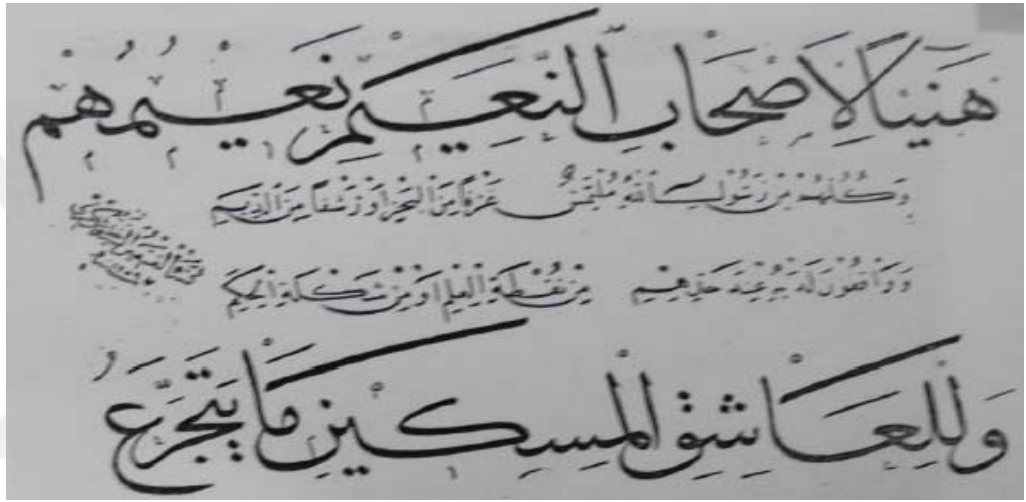
Sanatçının; Mushaf-ı Şerif-birçok hilye-i Saadet-i, murakkası, kıt'a'sı ve levhası bulunmaktadır (İnal, 1970:476). Sanatçının bilinen eserleri ise; şu şekildedir: “TSMK'de iki Kur'an-ı (N:EH.128; tarihi:1218/1804), İUK'de (N: A. 5769'da 1212/1797) tarihli bir Delâil'i, Eyüp'te 1215/1800 tarihli Şah Sultan Türbesi ile öğrencisi Şânizâde Atâullâh'ın babası Mehmet Sadık'ın Ortaköy Tepesi'nde 1198/1784 tarihli çeşmesinin celi sülüs yazıları, TSMK'de (GY: 314 numarada kayıtlı kuş şeklindeki besmele) sanatçının eserleri arasındadır” (Alparslan, 2007:77).

Şekil 87. : İsmail Zühdi'ye Ait Bir Yazı (Ekrem Hakkı Koleksiyonundan) (İnal, 1970:478).

4.3. Seyid Halil Şükrü (?-?)

Halil Şükrü Efendi Hat ve Hattatan'da Süleyman Efendi Bursavi öğrencilerinden olup 1260 yılında basılan Delâili Şerif anın yazısı olduğu ve Süleymaniye'de açılan İrfaniye mektebinde hat hocası olarak görev yapmıştır (İnal, 1970:417). 25 Eylül 1267 tarihli Takvim-i Vekayi'de, Mektebi Maarifi Adliyye'de meşk hocası Umdetülhattatin Bursalı hafız esseyid Halil Şükrü Efendi'ye maaş verildiği hattat ile ilgili bilgiler arasında yer almaktadır (İnal, 1970:417).

Şekil 88. : Halil Şükrü Efendi'ye Ait Sülüs-Nesih Yazı (İbnülemin Mahmud Kemal Koleksiyonundan) (İnal, 1970:415).

4.4. Muhammed Nazif (?-?)

Antalya Müzesi 40.21.72 envanter numaralı, 1826/1827 tarihli, celi sülüs ve nesih hat ile yazılmış olan levhanın hattatıdır. Hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

4.5. Mehmed Nuri (?-?)

Hacı Mehmed Nuri Efendi, Taşköprü kazasında Kozluca köyü halkından Zaim oğlu Ali Ağa'nın oğlu olan 1868 (H.1285) yılında Ortaköy'den Beşiktaş'a gemli, vefatına kadar da Beşiktaşlı ismi ile anılmıştır (İnal, 1970:246). Hattat

Mehmed Nuri Efendi'nin Beşiktaş'ta Abbas Ağa İlkokulunda okuduktan sonra Beşiktaş ortaokuluna devam ederek oradan diploma almıştır (İnal, 1970:246).

Sinan Paşa Camii'ndeki medresede Afyonkarahisarlı müderris Ahmed İlhami Efendi'den bir süre ders almış, bunun yanında Zeki Dede'den ta'lik yazı, sülüs ve nesih yazıyı ise; önce ortaokulda Hademi Hümayundan ve hattat Alâüddin Bey'in öğrencilerinden Süleyman Efendi'den 1882 (H. 1299)'de Zülfi Baltacılar imamı, Şevki Efendi öğrencisinden Nevşehirli Hoca Osman Efendi'den 1883 (H. 1300)'de Alâüddin Bey'den sülüs ve nesih yazıyı meşk etmiştir (İnal, 1970:246).

Hattat Nur Efendi Alâüddin Bey'in rahatsızlanması üzerine 1888 (H. 1305)'de Muhsin zade Abdullah Bey'den haftada iki kere on sekiz sene boyunca meşke devam etti ve icazet aldı (İnal, 1970:246). Mehmed Nuri Efendi 1893 (H. 1310) ve 1894 (H. 1311) yıllarında Matbaa-i Amire'nin ser hattatlığı görevini sürdürmüştür (İnal, 1970:248).

Hattat Nuri Efendi Güzel Sanatlar Akademisinde'de yazı hocası olarak görev almıştır (İnal,1970:248). Sanatçının bilinen eserleri ise; şu şekildedir: *“Tüccardan Tantavi zade Halid Efendi'ye ve prenses Fatma'nın zevci Mahmud Sırrı Paşa'ya orta, Gazi Osman Paşa'ya ufak kıt'a ve Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa'nın klavuzu Çorum'da eshabı kiramdan Suheybi ruminin türbesine büyük kıt'a birer Mushaf-ı Şerif yazmış, bunun yanında Kastamonu'da Şa'banı veli dergâhındaki yazılar, Bakırköy'de Kartaltepe Camii'nin kubbesindeki sure-i ihlâs, Çorum'da saat kulesinin yazıları, Üsküdar'da yalnız Servi Camii'ndeki tarih taşının yazısı, Kartal Camii'nin kapısındaki levha, Sadrı esbak Cevat Paşa türbesinin kapısındaki yazı, Çorum'da ve diğer mahallelerdeki bazı asar-ı hayriyenin üstündeki yazılar hattat'a aittir”* (İnal, 1970:249). Sanatçı 12 Eylül 1951'de Beşiktaş'ta Akaretlerdeki evinde vefat etmiştir; Yahya Efendi Türbesi mezarlığına defin edilmiştir (İnal, 1970:249).

Şekil 89. : Nuri Efendi'ye Ait Sülüs Nesih Yazı (İbnülemin Mahmud Kemal Koleksiyonu) (İnal, 1970:247).

4.6. Hasan Sırrı (1836-1907)

Hafız Hasan Sırrı Efendi, Süleymaniye öğretmenlerinden Mehmed Emin Efendi'nin oğlu; 1836 (H. 1252)'de Boğaziçi'nde Yeniköy'de doğdu ve oranın ilkokulunda okudu (İnal, 1970:374). Yeniköy'de tariki Raufi Dergâhı Şeyhi Mehmed Emin Efendi'den yazı meşk etmiş ve icazet almış bunun yanında da Müahharen Kadı asker Mustafa İzzet Efendi'den faydalanmıştır (İnal, 1970:374). Sanatçı yazı ile beraber musiki ile de uğraşmış Sünbül Efendi'den Dergâhında bir süre vekâleten zâkirbaşı olarak görev yapmış musikide de birçok öğrenci yetiştirmiştir (İnal,1970:374).

Hattat Hasan Sırrı Efendi'nin oğlunun ifadesine göre: “*Mevlâna Celâlüddün Rumi'nin kabr sandukası üzerindeki örtüyü 1312'de yazmış, 48 tane büyük ve küçük olmak üzere hilye-i saadet, sülüs ve nesih kıt'a ve levhayı tahrir etmiştir*” (İnal, 1970:347). Sanatçı 1907 (Şaban 1325) yılında vefat etmiş ve Rumelihisarı mezarlığında annesi ve kızının yanına defin edilmiştir (İnal, 1970:374).

Şekil 90. :Hasan Sırrı'ya Ait Celi Sülüs Yazı (İnal, 1970:375)

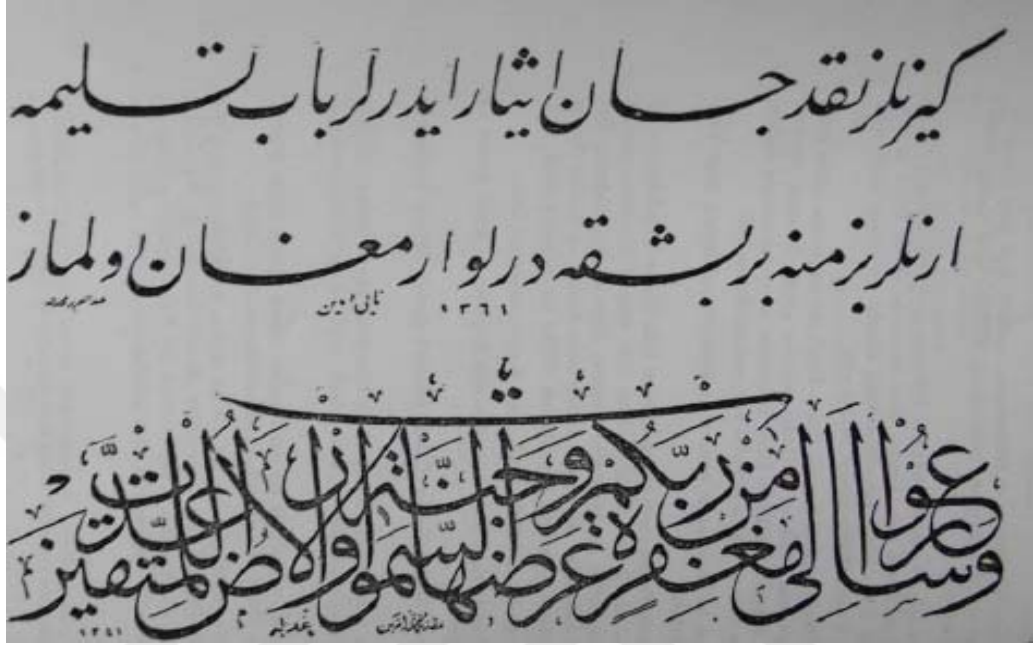
4.7. Mehmed Emin Efendi (1883-1945)

Sanatçı celi sülüs de isim yapmış olan Ömer Vasfi Efendi'nin kardeşi Mehmed Emin Efendi ortaokulu okurken yazıya ve ney çalmaya merak sarmış; bu sebepten dolayı “Neyzen Emin Efendi” veya “Neyzen Emin Dede” ismi ile anılmıştır (Alparslan, 2007:97). Sanatçının ağabeyi Ömer Efendi'nin yazı meşkini göstermek için hocası Sâmi Efendi'ye gittiği zamanlarda yanında Mehmed Emin Efendi'yi de götürmüş oda yazdığı yazıları gösterip aldığı tarifler üzerine çalışarak kısa sürede yeteneği ile usta hattatlar arasına katılmıştır (Alparslan, 2007:97).

Hattat camii dersleri ve Hukuk Mektebi'ne devam ederken Posta-Telgraf İdaresi Mektebi Kalem'inde çalışmış, daha sonra 1332/1914 yılında Genelkurmay Dâiresi hattatlığına getirilmesi ile yazı ile daha da iç içe olmuştur, yine bu yıllar içerisinde ise; Galata Mevlevihane'si neyzenbaşı olmuş ve bu sayede “Emin Dede” unvanını kazanmıştır (Alparslan, 2007:97).

Sanatçının önemli bir başka özelliği de herhangi bir hattatın yazısını o hattat yazmış gibi taklit etmesidir, bu durumdan dolayı Necmeddin Okyay kendisine Şeyh Hamudullah'ın, Rakım Efendi'nin, Mahmud Celâleddin ve Şevki Efendi'nin yazılarını vererek taklit ettirmiş ve Mehmed Emin Efendi'nin hepsinde başarılı olduğunu görmüştür (Alparslan, 2007:97). Hattatın resmi görevi icabı ile ömrünün sonuna kadar hattatlığı sürdürmüş fakat resmi görevleri sebebi ile çok fazla eser verememiş bilinen eserlerin bir kısmı hususi koleksiyonlarda, bunun yanında

Sultanhamamı'nda I. Vakıf Han önündeki çeşme üzerindeki âyeti de onun yazmış olduğu kaynaklarda yer almaktadır (Alparslan, 2007:97).

Şekil 91. :Neyzen Emin Efendi'ye Ait Bir Yazı (Ekrem Hakkı Koleksiyonundan)(İnal, 1970:81).

4.8. Mehmed İzzet (?-?)

Antalya Müzesi 13.75.75 envanter numaralı, 1896-1897 tarihli, celi sülüs hat ile yazılmış olan levhanın hattatıdır. Sanatçı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4.9. Bahâüddin (?-?)

Antalya Müzesi 36.21.72 envanter numaralı, 1801-1802 tarihli, sülüs ve nesih hat ile yazılmış olan levhanın hattatıdır. Sanatçı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Aynı eserin ketebe kaydında da kendisinin Enderun-i hümayun mektebi ikinci sınıf öğrencisi olduğu anlaşılmaktadır.

4.10. Said Muhammed Hilmi (?-?)

Antalya Müzesi 68.22.72 envanter numaralı, 1664-1665 tarihli, sülüs ve nesih hat ile yazılmış olan levhanın hattatıdır. Hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

4.11. Yesarizade Mustafa İzzet (?-1849)

Hattat Yesârizade İstanbul'da doğmuştur (Alparslan, 2007:173). Tâ'lik yazının ustası Yesâri Mehmed Es'ad Efendi'nin oğlu olup aynı zamanda da öğrencisidir (Bilgi, 2004:83). Sanatçı medrese eğitimi ile birlikte nestâ'lik yazısını da öğrenmeye başlamış, babasından icâzetnâmesini almıştır (Alparslan, 2007:173).

Hattatın bunun dışında Osman el- Üveysi Efendi'den 1203/1788-1789'da ayrı bir icâzetnâme, bunun yanında beş kişinin onayından geçen bir sayfalık yazısı da üçüncü bir icâzetnâme olarak karşımıza çıkmaktadır (Alparslan, 2007:173). Bu eserlerin hepsi TSMK'da bulunmaktadır. Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi, hattatlar içerisinde Yesârizâde lâkabıyla anılmaktadır (Alparslan, 2007: 173).

Hattat yazıya ilk başladığında babasının tarzında yazılar yazmış, babasının ölümünden sonra 1215/1800 tarihinde onun yolundan ayrılarak, nestâ'lik üslubu meydana getirmiştir (Alparslan, 2007:173). Yesârizâde, babasının eksik bıraktığı yerleri tamamlayarak onun yazılarındaki harflerin en güzellerini seçmiş ve kendi ismi ile anılan yeni bir tarz ortaya çıkarmıştır (Alparslan, 2007:173). Sanatçı hat sanatına önemli katkılar sağlamıştır özellikle yetiştirdiği öğrencileri arasında Kazasker Mustafa İzzet, Abdülfettah Efendi ve Ali Haydar Bey gibi önemli hattatlar yer almaktadır (Bilgi, 2004:83).

Şekil 92. : Yesârizâde Mustafa İzzet Efendi'nin Celi Nestâ'lik Levhası, İÜK. (Alparaslan, 2007:177).

4.12. Muhammed İzzettin Efendi (?-?)

Antalya Müzesi 23.21.72 envanter numaralı, 1797-1798 tarihli, sülüs ve nesih hat ile yazılmış olan levhanın hattatıdır. Sanatçı ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

4.13. İsmail Bağdadi(?-?)

Antalya Müzesi 63.22.72 envanter numaralı, 1852-1853 tarihli, sülüs, nesih ve muhakkak hat ile yazılmış olan levhanın hattatıdır. Sanatkâr ile ilgili kaynaklarda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Araştırmada Antalya Müzesi Etnografya bölümünde teşhirde sergilenen hat levhaları ve süsleme özellikleri incelenmiştir. Bu çalışma Antalya Müzesi Etnografya bölümündeki hat levhalarının süsleme özelliklerini belirlemek ve belgelendirmek için yapılan bir çalışmadır.

Araştırmada müzede bulunan 16 adet hat levhanın eser tarihleri, hattatları, bezeme özellikleri teknik açıdan değerlendirilmiştir. Eserlerin müzeye geliş tarihleri, hangi müzeden gelmiş ve temin edilmiş oldukları, hat eserlerin yazı çeşitleri ve bezemelerde yer alan süsleme özellikleri ve teknikleri incelenerek eserlerin XVII. yüzyıl ve XX. yüzyıllar arası dönemlere ait oldukları düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında; incelenmiş olan bu 16 eserden sekiz tanesi XIX. yüzyıla, iki tanesi XVIII. yüzyıla, iki tanesi XX. yüzyıla ve bir tanesinin de XVII. yüzyıla ait olduğu belirlenmiştir. Bu eserlerden üç tanesinin tarihi ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Araştırmadaki 16 eserden 12 adedi hat levhadan, 4 adedi ise; Hilye-i Şerif'ten oluşmaktadır. Yine bu 16 eserde yazı dili olarak Osmanlıca Türkçesi ve Arapça kullanılmıştır. Eserlerin 12 adedinde Arapça yazı dili kullanılmış, 1 adedinde Osmanlıca Türkçesi kullanılırken 3 adedinde de Osmanlıca Türkçesi ve Arapça dilleri birlikte kullanılmıştır.

Eserlerin süsleme özelliği olarak ağırlıklı olarak klasik üslup ve XIX. yüzyıl bezeme üslubunun kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Tez kapsamında incelenen 16 adet eserin bezeme özellikleri dikkat çekmektedir.

32.21.72 envanter numaralı celi sülüs hatlı eserin yazı zemininde katı' tekniği kullanılarak oldukça detaylı bir bezeme oluşturulmuştur. Eserin restorasyona uğramadığı bazı kısımlarındaki yıpranmadan dolayı bozulmaların olduğu anlaşılmaktadır.

63.22.72 envanter numaralı eserde bir Hilye-i Şerif'ten oluşmaktadır. Eserin bezemesinde klasik üslubun yanında sulu halkar tekniğinin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu eserin baş makam kısmının üzerindeki dendanlarla ayrılmış alanda bozulmaların olduğu tespit edilmiştir. Bu bozulmaların yer aldığı kısımda daha önceden aynanın yer aldığı düşünülmektedir.

11.75.75 envanter numaralı eserde tez içerisinde yer alan diğer levhalardan farklı olarak gubari yazı ile yazılmış olması dikkat çekmektedir. Yine bu eser içerisinde de XIX. yüzyıl bezeme üslubu kullanılmıştır.

15.75.75 envanter numaralı eserde celi sülüs yazı ile yazılmış olan levhanın zemininde diğer levhalardan farklı olarak hatip ebrusu kullanılmıştır. Eserde herhangi bir bozulma olmamış ve restorasyona uğramamış olduğu anlaşılmaktadır.

16.75.75 envanter numaralı eser nesih hattı ile yazılmış bir levhadır. Eserin bezemesi XIX. yüzyıl bezeme üslubu ile oluşturulmuştur. Yine yazı metninin küçük bir kısmında, sağ üst köşede bir yıpranma olduğu anlaşılmaktadır. Eser içerisindeki bu bozulmalardan herhangi bir restorasyona uğramamış olduğu anlaşılmaktadır. Bezemeler içerisinde yer alan bu bozulmalar desen çizimleri yapılırken tamamlanmıştır.

23.21.72 envanter numaralı eser bir icazetname metnidir. Eserin bezemesinde klasik üslup ve XIX. yüzyıl bezeme üslubu birlikte kullanılmıştır. Eserin kenar suyu bezemesinde bazı bölümlerde bozulmalar oluşmuştur. Bu bozulmalardan dolayı bir restorasyon görmemiş olduğu anlaşılmaktadır. Fakat desenin çizimleri yapılırken bu bozulmalar tamamlanarak çizimler oluşturulmuştur.

40.21.72 envanter numaralı eser bir Hilye-i Şerif'ten oluşmaktadır. Eserin bezemesi XIX. yüzyıl bezeme anlayışı ile oluşturulmuştur. Eserin kenar suyu bezemesinde bazı kısımlarda bozulmalar oluşmuştur. Bu bozulmalardan dolayı bir restorasyona uğramamış olduğu anlaşılmaktadır. Eserin desen çizimleri yapılırken bu bozulmalar tamamlanarak çizimler oluşturulmuştur.

Araştırma kapsamında incelenen eserlerde siyah is mürekkebi ve zer mürekkep kullanılmıştır. Eser içerisindeki bezemelerde motiflerde ve kullanılan renklerde birliktelik ve uyum devam ettirilmiştir. Tez kapsamında yazılan eserler genel olarak XVII. yüzyıldan XX. yüzyıla tarihlendirilen dönemlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu özellikler eseri değerlendirirken önemli bir yol gösterici olmuştur.

Sonuç olarak; bir süsleme unsurunda oldukça önemli bir yere sahip olan hat sanatı ve hat yazıları özellikle tezimizde yer alan XVII. yüzyıla birlikte döneme damga vuran Hilye-i Şerifler ve hat yazı levhaları; Geleneksel Sanatlarımız

içerisinde geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmamıza yardımcı olan önemli bir yere sahiptir. Geçmişten bize miras kalan bu sanatlarımızın korunması için gerekli önlemler ve tedbirler alınmalıdır. Antalya müzesinde incelemiş olduğumuz bu hat levhaların bir kısmında yıpranmaların olduğu tespit edilmiştir. Tespit edilmiş olan bu yıpranmaların en kısa zamanda alanında uzman kişilerce onarılmaları gerekmektedir.

Bu çalışmada müzede bulunan tezhipli hat levhalarının renk, motif, üslup açısından belgelenmesi, eserlerin nasıl oluştuğunun ve günümüzde ne durumda olduklarının belirlenmesinin, gelecek nesillere aktarılmasını sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- ALPARSLAN, A. (1992). **Ünlü Türk Hattatları**, KB Yayınları, Ankara.
- ALPARSLAN, A. (2007). **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, 3. Baskı, YK Yayınları, İstanbul.
- BAŞAR, F. ve TİRYAKİ, Y. (2006). **Türk Ebru Sanatı**, Gözen Yayınları, İstanbul.
- BEKTAŞOĞLU, M. (2009). **Anadolu'da Türk İslam Sanatı**, DİB Dini Yayınlar, Ankara.
- BİLGİ, H. (2004). **Sadberk Hanım Müzesi**, Mas Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- DERMAN, M. U. (1977). **Türk Sanatında Ebru**, Akbank Yayınları, İstanbul.
- ELHAN, S. (1998). **Türk Ebru Sanatı**, Murat Kitap ve Basım Yayınevi, Ankara.
- ELHAN, S. (2004). **Yapım Yöntemleri ile Ebru Sanatı**, 1. Baskı, Murat Yayınevi, Ankara.
- GÜNEY, Z. ve GÜNEY, A.N. (2000). **Osmanlı Süsleme Sanatı**, Kendi Yayını, Ankara.
- İREZ, F. (1990). **Topkapı Sarayı Harem Bölümündeki Rokoko Süslemenin Batılı Kaynakları**, TSM Yıllık, 4, TSM Müdürlüğü, İstanbul.
- İNAN, İ. M. K. (1970). **Son Hattatlar**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KESKİNER, C. (2002). **Türk Süsleme Sanatlarında Stilize Çiçekler Hatai**, KB Yayınevi, Ankara.
- MESARA, G. (1998). **Türk Sanatında İnce Kâğıt Oymacılığı Katı**, 2. Baskı, TİB Kültür Yayınları, Ankara.
- OVALIOĞLU, İ. (2007). **Arşivin Rengi Osmanlı Belgelerinde Ebru ve Etiket**, 1. Baskı, TİB Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖZCAN, A. R. (2009). **Hat ve Tezhip Sanatı**, KTB, 1. Baskı, Ankara.
- ÖZÇİMİ, M. S. (2010). **Ebru**, Bilim Kültür ve Sanat Derneği, İstanbul.

ÖZEN, Esiner M. (2003). **Türk Tezhip Sanatı**, Gözen Kitap ve Yayınevi, İstanbul.

ÖZKEÇECİ, İ. (1993). **Türk Tezhip Sanatı ve Tezyini Motifler**, Erciyes

Üniversitesi, Gevher Nesibe Tıp Tarihi Enstitü Yayını, Kayseri.

ÖZKEÇECİ, İ. ve ÖZKEÇECİ, Ş. B. (2007). **Türk Sanatında Tezhip**, Seçil Ofset, İstanbul.

PASINLER, A. (1999). **Renklerin Sonsuzluğu**, Özen Kitabevi, İstanbul.

RADO, Ş. (1984). **Türk Hattatları**, Yayın Matbaacılık, İstanbul.

SEÇKİNÖZ, M. (1986). **Süsleme Resmi ve Süsleme Sanatları Tarihi**, TTK Basımevi, Ankara.

SERİN, M. (1999). **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, 1. Baskı, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul.

TAŞKALE, F. (2009). **20. Yüzyıl Tezhip Sanatı, Hat ve Tezhip Sanatı**, KTB Yayınları, Ankara.

ÜNVER, A. S. ve MESERA, G. (1980). **Türk İnce Oyma Sanatı Kaat'ı**, TTK Basımevi, Ankara.

YETKİN, S. K. (1972). **Selçuklularda Resim Sanatı Malazgirt Artmağından Ayrı Basım**, TTK Basımevi, Ankara.

Makaleler

AKPINAR, C. (2000). "İcâzet", **TDVİA**, c. 21, TDV, İstanbul, 400-401.

ALPARSLAN, A. (2002). "Türk Dünyasında Hat Sanatı", **YTY Türkler Ansiklopedisi**, c. 12, 266-273.

ALPARSLAN, A. (2002). "Kit'a", **TDVİA**, c. 25, Ankara, 505-506.

ARITAN, A. S. (2002). "Türk Ebru San'atı", **YTY Türkler Ansiklopedisi**, c. 12, 328-340.

DERMAN, Ç. (1998). “Osmanlılarda Tezhip Sanatı”, **IRCICA Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c. 2, 482.

DERMAN, Ç. (1999). “Osmanlı Asırlarında Üslup ve Sanatkârları ile Tezhip Sanatı”, YTY, **Osmanlı Kültür ve Sanat**, c. 11, 108-114-115.

DERMAN, Ç. (2002). “Türk Tezhip Sanatının Asırlar İçindeki Değişimi”, **YTY Türkler Ansiklopedisi**, c. 12, 289-299.

DERMAN, M. U. (1998). “Osmanlılarda Hat Sanatı”, **Osmanlı Medeniyeti ve Tarihi**, c. 2, IRCICA, İstanbul, 487-491.

DERMAN, M. U. (2002). “Hilye (Hat)”, **TDVİA**, c. 18, İstanbul, 47.

DURAN, G. (2001). “Karamemi”, **TDVİA**, c. 24, TDV, İstanbul, 362-363.

MAHİR, B. (1986). “Saray Nakkaşhânesinin Ünlü Ressamı Şahkulu ve Eserleri”, **Topkapı Sarayı Müdürlüğü Yıllık**, S. 1, İstanbul, 113-130.

MAHİR, B. (1988). “Kanuni Döneminde Yaratılmış Yaygın Bezeme Üslubu: Saz Yolu”, **Akbank Genel Müdürlüğü**, *Türkiyemiz*, Yıl:18, 28-37.

ÖDEKAN, A. (1987). “El Sanatları”, Cem Yayınevi, **Türkiye Tarihi I Osmanlı Devleti’ne Kadar Türkler**, İstanbul, 478-483.

ÖZCAN, Y. (2002). “Türk Tezhip Sanatı”, **YTY, Türkler Ansiklopedisi**, c. 12, Ankara, 301.

SERİN, M. (2004). “Meşk”, **TDVİA**, c. 29, 372.

TANINDI, Z. (2002). “Kitap ve Cildi”, KB Yayınları, **Osmanlı Uygarlığı**, c. 2, Ankara, 865-891.

Sürelî Yayınlar

AKSOY, Ş. (1977). Kitap Süslemelerinde Türk-Barok-Rokoko Üslubu, **Sanat**, 6, KB, Ankara, 126-136.

BİNARK, İ. (1978). Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı, **Vakıflar Dergisi**, 12, 274, Ankara.

ÇAĞMAN, F. (1976). 15.Yüzyıl Kâğıt Oymacılık (Kati') Eserleri, **Sanat Dünyamız**, 8, 22-27.

MESARA, G. (1987). Türk Tezhip ve Minyatür Sanatı, **Sandoz Bülteni**, 25,1, İstanbul.

ÖZSAYGINER, Z. (1995). Kati' Hatlar, **Türkiyemiz**, 76, 14-17.

SUNGUR, N. (1994). Sanat ve Kimya bir arada: Ebru, **Bilim ve Teknik**, 316, Ankara.

Ansiklopediler

ALPARSLAN, A. (1992). "İslam Yazı Sanatı", **Doğuşundan Günümüze Büyük İslam Tarihi Ansiklopedisi**, c. 14, Çağ Yayınları, İstanbul.

ANONİM, (2008). **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, c.1, Yem Yayınları, İstanbul.

ANONİM, (2008). **Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi**, c.3, Yem Yayınları, İstanbul.

ARSEVEN, C. E. (1952). **Sanat Ansiklopedisi**, MEB Yayınları, İstanbul.

ÇAĞMAN, F. (1983). "Osmanlı Sanatı", **Anadolu Medeniyetleri**, c.3, KTB, İstanbul.

DEMİRİZ, Y. (1982). "Anadolu Türk Sanatlarında Süsleme ve Küçük Sanatlar", **Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**, c.5, Görsel Yayınları, İstanbul.

Koleksiyonlar

DERMAN, M. U. (2002). **Sakıp Sabancı Müzesi Hat Koleksiyonundan Seçmeler**, Mas Matbaacılık, İstanbul.

DERMAN, M. U. (2011). **Hat Sanatımızda Hilye-i Nebevi'nin Doğuşu, Hilye-i Şerife Hz. Muhammed'in Özellikleri**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.

TANINDI, Z. ve KİLERCİK, Aldemir, A. (2012). **Sakıp Sabancı Müzesi Kitap Sanatları ve Hat Koleksiyonu**, Mas Matbaacılık, İstanbul.

TAŞKALE, F. ve GÜNDÜZ, H. (2011). **Hilye-i Şerife Hz. Muhammed'in Özellikleri**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.

SUBAŞI, M. H. (2011). **Yaygınlaşmış Şekil ve Muhtevası ile Hilye-i Şerife ve Bölümleri, Hilye-i Şerife Hz. Muhammed'in Özellikleri**, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul.

Tezler

AKSU, H. (1992). **Anadolu Selçuklu Tezhip Sanatı ve Osmanlı (Klasik dönem) Tezhip Sanatının Mukayesesi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.

AŞICI, S. (2007). **Fatih Devri Tezhip Üslubu**, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, GSE.

COŞKUN, B. (2007). **15. yy. ile 20. yy. Arasında Türk Tezhip Sanatında Gül Motifi**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.

COŞKUN, V. (2004). **Klasik Türk Kaplarının Süsleme Özellikleri ve Katı Sanatının Bunlar İçindeki Yeri**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, EBE.

ELKIRAN, Aslan G. (2012). **Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde Bulunan Tezhipli Eserlerin Süsleme Özellikleri**, Doktora/Sanatta Yeterlilik Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, EBE.

KARADAŞ, C. (2004). **Türk Tezhip Sanatında Levha Tezyinatı**, Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi, SBE.

KARAHAN, E. (2009). **Türk Petrol Vakfı Koleksiyonu'ndaki Yazma Eserler ve Yazı Âletleri**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, GSE.

- KAYA, N. (2012). **18. yy. Türk Tezhip Sanatında Etkin olan Gül Tasarımlarıyla Yeni Yorumlar**, Yüksek Lisans Eser Metni, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.
- KAYA, Ş. (2010). **Ankara Vakıf Eserleri Müzesindeki 18, 197, 198 Numaralı Kur'an-ı Kerimlerin Tezhip Süslemelerinin İncelenmesi**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, SBE.
- KOCAKAHYA, E. E. (2012). **Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Teşhirde Bulunan Tezhipli El Yazmalarının Klasik ve Geç Dönem Süsleme Özelliklerinin Karşılaştırılması**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, EBE.
- MERT, A. (2012). **Türk Tezhip Sanatında Hilye Tasarımında Farklı Yorumlar**, Yüksek Lisans Eser Metni, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.
- OK, B. (2012). **Hikmet Barutçugil'in Ebru Sanatındaki Yeri ve Barut Ebrusu**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, EBE.
- ÖZCAN, A. R. (1990). **Klasik Devir Kur'an-ı Kerimlerin Tezhipli Sayfaları**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.
- ÖZÇİMİ, A. S. (2012). **Hilye Tezhibi**, Yüksek Lisans Eser Metni, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.
- SAKİN, N. (2012). **Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesindeki Yazma Eserlerde Bulunan Ebru Örnekleri**, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, SBE.
- SARI, H. (2008). **Mustafa Düzgünman'ın Ebru Sanatına ve Eğitimine Katkısı**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, EBE.
- TAŞKALE, F. (1994). **Tezhip Sanatının Kullanım Alanları**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.
- TEKEŞİ, Ş. (2015). **Ebru Sanatçılarından Hikmet Barutçugil'in Ebru Sanatına ve Sanat Eğitimine Katkısı**, Yüksek Lisans Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi, EBE.

TÜRKOĞLU, M. N. (2011). **Türk Katı' Sanatı ve Sanatçılarından Örnekler**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, EBE.

ULUSAL, Z. (2008). **Hat Sanatı Tarihi ve Medresetü'l Hattatin (1994-1936)**, Yüksek Lisans Tezi, Rize, Rize Üniversitesi, SBE.

ÜÇER, Öztürk M. (1994). **15. yy. ve 18. yy.'larda Türk Tezhip Sanatında Ekol Olmuş Sanatçıların Karşılaştırılması**, Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul, Mimar Sinan Üniversitesi, SBE.

İnternet Kaynakları

www.antalyamuzesi.gov.tr, (09.10.2015).

www.kalem-guzeli.org, (22.03.2018).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/hilye> (29.03.2018).

www.antalyakulturturizm.gov.tr, (28.04.2018).